

ГОД IX

СТУДЗЕНЬ · КРАСАВІК

№ 64-65

1955 г.

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

ДВУМЕСЯЧНЫ ЧАСАЛІС БЕЛАРУСКАЕ РЭЛІГІЙНАЕ ДУМКІ

ЗВАНІЦА ў САЛЭЧНІКАХ

BOŽYM ŠLACHAM
(SUR LA VOIE DIVINE)

BULLETIN RELIGIEUX BIELORUSSIEN BIMESTRIEL

Année IX.

№ 64-65.

Janvier-Avril 1955.

51, rue des Sts-Pères — PARIS - VIe

Перадплата «Божым Шляхам» на 1955 г.		
	За адзін нумар	На год
Францыя	60 фр.	350 фр.
Англія	1 ш. 10 пэн.	8 шыл.
Аргентына	2 пэз.	10 пэз.
Аўстралія	2 ш.	10 шыл.
З. Ш. А.	20 цэн.	1 дал.
Бэльгія	8 б. фр.	50 б. фр.
Данія	1 д. кар.	6 д. кар.
Канада	20 цэн.	1 дал. 20 ц.
Нямеччына	80 пф.	5 н. м.
Швейцарія	1 ш. кар.	6 ш. кар.

Грошы слашь на адрасы:

у ФРАНЦЫІ:

Chèque Postale : Paris c. 6287 44
R. P. Horosko Leo. 95, rue de Sèvres,
PARIS VIe.

у АНГЛІІ:

Rev. dr. C. Sipovic, Marian House, Holden Avenue, LONDON N. 12.

у АРГЕНТЫНЕ:

Asociacion Bielorusa en la Argentina C. Coronel Sayos 2877, Valentin Alsina, Buenos Aires.

у АЎСТРАЛІІ:

Mr. Jackievicz Donat, 33, Hope Str., Spotswood-Melbourne, Victoria.

у БЭЛЬГІІ:

M. l'Abbé Czerniański François, Michelse 202. LOUVAIN.

у НЯМЕЧЧЫНЕ:

Dechant Michael Moskalik. Konto, № 135259, P. Sch. A. Hannover.
in Goslar,

З беларускае народнае мудрасьці

Каго Бог не адкіне, то знайдзе і ў мякіне.

Каго Бог стварыў, таго не ўмарыў.

Каго Бог хоча пакараць, таму перш разум адыме.

Кайся, ня кайся; выпусціў слаўцо — ня вернеш.

Калі-б Бог слухаў пастуха (яго праклёны), то-б з чарады ні нагі не асталося.

Калі Бога малюеш, аб чорту ня думай.

Калі Бог злучыць, чалавек не разлучыць.

Калі Бог не засудзіць, то ліха ня згудзіць.

Калі Бог ня дасыць, то-й людзі не памогуць.

Калі Бог памілуець, то-й чалавека прышлець.

КНІЖКІ ДА НАБЫЦЬЦЯ.

У Беларускіх Каталіцкіх Місіях у Лёндане і Парыжы можна купіць наступныя беларускія кніжкі:

Друя В. — Ты і яна. 250 фр — 6 шыл.
а. Л. Гарошка — Душа 40 фр. — 1 шыл.
а. Л. Гарошка — Паходжанье чалавека 20 фр. — 10 пэн.

а. Л. Гарошка — Св. Еўфрасіня — Прадслава Полацкая 150 фр.— 4 шыл.

Г-і Я. — Казкі № 2 — 30 фр. 15 пэн.
Г-і Я. — Казкі № 3 — 30 фр. 15 пэн.

Равенскі М. Арсеньева Н. — Магутны Божа. Песня з нотамі. — 5 фр. 3 пэн.

Народная казка — Музыка і чэрці 40 фр. 1 шыл.
Каваль П. — Беларусь у датах, ліках і фактах

(друг. выд.) 450 фр. — 13 шыл.

Змагар А. — Случчакі-Апавяданьне—100 фр. 2 ш.

Змагар А. — Рэпка-казка — 30 фр. 15 пэн.

Малітаўнік «Божым шляхам» 80 фр. 2 шыл.

Малітаўнік «Holas Dušy» 200 фр. 5 шыл.

Камплект часапісу «Божым шляхам» за мінулыя гады 2500 фр. — 2 ф. і 10 шыл.

Карта Беларусі — 40 фр. 1 шыл.

M. Bahdanovic — Weissruthenischer Heimat. Lyrik — 50 фр. 2 шыл.

Звяртатца на адрасы: У Францыі:

R. P. Horosko Leo, 95, rue de Sèvres, Paris VI.

у Англіі: Rev. dr. C. Sipovic, Marian House, Holden Avenue, LONDON N. 12.

у Нямеччыне: Weissruthenischer Caritasdienst in Deutschland. (20b) Goslar/Harz, Sommerwohlenstrasse 1 A.

Калі Бог прыстанець, дык і хлеба ня станець.

Калі Бог разгневаецца, то няпрыяцеляў нашле.

Калі Бог што памяркуе, чалавеку пашанцуе.

Калі будзем у Бога годны, ня будзем галодны.

Калі гаспадар у карчме скача, то гаспадыня ўдома плача.

Калі дзіцяці не слаганяе гразы, то і пашанаўнія, маші, ня жлжы.

Калі душа чорная, то-й мылам ня вымыеш.

Калі матка вельзьма, то-й дочка зельле знае.

Кожнаму драэду жаль па сваім гнязду.

Кожнаму свой чарвяк сэрца точыць.

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

Год IX.

СТУДЗЕНЬ—КРАСАВІК 1955 г.

№ 64-65.

Ратуй сваю душу!

Між ўсімі важнымі справамі, якія ляжаць на сумленыні кожнага чалавека і якія кожны мусіць выкананець асабіста, бязумоўна найважнейшаю справаю ёсьць збаўленьне свае души. Нажаль у віры дачасных турботаў, у пагоні за куском хлеба, за вонраткаю, памешканьнем і іншымі штодзеннымі патрэбамі, шмат хто зусім забываеца аб сваёй души. Дзеля гэтага з абавязку любові да бліжняга неабходна часта звяртаць увагу на гэтую найважнейшую справу.

Після ж дачасныя справы і агулам ўсё тое, што звязана з падтрыманьнем нашага жыцця, ёсьць справамі жыццёва важнымі, аднак яны нічуть не апраўдаюць занядбаныя турботаў аб найважнейшым — аб сваёй души, бо нічога ня можа дараўніць яе вартасці. Хрыстос на пачатку свае публічнае дзеянісці звярнуў увагу на гэта з асаблівым націкам: «Ня турбуйцеся аб души (у знаэчні дачаснага жыцця) вашай, што будзеце ёсці, ані аб целе вашым, у вошта адзецца. Ці-ж душа не важнейшая за ежу, а пела за адзежу? Паглядзене на птушак нябесных, што ня сеюць, ня жнущі і ня збіраюць у сьвірны, і Айцец ваш нябесны корміць іх. Ці-ж вы ня шмат больш вартыя за іх? Дый хто з вас сваю турботаю можа дадаць сабе росту хоць на адзін локаць? І аб адзеньні чаго турбуецеся? Гляньце на палявыя лілеі, як яны растуць; не працуяць, не прадуць; а Я кажу вам, што і Салямон ува ўсёй сваёй славе не апранаўся так, як адна з іх. Калі-ж палявию траву, якая сёняня ёсьць, а зутра кідаеши ў печ. Бог так адзявае, дык колькі-ж больш вас малаверныя? Дык ня турбуйцеся ка-жучы: «што будзем піць, ці ў вошта будзем адзявацца?» Бо ўсяго гэтага шукаюць пагане. Дый Айцец ваш нябесны ведае, што ўсё гэтае вам

У ВАГА !

Гэты нумар часапісу выходзіць з вельмі вялікім апазыненнем дзеля хваробы рэдактара і дзеля ішых незалежных ад рэдакцыі прычынаў. Дзеля гэтага і некалькі наступных нумароў выйдзе з апазыненнем.

Рэдакцыя

патрэбна. Дык шукайце перш валадарства Божага і прауды Яго, а тое ўсё дадасца вам» (Мат. VI, 25-33).

Бог дае кожнаму чалавеку больш ці менш дачасных добраў, дае так-жа нямала надпрыродных ласкаў, але душу дае кожнаму толькі адну і толькі адзін раз; калі яе нехта запрапасціць — страшніца ўсё, бо няма ніякіх скарбаў на ўсім сьвеце, за якія можна было-б адкупіць стрычаную душу. Хрыстос казаў аб гэтым: «Бо яка-ж карысць чалавеку, калі-б ён здабыў увесь съвет, а душы сваёй пашкодзіў? Або што дасьць чалавек узамен за душу сваю?» (Мат. XVI, 26).

Маючи такі скарб, неабходна ўсьведаміць ягоную вартасць, каб належна яго съцерагчы. Прауда мы, людзі, звязаныя недасканаласцю нашага разуму і дзеля ягонае пазнавальнае слабасці недастаткова можам уявіць сабе поўную вартасць нашае души --- тae Божае іскры, якую носім у сабе. Затое вельмі павучальными ёсьць алносины Бога да людзкое души. Гэта для яе ён быў стварыў рай, а калі прарабацкі праз свой грэх былі выгнаны адтуль, дык у сваім часе для збаўленьня людзкое душы другая Божая асона — Бог-Слова зыйшоў на зямлю, уцелавіўся для збаўленьня людзтва. I Богачалавек — Ісус Хрыстос дзеля гэтага працярпеў ганебныя муки, страшнную съмерць на крыжы, каб гэткім чынам выслужыць для людзкіх душаў нявычарпальную крыніцу збаўчых, асьвячаючых ласкаў. Няма на съвеце больш нічога такога, што-б сам Валадар Сусьвету ацаніў так высока, як людзкую душу.

Съведамасціць такое вартасці і годнасці нашае души можа дадзь непахісную моц у абароне души. Падчас баксэрскага паўстання ў Кітаі ў 1900 г. выбухла праследаванье хрысціян. I вось да аднаго мандарына (высокі кітайскі ўрадовец) баксэры прывялі вясемнаццаігадовага юнака Паўла Мая, каб ён або адрокся свае веры перад мандарынам, або атрымаў съмяротны прысуд. Мандарын з першага пагляду ўпадабаў юнака і хацеў яго выратаваць ад съмерці, дзеля гэтага пасуліў яму штабу серабра, калі толькі дабравольна адрачэцца свае веры. Юнак акдазаў, што яму сярэбраная штаба ня выстарчае. «Дык

я табе дам залатую штабу» — налягаў мандарын. «Гэтага так-жа замала». Зыдзіўлены і загневаны мандарын спытаўся: «Дык колькі-ж ты ўласціва хочаш, малады чадавеч?» «Вялікі мандарын — казаў спакойна юнак — калі ты хочаш, каб я адрокся мае веры, дык мусіш мне даць толькі, каб я мог купіць сабе другую душу, інакш я ніколі не адракуся ад мае веры». Некалькі дзён потым прыбыў у небе яшчэ адзін мучанік за веру.

Пэўна-ж на такі гэрыскі ўчынак здольная мощная і непахісная вера, але на вялікі жаль яе ня кожны мае. Бяды для людзей, што мы нашы надпрыродныя скарбы носім у гліняных судзінах нашага цела, як кажа апостол Павал (2. Кар. IV. 7.). Але і ў гэтym ёсьць плян Божы, бо як кажа той-ж апостол, праз нашу слабасць ныяўляецца вышэйшаясьць сілы Божае. Ведаючы людзкія слабасці Богачалавек устанавіў съвятыя Таёмы, у якіх нават найбольшы грэшнік можа атры-

маць дараванье сваіх грахоў, знайсьці ўмацаванне свае веры і агулам ўсё тое, што патрэбнае для збаўлення душы. Гэткім чынам цяпер нікто ня мае ніякае падставы наракаць на цяжкасці ў збаўленні свае душы, трэба толькі не адкладаючи ні хвіліны карыстаць з тых нівычарпальных крыніцаў Божых ласкаў, якія Хрыстос спэцыяльна з гэтаю мэтаю ўстанавіў і даручыў іх Сваёй Царкве.

Уканцы яшчэ трэба зацеміць, што на старожы так важнае справы, якою ёсьць збаўленне душы, Бог паставіў у самой-жад души кожнага чалавека вернага вартайника — ім ёсьць сумленне. І яно кожнаму пры розных нагодах больш або менш голасна прыпамінае: «Ратуй сваю душу!»

Вось-жад для збаўлення душы ёсьць усе магчымасці, ёсьць усе патрэбныя сілы і дзейнікі, трэба толькі з іх карыстаць. Справа збаўлення твае душы ляжыць на тваёй адказнасці.

а. Андрэй А.

У СПРАВЕ СЪВЯТАРСТВА

Кожная паважная нястача ў грамадзкім і рэлігійным жыцці народу адчуваецца ў большай або меншай ступені ўсім народам, але бадай што найбольш даймаюча адчуваецца нястача сваіх съвятароў, бо гэткая нястача мае вельмі далёкасціяжныя вынікі.

Прыкладаў гэткае жалюгоднае нястачы далёка шукаць ня трэба. Ведама, што ў ЗДА ёсьць больш 500.000 беларусаў з перадваеннае эміграцыі, але яна амаль уся страчаная для народу з кожнага гледзішча. Горштаго, служыць для ўзмашнення варожых для Беларусі дзейнікаў. Чаму так сталася? Бо міжтымі эмігрантамі не знайшлося ніводнага беларускага съвятара ні каталіцкага, ні праваслаўнага. Тоє-ж сталася з старою беларускую эміграцыю ў іншых заакіянскіх краінах.

Між навейшаю беларускую эміграцыю знайшлося ўжо некалькі сваіх съвятароў, але колькі іх?! На залучанай тут фатаграфіі бачым гурток беларускіх каталіцкіх съвятароў і багасловіаў абодвух абрадуў, якія цяпер працуяць на беларускай рэлігійнай ніве ў Зах. Эўропе, ці рыхтуюцца да гэтае працы. Але ці-ж толькі патрэбна на сёньня?! Тымчасам аднак новых кандыдатаў

на съвятароў ня чуваць, хоць з розных краінаў рассыяення беларускае эміграцыі дайходзяць весткі аб пякучай патрэббе роднага духавенства. А што гаварыць аб будучыні, калі Бог дазволіць вярнуцца на бацькаўшчыну; якія тады проблемы стануць перад беларускім народам у галіне рэлігійнага жыцця!?

Съвецкія дзеячы монтуць і спраўды робяць шмат для народу, але падзяліць народныя турботы і боль, занесыці іх перад аўтар Усяышніяга; прыносіць Эўхарыстычную ахвяру за народ; ацаніць і асэнсаваць тыя скарбы, якія ў людзкіх душах родзяць цярпеньні; прынесыці надпрыроднае съвятыло;

удзяляць съвятыя Тайны для збаўлення душаў — ўсё гэта могуць рабіць толькі съвятыры. І найбольш годна выконваюць ўсё гэта тыя съвятыры, якія шчыра любяць сваіх вернікаў, і якія звязаны з імі неразрыўнымі вузламі роднасці.

Съведамыя такое велічнае дзеянасці съвятарства дагэтулешнія акупанты Беларусі ў сваёй руйнацкай дзейнасці асабліва заўзята нішчылі съведамых беларускіх съвятароў.

Можна шмат гаварыць і пісаць на гэтую тэмуму, але калі гэта будуць толькі нараканыні, з іх

для нас ня будзе ніякае пацехі. Лепш зрабішь у даным выпадку паводля ўсходняе мудрасьці, якая кажа: «Замест наракаць на цемру ночы, лепш запаліць съвечку». Усьведаміўшы вагу праблемы съвятарства, спрабуйма пашукаць йейкае рады, хоць-бы яна ў даным выпадку была такою дробнаю, як съвечка ў цемры ночы, яна будзе мець вялікую карысць.

Уся сутнасьць праблемы палягае ў тым, што беларускаму народу патрэбны беларускія съвятары. Ясна, што нам ніхто ня дасьць такіх съвятароў акрамя нас самых. Беларускія съвятары могуць і мусіць выйсці з радоў беларускага народа. Іншыя могуць быць для нас памоцнымі і нават вельмі карыснымі, але толькі на пэўны час, у асноўным-жа сваё съвятарства дзеля шматлікіх прычынаў незаменнае. Якія-ж ёсьць перашкоды, што гамуць прырост беларускага съвятарства?

Шмат дзе здарaeцца, што юнака, які выкажа жаданыне пасъвяціцца духоўнаму стану, падымаюць на съмех. І такая насымешка з найшчырэйшых жаданняў можа зьнішчыць дазвання, іскру паклікання. Іншыя не насымхаюцца, але вечна вышукваюць у съвятароў толькі чорныя пляны і на іх паказываюць пальцамі; вельмі прыкра, што найчасцей шукаюць плямаў там, дзе іх німа. Шмат ёсьць людзей, якія адносна съвятарства любяць паўтараць: «У нас німа таго, у нас німа гэтага...». Але вось у іх трэба спытацца: Што выробіце, каб якраз «тое і гэтае» ў нас было? Ці ёсьць хто з ваших блізкіх, з ваших родных съвятаром, добрым съвятаром бяз ніякае плямы?

У некаторых сем'ях да гэтага часу быў закарэнены нейкі звычай, што з лягчэйшым сэрцам выпраўлялі дзяцей на вайну, на съмерць, як у каталіцкую Духоўную Сэмінарыю, хоць ведаі, што яна ёсьць адзіная ўстанова, якая можа давесць чалавека да таго адзінага ў съвеце стану, у якім іхны сын зможа працаваць для збаўлення душ даручаных яму суродзічаў. Калі бацькі будуць ведаць вельіч съвятарскага паклікання і калі прынамся на запытаныне дзяцей аб съвятарскім стане, дадуць ім праўдзівы адказ, гэтym ужо зробяць вельмі шмат для развязання съвятарскага паклікання, калі яно ў некага ёсьць.

Тут успамінаецца аб съвятарскім пакліканні, што гэта такое? Справа ў тым, што съвятарства ёсьць тым станам, да якога Бог дае чалавеку асаблівую схільнасць, быццам кліча. Гэта значыць, што ня кожны можа быць съвятаром. Аднак

агульна ведама, што ў кожным народзе Бог дае даволі паклікань, але далейшую долю пакліканья Бог даруе самым людзям. Маючы пакліканье, яшчэ неабходна шмат працаваць над сваім інтелектуальным і духовым развязаннем, каб стацца годным атрымання съвятарскага пасъвячання. і з съведамасцю значэння кожнага слова магчы сказаць: «Божа, учыні мяне годным прынесці Табе майі немачнымі рукамі Найсъвяцейшую Ахвяру і мяне «самога прыймі як ахвяру, за даручаных мне вернікаў і за ўесь беларускі народ!». Да гэтага мусіць супрацоўнічаць усе, і самыя кандыдаты і грамадзтва.

Пэўна-ж што нафат і гарачую іскру ў душы чалавека можа загасіць дрэннае ўзгадаванье, згоршуючы прыклад, паганае асяродзьдзе. Дзеля гэтага ўласціва на нястачу паклікань у сапраўдным сэнсе гэтага слова нельга наракаць, але калі дзе замала зглошваецца кандыдатаў да съвятарства, трэба наракаць на самых сябе за тое, што замала стараемся аб развязанні паклікань.

Да развязання паклікання ў большай або меншай ступені можа прычыніцца кожны. І вось тут ёсьць аграмаднае поле працы для кожнага. Бязумоўна найбольш у гэтым кірунку могуць зрабіць бацькі. Ня менш за іх могуць зрабіць настаўнікі і ўсе тыя, што займаюцца з моладзьдзю. А тыя, што ані сваіх дзяцей ня маюць, ані з моладзьдзю не займаюцца маюць заўсёды нагоду імагчымасць маліцца за збольшанье паклікань.

Праўда, усё гэта ня ёсьць развязанку сучаснае балючае праблемы нястачы беларускіх съвятароў, але пры парадаўніча невялікай колькасці съведамае беларускае эміграцыі нельга і вымагаць хуткага запаўнення тae нястачы, якая ўтварылася праз доўгавяковую дзейнасць варожых сілаў. Мы мусім рабіць прынамся тое, што ў нашых сілах. А німа сумніву, што мы можам стварыць апнаведны грунт, на якім у сваім часе зможа прыгожа закрасаваць беларускае съвятарства Богу на славу і сваёй бацькаўшчыне на карысць. Было-б вельмі пажадана, каб быў наладжаны Тыдзень Малітвы за беларускія съвятарскія пакліканні.

На цябе, наша моладзь, надзея, што ў хуткай будучыні з тваіх радоў выйдзе даволі ахвярных работнікаў на беларускай рэлігійнай ніве.

а. Леў

Яркі аброзок мінулага

Яшчэ перад гэтаю вайною мне прыйшлося стрэнуцца ў Захаднюю Беларусь з адным вельмі яркім і вельмі харктэрным прыкладам з адносна

нядавных рэлігійных падзеяў, што сталіся ў нас у палавіне XIX стаг., які варты таго, каб падаць да ведама і памяці іншым.

У Стагучыне ёсьць засыненак Канкаловічы, які перад гэтаю вайною меў 14 двароў. Усе гаспадары засыненку паходзілі з аднаго роду, усе былі спароднены між сабою і ўсе мелі тое самае прозвішча — Канкаловіч. Розынліся яны толькі тым, што дванаццаць Канкаловічаў былі праваслаўнымі, а двох каталікамі.

Калі я запытаўся ў аднаго з малодшых Канкаловічаў, што быў каморнікам, як гэта сталася так, што паходзячы ўсе з аднаго роду, яны розніцца веравызнаньнем, ён мне расказаў цікавую падзею, якая вельмі харктэрная для гісторыі рэлігійных адносінаў на Беларусі.

«Яшчэ якіх сотню гадоў таму — казаў ён — усе Канкаловічы з засыненку былі вуніятамі і хадзілі маліцца ў вуніяцкую царкву. Калі пазней па загаду цара Вунія была скасаваная і ўсе вуніяты былі прымусова прылучаны да Праваслаўнае Царквы, дык жыхары Канкаловічаў доўга супраццўляліся гэтаму і цвёрда трymаліся веры сваіх бацькоў.

Гэтая непаслухмяннасць уканцы надаела расейскім царскім чыноўнікам і аднаго разу ў засыненку зьявіўся адзьдзел казакоў і пагнаў усіх жыхароў да суседняга праваслаўнага сівятара пераходзівца і перапісца у праваслаўную «рускую» веру. Ад гэтага ўсыцераглося толькі двух Канкаловічаў: адзін дзяцюк, які тады ня быў удома, бо ганяў акурат плыты, і другі хлапчук, які са страху перад казакамі схаваўся на грушу. Яны два і асталіся далей пры сваёй веры, але паколькі Вуніяцкая Царква ўжо ня існавала, дык яны прылучыліся да каталіцкага прыходу лацінскага абраду. Вось адтуль дзіве хаты ў засыненку і асталіся каталікамі».

Аб гэтай падзеі малодшаму Канкаловічу пераказваў стары дзед Канкаловіч, акурат той, што калісь будучы хлапчом схаваўся ад казакоў на грушу і які жыў у засыненку яшчэ перад другою сусветнаю вайною.

Т. Д.

Пад знакам „рускае і польскае веры“

(Заканчэнне)

ЛІКВЫДАЦЫЯ УСХОДНЕКАТАЛІЦКАЕ ЦАРКВЫ

Царская ўлада шмат зрабіла ў тым кірунку, што імёны беларускіх мучанікаў і нават цэльныя вёскі юлізде сёньня не успамінаюцца. Аднак ёсьць і такія вёскі, што іхны гэрыскі супраціў пранік далёка заграніцу праз усе зялезнія расейскія заслоны. Нажаль із зеля адсутніці беларускіх арганізацыйных цэнтраў, заграніца, імёны беларускіх мучанікаў за веру выкарыстоўвалі паліякі для свае рэкламы ў Захоўній Еўропе (119). Шырока ведамымі з свайго гэрыскага супраціву былі вёскі: Дзевяновічы ў Віцебшчыне, Поразава і Кляшчэлі каля Ваўкавыска, Дудаковічы, Селишчы і Свяцілавічы на Магілёўшчыне і інш.

Як праводзілася «навяртаньне» гэтых вёсак хай паслужыць прыкладам вёска Дудаковічы. У Вялікі Панядзелак Страснага Тыдня 1844 г. прыехаў у Дудаковічы намеснік Магілёўскага губернатара Энгельгардт з праваслаўным башчошкам Барэйко пад ахаронаю батальёна пяхоты і паліцыйных агэнтаў, каб завалодаць царквою. Насельніцтва адразу зъбеглася да царквы і агарадзіла яе жывою сцяною, не адходзячы адтуль дзень і ноч аж да Вялікага Пятніцы. Ніякія пагрозы не лякалі вернікаў. Нарэшце паліцыя надумалася подступам адчягнуць людзей ад царквы; у

жекалькі мейсцах падпалёна вёску. Людзі кінуліся ратаваць свае хаты і тады паліція злавіла 5-х найбольш актыўных вернікаў. Энгельгадт затадаў кожнаму з іх даць па 300 розгаў. Першага пачалі сеч дзеда Лукаша. Пасыля кожнае сотні розгаў яго пыталіся, пі згаджаецца перайсці на праваславіе і пасыля алмовы прадаўжалі сеч далей. Пасыля экзэкуцыі акрываўленага дзеда Лукаша занесьлі ў келію дамініканскага манастыра. Алчываючы, што набліжаецца смерць, Лукаш заклікаў сваіх дзяцей і ўнукau, пабагаславіў іх і пабацькаўску заклінаў нізашто ў съвеце не адступаць ад католіцкае веры. Праз дзіве гадзіны ён аддаў душу Богу. Разам з дзедам Лукашам быў засечаны на съмерць Гаспар, іншыя, перацярпеўшы розгі, былі выслакы ў манастырскія турмы. Царква сіламоц была аддана праваслаўнаму бажошку, але да яго ніхто ня прыходзіў ані на багаслужэнніе, ані за трэбамі. Такі стан трывал 11 гадоў. Каб зламаць канчатковая супраціў дудаковіч у 1854 г. Магілёўскі губернатар асабіста прыехаў у вёску і абвесціў, што товадзя царскага загаду ўсіх тых, хто будзе далей адмаліца хадзіць у расейскую царкву, прыгаворана на ссылку ў Сібір (120). Людзі згадліся халеіць у царкву.

Яшчэ горшое змаганьне за веру было ў вёсцы Поразава каля Горадні і цягнулася ад 1834

119. Les Martyrs uniates en Pologne, récits des dernières persecutions russes, publiés d'après des documents originaux par R. P. Dom Theophile Bérengie, Paris 1868, i ins.

120. Les Martyrs... star. 59 — 87.; P. Lescoeur, L'Eglise Catholique en Pologne sous le gouvernement russe, 2-me Ed. T. I. Paris 1876. s. 175 — 177:

да 1862 году. У вёсны Дзервановічы на Віцебшчыне вельмі актыўны супраціў трываў да 1858 г. (121). Шмат беларускіх вёсак пасыўна супрэціўлялася расейскаму праваславію аж да 1867 г. У гэтым годзе адбыўся востры націск на ўсім абрашы Беларусі, каб канчаткова выкаранаць «упорствуючых».

Асобна трэба ўспомніць супраціў беларускіх вуніяцкіх сьвятароў. Перш ужо падаваўся афіцыяльны лік тых, што з усёю рашучасцю адмовіліся падпісаць акт چатоўнасці пераходу да праваславія, але аб іхнім долі афіцыяльныя расейскія крыніцы маўчаць. Толькі гаворыцца, што 160 чалавек былі сасланы ў манастыры і там быццам у большай колькасці пакаяліся. З тых 160 паіменна ўспамінаюцца толькі больш ведамыя ў ліку 30 чалавек (122). У сапраўднасці лік беларускіх сьвятароў, што ня прынялі праваславія быў куды большы і ў манастырскіх турмах, яны мучыліся доўгія гады. Яшчэ ў 1856 г. пасцяль съмерці магілёўскага каталіцкага мітр. Галавінскага ў ягоных паперах знойдзена пайменны сьпіс 76 вуніяцкіх сьвятароў, якія яму былі добра ведамы, а якія да таго часу мучыліся ў ссылках. Уканцы съпісу было зазначана, што «гэткіх сьвятароў ёсьць шмат больш, але іхныя імёны няведамыя» (123).

Як доўга і колькі мусілі цярпець у турмах усходнекаталіцкія сьвятары за веру можа быць съведкаю а. Язэп Лянчэўскі; ён сасланы ў 1853 г. у Сузdal'скі манастыр-турму прасядзеў там 24 гады (124).

Акрамя сасланых было яшчэ жамала вуніяцкіх сьвятароў, якія доўгі час хаваліся па лясах. Мне асабіста апавядаў мой дзед, што ён у сваёй маладосці сустракаў каля возера Сьвіцязь стаўрэнкага вуніяцкага сьвятара, які там хаваўся.

У акцыі касаванья Вунії беларускі народ выразна бачыў, што гэта рабілася з мэтаю русыфікацыі і таму насельніцтва, нават тады, калі сіламоц было змушана прыняць праваславіе, паўстрымоўвалася ад уздэлу ў рэлігійным жыцці Праваслаўнае Царквы. Мне апавядаў калісь мой старэйшы блізкі родны, які ў сваёй маладосці аднойчы наняўся ў Радзівіла загнаць чараду валоў с-пад Гарадзеня на Палесьсе за Пінск, як ён начуючы ў адной вёсцы перад Сёмухаю быў съведкам такое сцэны. Вясковы стараста вечарам нёс дзесяць калоў і стаўляў іх па чарзе каля дзесці хат, стукаючы пры гэтым ў вакно гукаў да гаспадара: «Заўтра табе чарга йсьці ў царкву!»

121. Sprawa Dzierwanowska (O przesładowaniu unitów na Białorusi i raport rządowy o tem). «Wiadomości Polskie» 1859, star. 211, 1860, star. 7.
122. (Theiner A.) Vicissitudes..., T. I. star. 250, T. II, star. 330.
123. Adrien Boudou. Op. cit. T. II star. 91.
124. Проф. М. Н. Гернет. История царской тюрьмы. Том 3. Москва 1952, стар. 330.

Гаспадар у хаце незадаволена глязэў у вакно і нібы сам сабе казаў: «Хоць і пайду ў царкву, але маскоўскуму Богу і губюю ня кіуну». Такі пасыўны супраціў, толькі ў іншай форме быў шырока распаўсюджаны на Беларусі. Людзі адчужваліся ад царквы і нават жарстокі Мураўёў ня мог знайсці рады на гэта. Ён аднойчы пытаўся ў праваслаўных епархаў, як затрымаць былых вуніятаў у праваславіі. На гэта тагачасны віленскі арх. Макарый (Булгакоў) адказаў: «Таму, што чыноўнікі іх наварочвалі на праваславіе, дык няхай яны знойдуть спосаб іх ўтрыманца». І тыя знайдзілі спосабы ўтрыманыя, але пры гэтым руйнавалі найсвяцейшыя пачуцьці, калечылі агулам рэлігійнасць, гэтым падрыхтоўвалі той грунт, які да сёньняшняга дня выкарыстоўваюць бальшавікі ў сваёй яшчэ больш руйнацкай бязбожнай дзейнасці.

АДРАДЖЭНЬНЕ І НОВЫ ЦЯРНІСТЫ ШЛЯХ УСХОДНЕКАТАЛІЦКАЕ ЦАРКВЫ

Пасцяль 1839 г., калі подступам і гвалтам была зынішчана на Беларусі Усходнекаталіцкая Царква, царская расейская ўлада разгарнула шырокую пропаганду, каб умовіць беларусам, што гэная Царква была для іх чымсьці чужым і страшэнна варожым. Праз доўгія дзесяткі гадоў гэткая пропаганда ня мела посьпеху, але цяпер ужо ў некаторых кругах беларускага грамадства яе ўплыў адчуваецца.

Векавыя традыцыі Усходнекаталіцкае Царквы на Беларусі былі глыбокі і моцныя, таму ня гледзячы на пропаганду, ня гледзячы на афіцыяльную прыналежнасць да Праваслаўнае Царквы ў беларускіх народных масах заўсёды аставаліся жывыя сымпаты і да свае старое Царквы, як да чагосьці роднага. Дзеля гэтага калі пачаўся беларускі адраджэнскі рух, ён адразу ўключыў у сваю праграму адраджэнне Усходнекаталіцкае Царквы.

У шматлікіх пропагандовых артыкулах абытак званай новай Вунії калісь і нават цяпер часта можна прачытаць, быццам гэта новая вунійная акцыя зьявілася ў выніку польскага дзейнасці. Гэта з грунту фальшывае цверджаныне, якое стаіць у крайній супяречнасці з праўдай. Польскія дзяржаўныя кіраўнікі ад самага пачатку аднаўленчыя польскага дзяржаўнасці рабілі нязылічаныя перашкоды супрэці Усходнекаталіцкае Царквы і страшэнна варожа адносіліся да гэтае Царквы ў Галіці на Украіне, а съледам за tym і на Беларусі. Успомніць хоць-бы такія факты, як арышт Львоўскага мітрапаліта Я. Э. Андрэя Шэптыцкага ў 1919-20 гадох польскімі ўладамі ліквідацыю Луцкае ўсходнекаталіцкае епархіі ў 1921 г. і беззліч дробных варожых вступленняў супраць украінскіх сьвятароў.

Правда польскі ўрад стараўся, каб ягоныя

варожыя выступленыні супраць Усходнекаталіцкае Царквы не пранікалі заграніцу, але іх было зашмат, каб можна было скаваць. Ужо ў 1924 г. францускі навуковец і палітык Пэрно пісаў: «Нажаль рымская палітыка натрапіла на польскі супраціу; для палякаў ня існуець іншыя каталікі акрамя лацінікіаў; дрэнна абыходзячыся з галіцыйскім вунітамі, Варшава нэўтрапізуе і кампрамітуе стараньні Апостальскага Пасаду» (125). Да таго прыходзіцца з сумам съцвердзіць факт, што гэтая варожасць да ўсходняга каталіцызму ўсьціяж узрастала і калі на Беларусі распачалася шырэйшая вунітная акцыя, дык некаторая частка польскае прэсы павяла такую варожую кампанію супраць яе, што польская каталіцкая дзеячы мусілі падняць свой голас у яе абароне, або прынамся шукаць нейкіх злагоднюючых матываў супраць вострых атакаў. Пры гэтай нагодзе шырокаведамы польскі гісторык Галэцкі пісаў: «Трэба прызнаць, што польская ўпярэдженіні ў гэтай галіне не зьяўляюцца чымосьці новым. Яны закарэнены глыбока і якраз дзеля гэтага такія вострыя, бо маюць за сабою традыцыю шмат стагодзьдзяў», але.... «Атакі на Каталіцкую Царкву, на выдатных пралетаўнікоў польскага біскупства, а перадусім на сам Апостальскі Пасад яшчэ ніколі ня былі такімі гвалтоўнымі, так крываўчымі і натаўрованыя такім фанатyzмам» (126), як у часе аднаўлення вунітнае акцыі на Беларусі.

Бязумоўна, калі-б вунітная акцыя была запачткованая самымі палякамі, дык атакаў супраць яе напэўна ня было-б, але ўся справа ў тым, што думка аднаўлення ўсходняга каталіцызму на Беларусі выйшла ня з польскіх а якраз з беларускіх кругоў. Першыя канкрэтныя пляны ў гэтым кірунку з'явіліся ў піянэрскіх беларускага адраджэнскага руху, у братоў Луцкевічаў, яшчэ ў 1904 г. Тады Іван Луцкевіч, едучы ў Вену на студыі, затрымаўся ў Львове, пазнаёміўся і Львоўскім мітрапалітам Андрэям Шэптыцкім і моцна запрыязніўся з ім. Яны абодва мелі два вельмі моцныя лучнікі: зацікаўленасць роднай археалёгіі і ідэю стварэння беларускага нацыянальной Царквы і форме Вунії (127). Гэта ня былі толькі тэарэтычныя меркаванні. Хутка былі ўложаны шырокія пляны для ажыццяўлення гэтага вялікага ідэі. Карыстаючы з замельнай рэформы, якую ў тым часе праводзіў у Рэспубліцы Міністар Сталыпін, было створана Акцыйнае Таварыства, фінансавана галоўным чынам мітр. Шэптыцкім, якое плянавала купіць на Беларусі некалькі маёнткаў, выслучаць туды невялікую группу сялян з Галіцыі, а

125. Maurice Pernot. Le Saint Siège. L'Eglise catholique et la Politique mondiale. Paris 1924. star. 174.

126. Halecki Oskar. U zrodła polskich uprzedzeń wobec akcji unijnej. «Oriens». Kraków, styczeń-luty 1933. Zesz. I. star. 8-10.

127. А. Луцкевіч. Мітрапаліт Шэптыцкі і беларускі рух. «Богословія», Львів 1926, Том IV, кн. 1-2, стар. 46.

решту распарызываць між беларускіх сялянаў і супольна для іх утварыць усходнекаталіцкія паraphavі. Калі ўжо было ўложана шмат грошаў і зроблена шмат стараныяў, польскія абшарнікі даведаліся аб сапраўдных мэтах Парцэляцыйнага Таварыства і сваімі інтрыгамі так уплынулі на Сталыпіна, што ён адмовіўся зацвердзіць тое Таварыства (128).

Аднак ані мітр. Шэптыцкі, ані беларускія дзеячы не апускалі руку пасля першага няўдачы. Каб лепш плянаваць далейшую працу мітрапаліт у 1907 г. інкогніто адведаў Беларусь і суседнія краіны (129). Пасля адведзінаў мітр. Шэптыцкага думка аб адраджэнні ўсходняга каталіцызму між беларускіх дзеячаў была так актульнаю, што ў календарох, якія выдавала рэлакцыя «Нашае Нівы» ў раздзеле сьвятаў было ўведзена трох рубрыкі для: праваслаўных, рыма-каталікоў і грэка-уніятаў. Калі ў 1917 г. Беларуская Хрысціянская Дэмакратычная Злучнасць укладала сваю праграму, дык пастаноўлена ў 10 параграфе, што: «На Беларусі Хр. Д. Злучнасць ставіць сабе спэцыяльную мэту: збліжыць усіх каталікоў і праваслаўных, аб'яднані іх у адной веры з рознымі абрарамі» (130).

Неабходна так-жа ўспомніць, што між беларускімі нашаніўскімі пісьменнікамі былі шчырыя працаўнікі на ніве адраджэння ўсходняга каталіцызму. Напрыклад Карусь Каганец (Казімер Кастравіцкі), будучы вельмі пабожным чалавекам, называў сябе вуніятам і маліўся з рукапіснае кніжыцы, у якой былі запісаныя, уложеныя ім самім малітвы на ўсходні лад. У вершы «Наш сымбал» Каганец кліча змаганца «за родну краіну, звычай і мову... грудзьмі стаць за веру». Пад вераю ён разумее рэлігійную Вунію. У іншым вершы «Прауда» выразна заклікае беларусаў да аднаўлення Вуніі (131).

Душою адраджэння ўсходняга каталіцызму на Беларусі было съедамае беларускае каталіцкае духавенства. Першы, хто пасля касаты Вуніі змог зарганізаць на Беларусі ўсходнекаталіцкае багаслужэньне, быў а. Язэп Белагаловы, калішні трафесар кананічнага права ў Пецярбургской Катал. Дух. Акад. потым ад 1918 г. Магілёўскі лэкан. За сваю працу на ніве духовага адраджэння беларускага народу яго балышавікі арыштавалі і пратрымалі ў турме 13 месяцаў. Там

128. А. Луцкевіч, оп. сіг. стар. 47.
оп. cit.

129. Лакладней глядзі аб гэтым у «Божым шляхам» № 63, стар. 7, а так-жа: о. Адам Солодух, Митраполіт А. Шептицкій і уніоністичні змаганні на Білій Русі. «Богословія», Львів 1926, Том IV, кн. 1-2, стар. 89-94.

130. Ad. Stankevič Bielarušski Chryscijanski ruch. Vilnia 1938. («Chryscijanskaja Dumka» № 19 (167). Vilnia 10. VII. 1938, star. 4).

131. Е. Ф. Кацкі. Бѣларусы. Том III, ч. 3. Варшава 1908, стар. 400.

ён перахварэў сышны тыф і страціў здароўе, але ня страціў нязломнае волі і шырае любові да свайго народу. Ягоная беларуская праца стварыла яму шмат ворагаў між польскага духавенства, асабліва паслья таго як даведаліся, што ён пісаў ліст да Свяцейшага Айца, у якім падчыркуваў неабходнасць адсунуць палякаў ад каталіцкае дзеяйнасці на Беларусі і Рәсеi.

Падчас бальшавіцкае рэвалюцыі Магілёўскі мітрапаліт даў а. Белагаловаму асаблівую паўна-моцтвы. Карыстаючы з іх, ён запрасіў у Магілёў на свята сьв. Антонія 13 чэрвеня 1922 г. усходнекаталіцкага расейскага экзарха а. Леаніда Фёдарава, нядаўна назначанага на гэтае становішча мітр. Шэптыцкім. У архівах Беларускага Усходнекаталіцкага Экзархату, дзякуючы нязвычайнаму выпадку, знайшлася копія лісту а. Леаніда да мітр. Шэптыцкага з апісаннем магілёўскіх урачыстасцяў — першага усходнекаталіцкага багаслужэння падчас аднаўлення вунійнае акцыі. Дзеля ягонае асаблівае вартасці будзе карысна падаць з яго крыху даўжэйшыя вытрымкі: «Мяне (гэта значыць а. Леаніда) сустрэлі ўрачыста, як «вуніяцкага ўладыку» і я служыў дзіве ўрачыстыя Службы Божыя ў самым Магілёве і адну ў мястэчку Сафійск (25 вёрст ад Магілёва), гаварыў шмат з прадстаўнікамі беларускага інтэлігэнцыі і сказаў 4 казаныні. Таму што на 13 чэрвеня прыходзяць у Магілёў з ваколічных вёсак парцэсіі ў чэсьць сьв. Антонія. дык у горадзе назывіралася каля 12.000 чалавек з харунгамі ды іконамі з 5 сьвятарамі... На багаслужэннях усюды надчырковалася поўная роунасць усходняга і лацінскага абрадаў. Як самы стаўшы паводля сану і пралат Рымскага Царквы я быў цэнтральнаю фігураю ўсіх урачыстасцяў; падчас лацінскіх багаслужэнняў сядзеў на асобным падвышэнні, багаславіў кадзіла і перада мною сукланялі калена лацінскія сьвятары, калі прасілі багаславеніне перад казанынем. Зъдзіўленне народу, бачучы «праваслаўнага папа», акружанага такою павагаю, ня мела границ, але калі справа выяснялася, дык зъдзіўленне замянілася надзвычайнаю радасцю: «Вярнулася Вунія!» — пералятала з вуснаў у вусны і з адноўкаю радасцю так у каталікоў як і ў праваслаўных... Калі я служыў урачыстую Службу Божую 18 чэрвеня, на гэты дзень было перанесена сьвята Божага Цела, дык катэдра была так набітая бітком, што людзі ледзьве не заўхаліся і былі амаль самыя праваслаўныя... прысутнічалі так-жа 2 праваслаўных пратаярэі і адзін дыякан... сьпевакі былі так-жа праваслаўныя з славутым праваслаўным рэгентам Грайко». Далей апісвае такое-ж велічнае багаслужэнне на Магілёўскім магільніку. Усё гэта на людзей зрабіла такое ўражэнне, што «зацикаўленне Вуніяю дайшло да таго, што 18 чэрвеня паслья Службы Божае да меня зявілася дэлегацыя беларускага праваслаўнае інтэлігэнцыі, падзякаўала

мене за «службу і за слова» і прасіла ашчаслыўць іх яшчэ раз сваім прыездам і не забываць, што ўсе прагнучы хутчэйшага аднаўлення Вуніі. — Адным словам магутнае ўражэнне, аграмадны зрух; шматлікія кажуць, што яны ўжо цяпер зноў сталіся вуніятамі, бо «Вунія вярнулася!»» (132).

Сапраўды зрух быў вялікі. Некалькі каталіцкіх сьвятароў лацінскага абраду выкзала сваю згоду прыняць усходні абрал. Нават ведамы ў Магілёве доктар Уладзімер Галынскі выказаў жаданье стацца ўсходнекаталіцкім сьвятаром. Экзарх абяцаў прыехаць у Магілёў зноў у тым жа 1922 г. увесень і парабіць далейшыя мера-прыемствы ў распачатай дзеяйнасці. Але прасіў, каб перад тым мітрап. Шэптыцкі напісаў у Рым аб неабходнасці назначыць каталіцкага беларускага біскупа. Харктэрна, што а. Леанід, будучы сам расейцам і ведаючы, як да беларусаў адносяцца польскія каталіцкія дзеячы, у тым-же лісце пісаў: «Стараныні здушиць узрастуючы беларускі рух, могуць прывесці да вельмі сумных вынікаў... Для беларусаў каталікоў, іменна, павінен быць свой асобны біскуп з катэдрай у Маскве (!). Але гэта павінен быць ня толькі беларус з паходжаньня, але з перакананьня, з сваіх культурных імкненняў і бязумоўна павінен прыязна адносіца да сьв. Вуніі». Расейскі каталіцкі экзарх дае такое аргументаванье сваёй думцы: «Мы толькі тады можам спакойна заняцца нашаю місіяю, калі будзем ведаць, што між намі (гэта значыць Расею) і Польшчаю будзе стаяць беларускі сцяна, праз якую не пранікне да нас ніякі польскі «апостал».

Нажаль усе пляны а. Леаніда Фёдарава хутка былі зьнішчаны. Другі раз адведаць Магілёў ён ужо ня мог, бо быў арыштованы бальшавікамі і больш волі не пабачыў. а ўзмоцнены энтырэлігійны наступ унемагчымі беларускім сьвятаром ня толькі вунійную дзеяйнасць ва Усходнім Беларусі, але агулам зьнішчыў каталіцкае рэлігійнае жыццё. Там амаль усе беларускія сьвятары заплацілі жыццём за вернасць сваім рэлігійным ідэалам.

Калі ўжо йшла бальшавіцкая руйнавальная работа, Апостальскі Пасад на прапазыку мітр. Шэптыцкага ў 1923 г. афіцыйна аднавіў Менскую усходнекаталіцкую епархію робячы аб гэтым адпаведную зацемку ў сваіх Гадавіках (133) аж да 1929 г., калі было зазначана, што яна больш ня існуе. Нажаль дзеля ўсыняж узрастуючэ хвалі антырэлігійнага праследаванья гэтая епархія ніколі ня была абсаджана.

132. Archiv Belaruskaga Uсходnекаталіцkага Экзархату. Ліст а. Фёдарава да Я. Э. мітр. А. Шэптыцкага з 27. VI. 1922 г.

133. Annuario Pontificio per l'anno 1923. Roma 1923. star. 173; E. C. Annuaire Pontifical catholique XXVI Anné. Paris 1923, star. 278. I nast.

У заходній Беларусі вунійная акцыя так-жа почалася з няпольскага асяродзьдзя і дзеля гэтага адразу знайшлася перад цяжкаю праблемаю юрысыдыццы, у якую ўмяшліся палякі. Спроба Львоўскага мітр. Я. Э. Андрэя Шэптыцкага ўтварыць усходнекаталіцкую епархію ў Луцку на чале з Я. Э. Іосіфам Боцянам, які меў весьці вунійную акцыю на Украіне і Беларусі, скончылася неспадзевана сумна. Я. Э. Боцян быў хіратанізаваны на япіскапа мітр. Шэптыцкім тайна ў 1914 г. у Кіаве. Сваю працу ён распачаў так-жа тайна і зімою ў 1917 г. прыезджаў на Беларусь; адведаў Вільню, Жыровічы, Слонім, Наваградак і іншыя гарады; навязаў контакт з беларускімі сьвятара-мі; прынагадна прамаўляў да народу пабеларуску (134). І хоць у tym-жа 1917 г. папа прызнаў Я. Э. Боцяна Луцкім япіскапам (135) аднак толькі ўрад і польская епархія паставіліся так варожа да новае ўсходнекаталіцкае епархіі, што нават прызнаны папаю япіскап ня змог ніколі заняць свайго пасаду. У 1921 г. Я. Э. Боцян памёр і Луцкая епархія была зылківідана.

Супрацівішысь ўсходнекаталіцкаму япіскапу польскія ерархі зусім пасъядоўна, але яшчэ больш рашуча супраціўляліся дапушчэнню ў іх-ныя дыяцэзіі усходнекаталіцкіх сьвятароў з Галіцыі. Дакумантальную вартасьць з гэтага гледзішча мае адзін ліст з Любліна, у якім даслаўна гаворыцца, што сьвятары з Львоўскае і Пярэмысльскае епархіяў «мусілі адыйсьці з абшару Люблінскага дыяцэзіі ў выніку інтэрпляцыі нашага (гэта значыць Люблінскага) каталіцкага біскупа, калі пераканаліся, што хацелі выконваць тут функцыі іншага садиско бяз легальнае юрысыдыкцыі» (136). Выразней кажучы, каталіцкі польскі біскуп ня даў юрисдыкцыі для каталіцкае працы на абшары свае дыяцэзіі.

У тым-же часе ў польскіх дзяржаўных кру-
гох вялася вострая кампанія супраць Усходнека-
талішкай Царквы агулам. Шмат дакументальнага
матэрыялу датычна гэтага пытання апублікаваў
а. Скрутэнь. Там у адным лісьце з Любліна чы-
таем, што польская дзеячы: «Мала вераць, каб
было магчымы вярнуць Вуню. У гэтым ня бачацца
карсыці для рэлігіі, а з палітычнага боку ў ёй
бачаць небяспеку... Вуня ў нас зусім ня мае ра-
цыі існаваньня і не ляжыць у нічым інтэрэсе, ані
каталикоў, ані ўраду. Скажу больш: на выпадак
стварэння Вуніі, яна была-б шкоднаю для нашае

134. о. Адам Солодух, Митрополит А. Шептицький і уніоністичні змагання на Білій Русі. «Богословія» Львів 1926, Том IV, кн. 1-2, стар. 92.

135. «Нива», Львів 1926. стар. 370; О. Купранець
Перші роки Православної Церкви в новій Польщі
«Логос» Т. IV, Кн. 2, стар. 119.

136. о. Й. Скрутень. Без маски!, «Нива», Львів 1923, ст. 210. паводя о. О. Купранець, Перші роки Православної Церкви в новій польщі. «Логос» Йорктон 1953, Том. IV, кн. 2, ст. 121.

(Каталіцкае) Царквы, бо служыла-б разбуральным дзейнікам для мэтаў рэлігійнае і палітычнае пропаганды, так як гэта на няшчасце дзеяцца ў Галіцыі з Русінамі, якія сталіся забаукаю палітычнае агітацыі ў руках спрытных агітатораў. Дзеля гэтага ў нас зусім не жадаюць Вуніі, яе ўважалі-б за згубную» (137). На прыкладзе украінскага ўсходняга каталіцызму палякі даказвалі, што «Вунія стварыла народ» (138), дзеля гэтага «усё што рабілася ў Рыме ў звязку з усходнім абрацам, палякі асуджвалі і выступалі даволі востра» сцьвярджае нават вельмі няпрыхильны да ўсходняга каталіцызму Ніколаеў (139).

Аднак не зважаючи на польські супрацьо рух
аб'єднання Церкви пачаў шырыца ў Заходній
Беларусі з нізоў і на вялікі жаль, ня маючи іншай
выходу, дзеля адсутнасці ўсходнекатоліцкае
епархіі, трапіў пад ўладу польскіх каталіцкіх біс-
купаў, як адзіных каталіцкіх епархай на гэтых
абшарах. Сталася гэта у 1923 г. калі дэлегацыі
некаторых беларускіх праваслаўных паraphвія
зъянрнуліся да мяйсцовых каталіцкіх біску-
паў лацінскага абраду з просьбай пры-
сласць ім каталіцкіх сьвятароў ўсходняга аб-
раду. Пачаліся эксперыменты з даборам кад-
раў духавенства і іх разъмеркаваннем. Экспе-
рименты вельмі часта былі няудалыя, а часам
нават кампрамітуючыя самую акцыю. З новапры-
нятых праваслаўных сьвятароў большая частка
апостазіравала, а тыя што аставаліся найчасцей
чамусці, калі былі беларусамі, дык пасыпаліся ў
украінскія паraphві, а украінцы ў беларускія. Па-
раунаучы прыхільна былі настроеныя да ўсходня-
га каталіцызму Пінскі біскуп Я. Э. Жыгімонт Лег-
зінскі і Падляскі біскух Я. Э. Гэнрык Пшэзыдзе-
кі дык у іх дыяцэзіях лік усходнекатоліцкіх па-
raphвія паволі ўзрастаяў, але адначасна ўзрастала
варожасць польскага ўраду да гэтае акцыі.
Шматлікія польскія газеты і часопісы часта пу-
бліковалі розныя артыкулы супрань Усходнеката-
ліцкае Церкви і пры тым няраз гэта рабілася та-
кім тонам, які пераходзіў усякія межы прызвай-
тасці (140).

У 1923 г. з'явіліся на Беларусі ў Альбэртыне каля Слоніма айцы езуїты ўсходняга абраду. Праз некаторы час на іх польская і расейская прэса скіравала вельмі напасцьлівыя атакі. Атакі прэсы суправаджаліся актыўнымі мерапрыемства-

137. о. Й. Скрутень, оп. сіт. стар. 172. оп. cit.

138. Nowe formy unii kościelnej w Polsce. Słonim
1932, star. 32, 63.

139. К. Н. Николаев, Восточный обряд. Париж 1950, стар. 187.

140. Найбільш ваяючі супраньювнійнаю паста-
ваю визначаліся: «Dziennik Wilenski», «Słowo»
«Ilustrowany Kurier Codzienny», «Warszawski Dzie-
nik Narodowy», «Kurier Poranny», «Goniec Warszaw-
ski», «Polska Wschodnia», «Dzień dobry», «Kurjer No-
wogródzki», «Gazeta Kościelna», і інш.

мі польскага ўраду. У 1925 г. быў выселены з Польшчы супэрыёр Альбэртынскага манастыра а. Карло-Васіль Буржуа, у 1933 г. а. Філіп дэ Рэжі, яны абодва як французская грамадзяне не атрымалі прадоўжаныя візаў. Супэрыёрам Альбэртынскага манастыра быў назначаны паляк а. Ул. Піёнткевіч, але ад гэтага напады ня зменшыліся, бо айцы езуіты хоць і не азначаліся вялікаю прыхільнасцю для беларусаў, але і ня былі ворагамі, наадварот хоць часткава карысталіся беларускаю моваю ў сваёй душпастырскай дзеяніасці, выдавалі часопіс пабеларуску «Да Злучэння», а ў прыналежным да манастыра сірацінцы дык і зусім панавала беларуская мова і беларускія сыпевы. Прауда гэтая толькі «частковая» беларускасці ў душпастырскай працы, раздражняючи палякаў, далёка не здавальняла беларусаў (141). аднак знайходзіла абаронцаў (142) нават у ра-дох беларускае інтэлігэнцыі.

Каб уявіць сабе поўнасцю, да якое ступені польскія дзеячы былі варожа настроеныя да ўсходняга каталіцызму на Беларусі, трэба было-б пераглянуць некаторыя палемічныя творы, якія публіковаліся на гэтую тэму ў польскім нацыянальным асяродзьдзі. Нажаль на эміграцыі знайсьці іх вельмі цяжка. Віленская газета *Słowo* на працягу шасці гадоў (1926-1931) апубліковала 62 артыкулы і ўважала іх на толькі важнымі, што выдала потым асобнаю кніжкаю. Там асаблівы націск кладзецца на небяспеку вунійнае акцыі — «яна можа давесці да ўтраты ўсходніх земляў» (143). Самая акцыя еў'еднання Цэркви зусім траціцца з поля зору, ужываецца толькі слова «вунія» і прыдаецца яму нейкі агідлівы сэнс, самую вунійную акцыю пачынаюць абзываюць «супрацьпольскую демонстрацыю» (144). Найболыш вострая атака йшла з урадовых кругугоў. Граф Генрык Любенскі, супрацоўнік міністра замежных спраў Бéка, апубліковаў у 1932 г. на толькі варожую да ўсходняга каталіцызму кнігу (145), што Варшаўскі кардынал Я. Эм. Какоўскі 4. X. 1932 паставіў яе на індэкс забароных кніг, але праз гэта яшчэ больш ажывілася дыскусія аб самай вунійнай дзеяніасці і аб кнігцы Любенскага (146).

На якім узроўні вялася супраць-ўсходнекаталіцкая, а пры тым і «супрацьбеларуская палеміка, можа служыць кніжка кс. каноніка Бародзіча. Ён

141. Вясковец, Пункты ў справе рэлігійнае уніі. «Беларуская Крыніца», Вільня 29. X. 1931, №р. 34.

142. I. K., Ab Уніі i Езуітах. «Беларускі Календар» на 1932 г.», Вільня 1932, стар. 40-50.

143. Nowe formy unii kościelnej w Polsce. Słomim 1932. star. 63, 86.

144. Wiktor Piotrowicz, Unija czy demonstracyja. Wilno 1931.

145. Henryk-Ignacy Lubienski. Droga Rzymu na Wschód przez Polskę. Warszawa 1932.

146. Dyskusja presowa wokół książek «Droga na Wschód Rzymu», Warszawa 1933.

мік іншым піша такія «мудрасці»: «Калі ўвас-кросла Польшча, немцы ламалі сабе голаву, як убіць Польшчу такі клін, каб яе рашчапіць. І знайшлі. Змаглі ўплынуць на Рым і асабліва на Летуву, каб на крэсах Польшчи завесыці расейскую Вунію. Прыхільнікам такое Вуніі зьявіўся Я. Э. біскуп Матулеўіч, каторы з гэтаю мэтаю перацягнуў над Дзвініу сьвятароў, ведамых з русофікатарскае агітацыі і шавіністаў, што жадаюць выгнаць польскасць з нашых крэсau. Асабліва на гэтым полі азначыліся: кс. Ільдэфонс Бобіч — Міёрскі дэкан, Зенкевіч Антон — Глыбоцкі дэкан, Станкевіч Адам — пасол на сэйм у Вільні, Галлеўскі Вінцэс з Жодзішкай, Шутовіч Віктар у Барадзенічах і інш. Усе яны сканцэравалі сваю пераваротную акцыю ў манастыры айцу Марыянаў пад провадам супэрыёра Андрэя Цікоты. Гэтая съвтары не баяліся супрацоўніцаў з славутымі кіраунікамі грамадоўцаў, пасламі: Мятлою, Тарашкевічам і Рак-Міхайлоўскім. Яны залажылі рэдакцыю «Беларускае крыніцы» і інш. Ператлумачылі і выдалі шмат кніжак для народу, асабліва Бобіч, Зенкевіч і Станкевіч; залажылі пры манастыры Марыянаў у Друі польскую гімназію імені «караля Сыцяпана Батуры» — і уся гэтая «супалка» пачала польскі народ навяртаць на «беларусаў» і на вуніяцкі абраад...»

«Я адведаў майго калегу кс. каноніка Любянца. Той рау і настойваў, каб я «супрацьдзеяў бальшавіцкай рабоче манастыру», каб збудаваў у Друі другі касцёл, дзе-б мог каталіцкі съвтар абслугоўваць усіх верных бяз вынятку» (147). Тут што ні сказ, дык недарэчнасць, але наагул гэткая пісаніна была знакам часу.

Гаворачы аб нападах палякаў супраць Усходнекаталіцкага Царквы ў імя прауды неабходна засынегчыся, што была так-жа частка польскага духавенства, якая так з рэлігійных як і з патрыятычных матываў выступала ў абароне і самой аў'яднаўчай дзеяніасці і Усходнекаталіцкай Царквы. Хоць іх было няшмат, але аб іх чамусьці расейская прэса шырока распісвалася, відавочна дзеля таго, каб магчы самую акцыю назваць польскаю, хоць самыя-ж такія дзеячы даюць нязылічаныя аргументы, як далёка была іхня дзеяніасць ад палянізацыі. На першай Вунійнай Канферэнцыі ў Пінску а. ігумэн Ул. Піёнткевіч супэрыёр Альбэртынскага манастыра айцу езуітаў казаў: «Памыляюца тыя, хто бачаць у нас тых, што хочуць аблягчыць лятынізацыю і палянізацыю ўсходніх народаў. Будучыя народаў у Божых руках, але калі-б нават Польшчы было дана свабодна паглынуць наролы, дык хай яна гэтага ня робіць, дзеля таго, што ўсёроўна не ператрапіць, а толькі атрымае шмат ранаў, як

147. X. kan. J. Borodicz. Kresy Polskie w niebieśpieczenstwie. Dalszy ciąg pamiętników «Na wozie i pod wozem», Wilno (1930), star. 28, 58.

гэта было ў мінулым. Ідзём у імя съятое любові — і тады зарубцующа раны і спыняща непаралізменыні, бо што было калісці, таму ніяма месца сёняня» (148). Адзываліся нават моцныя гаслі абурэнья на нападаючых. Так Я. Э. архіб. Манькоўскі апублікаваў пару артыкулаў у «Орыенсе» ў якіх стараецца выказаць бязглужднасць варожых вступленіяў палякаў супраць усходняга каталіцызму, выступленіяў якія дагэта часу вяліся расейцамі і дзеля гэтага ўсклікаве: «Неверагоднае зъявішча: з іншых матываў і дзеля іншае мэты, але кірующа ўканцы да таго самага выніку тыя (палякі), што йдуць быццам съядамі Кацярыны, Мікалая, Аляксандра (расейскіх цароў), ня хочуць дашь жыць Вуні на польскіх землях. Угробілі яе і пахавалі расейцы, а сёняня знайшліся палякі, якія жадалі-б не дапусціць да таго, каб быў адвалены магільны камень» (149).

Некалькі разоў уздыймаў свой голас у абароне ўсходняга каталіцызму, успамінаны ўжо перш, Падляскі біскуп Я. Э. Пшэзьдзецкі. У 1932 г. ён выдаў спэцыяльны пастырскі ліст аб вунійнай працы, у якім з націскам паўтараў слова папы Пія XI: «Той не каталік, хто выступае супраць каталіцызму ўсходняга абраду» (150). Найбольш спагадна да вунійнае акцыі адносіўся Пінскі біск. Я. Э. Лазінскі, але ён у 1932 г. памёр і на яго месца быў назначаны Я. Э. Казімер Букраба. Ад таго часу ў Пінскай дыяцэзіі больш не адчынена ніводнае ўсходнекаталіцкае паraphві. Новы біскуп быў прыяцелем палескага ваяводы Костэк-Бернацкага, з іменем якога зъянзаны польскі канцэнтрацыйны лягэр у Бярозе-Картускай. Наагул лік палякаў абаронцаў ўсходняга каталіцызму з бегам часу ня зболяшваўся а зъменшваўся.

Калі дыскусія навокал новае вунійнае акцыі ўсё больш і больш завастралася, забраў голас у гэтай справе Віленскім мітр. Я. Э. Ялбжыкоўскі, бо-ж юрыдычна абшар гэтае акцыі належалаў да яго. У 1933 г. ён выдаў паstryрскі ліст, у якім побач афіцыяльных зъявіў каталіцкага епарха гаварылася: «Будучы біскупам, я не перастаў быць палякам. І вось-ж а зусёю съведамасцю адказнасці за кожнае слова адважваюся зъявіць і як біскуп і як паляк, што вунійная праца не зъяўляецца ўшкоднаю ні для польскага дзяржавы, ні для съятое Царквы» (151). Нажаль, як убачым ні-

148. Pamiętnik I-ej Konferencji kapelanckiej w elaoi elaoi elaoi elaoi elaoi elaoi eloinele sprawie unii kościelnej w Pińsku. Pińsk 1931, star. 122.

149. Arcyb. P. Mańkowski. Dookoła akcji unijnej «Oriens», Kraków 1933, Zecz, I., star. 3.

150. O pracy unijnej w Polsce. List pasterski J. E. ks. dr. Henryka Przezdzieckiego Biskupa Podlaskiego. Warszawa 1932.

151. Паstryрскі ліст Я. Э. Арх. Віленскага Рамуальда Ялбжыкоўскага аб унійнай працы. «Да злучэнія», №р. 4(16) Вільня-Альбертын 1933.

жэй, ягоныя ўчынкі далёка разьміналіся з словамі.

На абшары Віленскага дыяцэзіі а. Васіль Гапановіч быў сабраў ад 22 праваслаўных съявароў і прыходаў заявы з жаданнем перайсьці ў каталіцызм, захоўваючы свой усходні абраад; мітр. Ялбжыкоўскі ня толькі што іх ня прыняў, але на дадатак і самога а. Гапановіч перанёс з Вільні ў далёкую правінцыю, каб больш місіянэрска працаю не займаўся. Калі аўтар гэтых радкоў у 1933 г., тады яшчэ як студэнт багасловіі, зъявіўся да Я. Э. Ялбжыкоўскага з просьбай інкардынавацца ў Віленскай дыяцэзіі, дык мітрапаліт катэгарычна адмовіўся прыняць, кажучы, што мае ў Дубне 2-х багасловіаў і больш не патрабуе.

Наагул пасля 1932 г. калі яшчэ з паасобных паraphвіаў прысыпаліся заявы заснаваць усходнекаталіцкую паraphвію, дык туды высыпаліся польскія лацінскія съявары з мэтаю намовіць вернікаў адразу перайсьці ў лацінскі абраад. Так было ў Возніцы Пінскай дыяцэзії. На гэткія прапанавы звычайна вернікі адказвалі адмоўна. Але по-тym, як у «місійную» дзейнасць умяшаліся афіцэры Корпусу Ахароны Прывіланічча дык толькі ў самой Віленскай дыяцэзіі, як кажа віленскі пралат Мэйштовіч: «паводле пэўных даных лік праваслаўных, што за дваццаць гадоў перайшлі ў каталіцызм (переважна лацінскага абраду) быў 60.000, а ўса ўсёй Польшчы 200.000» (152).

У далейшым выступленыні польская адміністрацыя супраць ўсходняга каталіцызму пачалі прыматы ўсё больш і больш вострыя формы, і таму, што гэта адбывалася паводля загадаў згары, дык аб шматлікіх фактах у прэсе не зъявілася ніякіх вестак.

У вёсцы Угрынічах на Палесьсі каля 1936 г. загадам адміністрацыйных уладаў зачынена паraphвіяльную ўсходнекаталіцкую царкву. Айцы капуцыны з Любяшова, якія аблугуювалі гэту царкву пробавалі пасля гэтага ўладзіць якую тымчасовую капліцу ў прыватным доме, але калі які гаспадар на гэта згаджаўся, паліція абладала гаспадара рознымі карамі. Кары на нейкі час спыніліся, калі куплена для сясьцёр Найсвяцейшага Ісусавага Сэрца, якія там працавалі, асобны дом і ў ім наладжана капліцу. Але затое розныя прыдзіркі адміністрацыі да сясьцёр сталіся такімі нахабнымі, што супэр'ёрка Ганна Булейн, будучы сама полькаю, няраз казала аўтару гэтых радкоў: «Я ня ведаю, дзе я жыву, ці ў каталіцкай Польшчы, ці ў бязбожнай Рәсе!»

Галяндзкія айцы капуцыны ўсходняга абраду, асяліўшыся ў Любяшове на Палесьсі маглі-б напісаць цэлую гісторыю свайго цярпеньня ад поль-

152. Mgr. Valérin Meyštowicz. L'Eglise catholique en Pologne entre les deux guerres. Cité du Vatican 1944, star. 69.

скае адміністрацыі. Суперыёра манастыра а. Кірыла з Тэрнэзія спачатку шыканована рознымі фармальнасыцімі падчас ягоных падарожжаў, а потым зусім выселена з Любяшова. Малую сэмінарку айцоў капуцынай выкінена з Любяшова; яе перанесена ў Люмжу і там для беларусаў яна сталася няведамаю. Усходнекаталіцкаму параходу ў мястэчка Гародна на Палесьсі за адзін 1937 г. панагтісвана розных адміністратыўных караў па 5 і па 10 злотых на агульную суму 200 зл. Выкладаць рэлігію іншаю моваю акрамя польскай на Палесьсі было забаронена; беларускія ўсходнекаталіцкія сьвятары гэтаму загаду не падпаратковаліся, дзеля гэтага ім было забаронена навучаць у школах, а калі некаторыя сьвятары стараліся зьбіраць дзеяцей для навукі рэлігіі ў цэрквях, ці капліцах пасля школьніх заняткаў, дык дырэкторы школ, даведаўшыся аб гэтым, у назначаны дзень пакідалі частку дзеяцей у школе быцшам за нейкую кару, а іншых дзеяцей пробавала адстрашыць паліцыя, зъяўляючыся на дарозе ў баявой гатоўнасці — так было ў 1938 г. у Гародне.

Такіх і падобных фактаў немагчыма нават усіх пералічыць, бо акрамя адміністрацыйных караў яшчэ страшэнна гнобіла маральная атмасфера розных пагрозаў. Напрыклад палескі ваявода Костэк-Бернацкі насіў пры себе прыміцыны аброзок аднаго з беларускіх сьвятароў, з беларускім напісам, быццам доказ нейкага страшэннае злачыннасці і пры гэтым публічна пагражчаў, што яго давядзе да шыбеніцы разам з іншым беларускім сьвятаром, які будучы лацінскага абраду адваху́ся вымагаць у павятовага старысты, каб у дакументах быць запісаны як беларус. А Пінскі біскуп замест абароны сваіх сьвятароў толькі пашкінуў плячыма. Калі я папрасіў афішыяльнага дазволу напісаць аб усіх гэтих і іншых фактах нунцыю ў Варшаву, дык ізатразіў мне карамі. Праўда, раздумаўшыся кару зразу-ж адклікаў, але дадаў, што біскупу нунций паверыць ляпей, як звычайнаму сьвятару.

Прыдзірлівасць польскай адміністрацыі да ўсходнекаталіцкіх сьвятароў і параходвія мела на мэце зынеахвоіць да ўсякае дзеянасці і праз гэта давесці парахві на ўпадку, але сваею нахабнасцю гэтыя приydзіркі выклікалі агульнае абурэннене. Уканцы нават быўшыя ворагі ўсходняга каталіцызму пачалі ня толькі гаварыць, але і пісаць аб скандальных паводзінах адміністрацыі. Напрыклад Язэп Мацкевіч пісаў у віленскім *Słowie*: «У вёscы Кілкі айцы Студыты хацелі пабудаваць вуніяцкую царкву. Купілі дрэва, зьевезлы матэрыял. Мінае ўжо чацьвёрты год як дрэва гніе, матэрыял нішчыцца. Усякія заходы ў Берасці, у Століне, нават у міністрэрстве астаяюцца папросту без адказу. Бедныя юны толькі скардзяцца, а прызнаюся, што іх скарті маюць пе-

раконваючу моц. І навакольнае насельніцтва бачыць, якія дзеяцца несправядлівасць».

«Халера бярэ! Што за чартоўская палітыка! Адною рукою даваць, другою адбіраць, а абедзвюмія муциць і дражніць. Што за сэнс?! Альбо айцы Студыты ў Марылінскіх Хутарох робяць шкодную дзеянасць — тады няма нічога лягчэйшага, як... высадіць іх адтуль і будзе супакой. Альбо ўважаеца, што закіды, скіраваныя супраць іх, ёсьць фальшывыя, тады ніхто ня мае права зьдзекавацца з іх, праз чатыры гады не адказваць на запытаныні, наражаючы праз гэта на матэрыяльная страты. Але не! Якраз выбраеца спосаб найменш кансэkvэнтны, найболыш раздражняючы, які ўводзіць фэрмэнт» (153).

У траўні 1937 г. Апостальскі Пасад выдаў новую інструкцыю аб праводжаныні ўсходнекаталіцкае працы. У ёй між іншым быў пункт, які казаў аб неабходнасці карыстацца ў працы моваю таго народу, у асяродзідзе якога яна вядзеца. На старонках польскай нацыяналістычнай прэсы і так моцныя атакі супраць ўсходняга каталіцызму, набралі новае сілы і заўзяласці. Ведамы езуіт а. Урбан сэнс тых атакаў коратка схарактэрываў так: «Ад Каталіцкае Царквы жадаеца зрады яе пасланніцтва... Рэлігія на службе палітыкі гэта грунт, на якім родзіца аблуда» (154). Характэрна, што калі гаварылі і пісалі аб новай інструкцыі, яна яшчэ цэлы год ляжала ў біскупскіх канцылярыях неапублікованаю, а калі ў 1938 г. з'явілася ў прэсе, дык варожая да вунійнае акцыі прэса выкарысталі гэту нагоду, каб паўтарыць яшчэ раз свае напасці (155).

Раўначасна з узмашненнем атакаў супраць ўсходняга каталіцызму, звольшылася і прыдзірлівасць польскай адміністрацыі. У 1938 г. быў спынены беларускі рэлігійны часапіс айцоў езуітаў «Да злучэння» і за ягоным рэдактарам а. Антонам Неманіцэвічам устаўлена паліцыйны нагляд. Калі ён летам 1938 г. прыехаў адведаць параход ў Гародне на Палесьсі, дык паліцыя яго вылегітымавала, як нейкага падазроннага крыміналіста.

У 1938 і 1939 гадох выступленыні польскай адміністрацыі супраць ўсходняга каталіцызму прымаюць амаль ніверагодныя формы як для каталіцкае дзяржавы. Узынялася акцыя разбурання старых павуніяцкіх сьвятыніяў на беларускіх і украінскіх землях. За карткі час было збурана каля 140 сьвятыніяў. Пратэстанцкіи пастырскі ліст Львоўскага мітрап. Я. Э. Шэптыцкага польская улада сканфіскавала, а польскія каталіцкія біскупы маўчалі. Вяршком выступленыні польскай ад-

153. «Oriens», Kraków 1938, Nr. 2. star. 58.

154. Ks. J. Urban, Misje katolickie a polityka. «Oriens». Kraków 1937. R. 5, Zesz. 5. star. 129-130.

155. Ks. J. Urban, Ostatnie ataki na akcje unijną. «Oriens». Kraków 1938, R. 6. Zesz 2, star. 54-56.

(міністры) было запечатанье ў ліпені 1939 г. Усходнекаталіцкае капліцы разам з Найсьвяцейшымі Дарамі ў вёсцы Угрынічы на Палесьсі. У гэтым звязку з гэтым а. Урбан мусіў з сумам сцьвердзіць, што ў каталіцкай Польшчы па загаду польскае адміністрацыі «Господ Ісус знайшоўся тарышце» (156).

Прычыны варожасці польскага ўраду і адміністрацыі да ўсходняга каталіцызму былі ясныя: ён стаяў на перашкодзе да палянізацыі. Гэты факт мусіць сцьвердзіць нават людзі крайне варожыя да каталіцызму. Напрыклад, успамінаны няраз Ніколаеў, піша: «Словам усё гатова к палянізацыі і пераводу ў каталіцтва, а тут якісці ўсходні абраў з яго ахвонаю нацыянальнасці» (157). Зрэштаю на гэту тэму ў «Dzienniku Wileński» выразна пісалася, што «Крэсы Усходнія... гэта сфера нашае культурнае экспанзіі і тут якія-бя ўжо былі намеры ўніяцкага святара, яны павінны стрэнутьца з нашым самым ращучым і рэзкім запярэчаньнем» (158).

Так пісалі крайня польскія нацыяналісты, але нават і спаміж палікаў шчырых каталікоў быў нямала такіх, што: «Ва ўсходнім абраўде бачылі небяспеку для польскасці і баяліся вынарадаўлення палікаў, а магчыма нават і да самога абраду ня маюць даверу. Адгэтуль лісты да Апостальскага Пасаду, палемічныя артыкулы, брашуры... Нам кажуць: Рым турбуеща перадусім аб рэлігійным баку, мы так-же аб ім дбаем, але як палікі маем яшчэ да таго на ўвесь нацыянальную справу і ня можам згадзіцца на мэтады місійнае акцыі, якія супраціўляюцца найбольш жыцьцёвым інтэрэсам народу» (159).

Трэба з сумам сцьвердзіць, што некаторыя нават высокапастаўленыя польскія каталіцкія святары на Беларусі былі шмат горшымі ворагамі ўсходняга каталіцызму чым сьвецкія палікі нацыяналісты. Ужо перш успаміналіся імёны канонікаў Бародзіча і Любянца. Акрамя пісаніны яны шмат агітавалі пры розных нагодах. Іншыя ня выступалі варожа, але тым ня менш страшэнна шкодзілі пашыраючы ў народзе пагляд аб якісці ніжэйшасці ўсходняга абраду. Калішні прафэсар Віленскага Дух. Сэм., а цяпер ғаднік пры польскай амбасадзе ў Ватыкане, які добра ведае афіцыяльны польскі пагляд на справу, называе Усходнекаталіцкую Царкву якоюсь «пасярэдняю формай» (160).

156. «Oriens», Kraków 1939. Rok 7, Zesz 4 star. 125.

157. К. Н. Ніколаев, Восточный обряд, Париж 1950, стар. 207.

158. Паводле К. Н. Ніколаева стар. 142.

159. Arcyb. P. Małkowski Dookoła akcji unijnej. «Oriens», Kraków 1933. Rok I. Nr. I, star. 3-4.

160. Ен агулам нелацинскія абрады называе: «des formes intermédiaires». Mgr. Valérien Meyszewicz, L'Eglise catholique en Pologne entre les deux guerres. Cité du Vatican 1944, star. 70.

Вышэй пералічана частка і толькі важнейшых фактаў, якія выявляюць сапраўдныя гдносыны палікаў і да вунійнае акцыі і да самое Усходнекаталіцкага Царквы. У іхным сувязце кожны можа бачыць ясна, як на далоні, да якое ступені ёсьць фельшывым і бязглаздым выказваньне расейскае пропаганды, быццам навейшая вунійная акцыя на Беларусі была польскім творам. Калі апісаны ў гэтым раздзеле лэрыяд дачакаецца больші дакладнага апісання, тады яшчэ з большаю яснасцю выявіцца поўная беспадстаўнасць варожае супрацьвунійнае пропаганды.

СТАНОВІШЧА РЫМУ АДНОСНА ПОЛЬСКАЕ РЭЛІГІЙНАЕ ПАЛІТЫКІ

У жыцьці народаў здараючыя выпадкі, калі іхныя дзяржаўныя кіраўнікі будуюць свае палітычныя пляны, якія ў некаторых пунктах не заўсёды годзяцца з Хрыстоваю навукай. Яскравым прыкладам такое нязгоды была, а часткава нават і сёння ёсьць пропаганда нашых суседзяў з аднаго боку польскае, а з другога рускае веры. І гэта дзеяцца тады, калі да Праваслаўнае Царквы належыць больш дзесятка народаў з пераважающим процэнтам праваслаўных і калі Каталіцкая Царква мае ў ліку сваіх вернікаў у большай ці меншай колькасці прадстаўнікоў амаль усіх народаў съвету. Больш таго — на працягу гісторыі ніводзін папа ня быў польскія нацыянальнасці. Дзеля гэтага само сабою напрощаеца пытанье: як-же адносіцца ў Ватыкане да польскае пропаганды, што несла каталіцызм на наши землі, як польскую веру? Адносілася нэгатыўна.

Вузкі нацыяналізм супярэчыць духу Каталіцкага Царквы. Яна заснаваная Хрыстом для ўсіх народоў; у ёй ёсьць мейсца для ўсіх і неабмежаванае поле для развіцця духовых вартасцяў кожнага народа. У лоне Каталіцкага гэта значыць Сусьветнае Царквы кожны народ мае права для захаванья сваіх асаблівасцяў і ў гэтым значэнні кожны народ мае права мець сваю Царкву. Калі-ж польскія палітыкі і нацыяналісты, карыстуючы самі з гэтага права, адмаўлялі яго беларусам, нішчучы беларускую Каталіцкую Царкву абодвух абраду, дык рабілі гэта ў імя сваіх фальшывых паглядаў, эле ніколі ў імені вышэйшага кіраўніцтва Каталіцкага Царквы — Апостальскага Пасаду.

З гісторыі Царквы ведама, што Апостальскі Пасад у меру сваіх сілаў і магчымасцяў спрыяе кожнаму народу, і так-же ў меру сваіх сілаў, калі сцьвердзіць шкодную рэлігійную палітыку нейкага народа, выступае супраць яе. Супраць польскае рэлігійнае палітыкі Апостальскі Пасад на працягу вякоў выступаў даволічаста. Калі ў беларускім грамадстве гэтыя выступлены мала ведамыя і нават няшмат каму ведамыя былі ў самой

Польшчы, дык цяперашня камуністычна польская ўлада выкарыстоўзле гэныя выступленыі да свае супрацькаталішцае прапаганды, абвішчаючы Ватыкан і каталіцкую епархію ў Польшчы ворагам польскага народа (161) і публікуючы на гэту тэму цэлы рад кніжак і брашураў (162). Трэба аднак засыцерагчыся, што ў тых публікацыях, як гэта звычайна бывае ў бальшавіцкай пропагандзе, шмат фактаў страшэнна перакручана і калі тут успамінаецца аб гэных публікацыях, дык толькі таму, што яны агулам зъявіліся.

Немагчыма тут пералічаць усе факты нязгоды з доўгавяковae гісторыі адносінаў між Ватыканам і Польшчы, калі на гэту тэму ўжо апублікована цэлыя томы.

Нас найбольш цікавіць асабліва гісторыя апошніх дзесяткаў гадоў як найбольш актуальная; і вось варта ўвагі, што адносна гэтага пэрыяду варожы да Польшчы і да каталіцызму расейскі дасьледнік вымушчаны быў сказаць: «Рым супраць насільнага апалаічванья — гэта праўда, бо вельмі дорага прыходзілася плаціць Рыму за гэтую палітыку Польшчы» (163).

Зразумела, што з факту аднаўлення польскае дзяржавы Рым быў задаволены; як-ні-як Польшча была дзяржаваю з пераважаючым працэнтам каталіцкага насельніцтва і з каталіцкімі традыцыямі. Аднак у шматлікіх адносінах польскія кіруючыя колы ў сваіх адносінах да каталікоў няпольськае нацыянальнасці моцна кампрамітавалі Апостальскі Пасад і на гэтым тле паўставалі шматлікія канфлікты. Добра пайнфармаваны французскі палітык Пэрно ўжо ў 1924 г. пісаў аб дзігатрываючай нязгодзе між Польшчы і Ватыканам, дзеля таго, што Варшава кампрамітуе старанні Апостальскага Пасаду (164). Найгалаўнейшаю прычыну гэтае нязгоды было якраз тое, што Апостальскі Пасад выступаў у абароне ўсходняга каталіцызму. Той-жэ Пэрно гаворыць: «У асяроддзі білзкім да папы скаржыліся на Польшчу за яе няпрыхильныя адносіны да ўсходніх католікоў летувісаў, беларусаў і украінцаў: крайні лятынізм палякаў кепска годзіща з сучаснымі тэндэнцыямі і дырэктывамі папскага палітыкі» (165).

Аб палажэнні на Беларусі ў Рыме ведалі даволі добра. Пасьля свайго падарожжа па Беларусі ў 1907 г. Львоўскі мітр. Я. Э. Шэптыцкі дакладна

161. И. И. Костюшко, Ватыкан против польского народа. «Институт славяно-зедения. Краткий сообщение» Кн. 8. Москва 1952, стар. 95.

162. A. Nowicki. Papież przeciw Polsce, Warszawa 1949; 1060 lat zatargów z papieżami. Warszawa 1950; Wl. Bieńkowski, Polityka Watykanu wobec Polski. Warszawa 1949 i ins.

163. К. Н. Николаев, Восточный абрят. Париж 1950, стар. 207.

164. Maurice Pernot, Le Saint-Siège. L'Eglise catholique et la Politique mondiale. Paris 1924, стар. 174.

165. Op. cit. star. 153.

пайнфармаваў папу аб рэлігійным становішчы на Беларусі і суседніх краінах, а ў 1917 г. «папа Бэнэдыкт XV асабіста запатрабаваў інфармацыю аб палажэнні на Беларусі і Украіне. На яго запытанні Львоўскі архіяпіскеп Я. Э. Андрэй Шэптыцкі мітрапаліт ўсходніх каталікоў у Галіцыйі яму пераслаў дакладную справаздачу ў чэрвені 1917 г... і ў далейшым прадаўжаў інфармаваць Апостальскі Пасад» (166).

Акрамя мітр. Шэптыцкага было яшчэ шмат іншых крыніцаў інфармацыі; між імі былі прыхильныя і няпрыхильныя для Беларусі. Аднак у Рыме ведалі цану ёдных і другіх і ўжо ў 1922 г. пачуліся моцныя гласы, што на няпольскіх абшарах неабходна ачысціць каталіцызм ад польскага нацыяналізму. Згодна з гэтым паглядам адноўліваная пасьля 1925 г. каталіцкая епархія на абшары СССР у сваёй большасці была ўжо няпольская. Нованазначаная епархія на волі былі вельмі мала, бальшавікі іх даволі хутка арыштоўвалі, суправаджаючы гэту акцыю нападамі на Рым. І было дзіўна, што ў тым-же часе хоць з іншых матываў польская нацыяналістычная прэса алярмавала польскую грамадзкую апінію супраць Рыму за тое, што на Усходзе адбіраеца ад Польшчы манаполь на каталіцкага прадстаўніцтва. .

З сваімі ўнутрана польскімі каталіцкімі праблемамі польскі ўрад так-жэ меў немалыя разбежнасці з Ватыканам, але гэта зусім не належыць да нашае тэмы. Аднак бяручы ўсё разам дыплёматычныя адносіны Польшчы да Ватыкану ўсьцяж завастраліся. Калі 26. XII. 1937 г. памёр Уладыслаў Скрынскі, польскі амбасадар пры Ватыкане, дык польскі ўрад у знак свайго незадаволення ня выслаў новага амбасадара, а ягоныя абавязкі даручыў выконваць звычайному шаржэ д'афэр Станіславу Янікоўскаму. Гэта была пагроза для Ватыкану, што дыплёматычныя адносіны вісяць на валаску. Аднак у Ватыкане не звяляліся гэтае пагрозы і калі ў сакавіку 1938 г. польскі міністар замежных спраў Бэк, які найбольш інсіпіраваў супрацьватыканскую палітыку Польшчы, будучы ў Рыме, прасіў аўдыенцыі ў Свяцайшага Айца Пія XI, дык атрымаў катэгарычную адмову (167).

У гэтым-жэ часе польскі ўрад плянаваў утварэньне каталіцкае дыяцэзіі лацінскага абраду ў Станіслававе. Апостальскі Пасад з гэтае нагоды пастанавіў скарыстаць і паставіць на парадак дня ўтварэньне каталіцкага епархіі ўсходняга абраду ў Коўлі, бо да гэтага часу апостальскі візітар для каталікоў ўсходняга абраду на Валыні і Беларусі Я. Э. Мікалай Чарнэцкі дзеля супраціву польскага ўраду ня меў ніякое юрысдыкцыі. Пры гэтай нагодзе выявілася, як вя-

166. Op. cit. star. 174.

167. François Charles-Roux. Huit ans au Vatican 1932-1940. Paris 1947. star. 174.

лікія былі разбежнасыці між Ватыканам і польскім ўрадам. Польскі падсакратар стану Ян Шэмбэк у сваіх успамінах падае вельмі цікавую гутарку, якую ён меў на Гэтую тэму з апостальскім нунцыем Я. Э. Картэзі 27. X. 1938 г.: «Я даручыў яму (Апостальскому Нунцыю) нататку (разам з картаю) адносна справы падзелу Львоўскае архідыяцэзіі з аседкам у Станіслававе. Пры гэтым я падаў Нунцыю цэлы рад дадатковых выясняньняў. Ён прыныў нататку бяз ніякіх спэцыяльных увагаў.

Наступна я яму заявіў, што хачу навязаць гутарку да нашае прыватнае папярэдняе размовы адносна ўтварэння дыяцэзіі бізантыйска-славянскага абраду ў Коўлі. Ужо з мае папярэдняе рэакцыі адносна яго прапазыцыі ён мог зразумець, што я адношуся да такога праекту негатыўна. Нунцій адказаў кіўком галавы. Хочучы аднак спраўдзіць мае пагляды, я перадумаў гэтую справу і хочу сёняня пераказыць яму ў чыста прыватнай форме наступнае: Я дайшоў да перакананьня, што ўтварэнне такое дыяцэзіі зусім немагчымае, ды ніхто ў Польшчы гэтага ня прыйме і ніякі польскі ўрад не прайшоў-бы праз падобныя цяжкасці. Да таго стаўленне гэтага спрэв ня можа аблягчыць суадносінаў між ўрадам і Ватыканам.

Нунцій выразна вельмі незадаволены майм асьведчаньнем, адказаў, што падобныя аргументы чуў з вуснаў д-ра Баркоўскага (тагачаснага начальніка аддзелу веравызнаньня ў Мін Асьв. і Верав.) міма гэтага аднак мусіць съцвердзіць, што рэлігійныя адносіны, якія пануюць на ўсходніх крэсах трэба прызнаць за немагчымыя, дзеля гэтага падстае неабходнасць урэгуляваць сътуацию. **На абшарах ўсходніх крэсаў пануе стан рэлігійнага прасльедавання.** З боку ўлады робіцца ўсё для лацінскага абраду і праваславія, а бізантыйска-славянскі абрад прасльедуецца» (168).

Няма ведама, як-бы раззвіваліся далейшыя суадносіны між польскім ўрадам і Апостальскім Пасадам, каб на падыходным кругазоры не пачалі зьбірацца грозныя хмары. Калі ўжо поўным ходам ішла падрыхтоўка да вайны ў ліпені 1939 г. польскі ўрад прыслалі ў Ватыкан свайго амбаса-

168. Fragmenty pamietnikow min. Szembeka. «Kultura», Nr. 6 (56). Paris 1952. star. 64.

дара Казімера Папэ, але свае рэлігійнае палітыкі не зъмяніў, бо ўжо ня было калі.

З вышэй пералічаных фактаў, хоць іх і падана толькі невялікая колькасць, можна ясна бачыць, што за ўсе злouжываныні на рэлігійнай ніве, якія дзеяліся на Беларусі пад прыкрыццём каталіцызму, нясе адказнасць перад Богам і перад народам польскі ўрад, а ніколі вышэйшае кірауніцтва Каталіцкае Царквы, якое рашуча выступала супраць тых усіх бясчынстваў.

На заканчэнні варта ўспомніць зусім сьвежыя факты з адносінаў Ватыкану да Беларусі і да беларусаў. Час і абставіны, калі яны зроблены, маюць асаблівую вымову. У 1942 г. Свяцейшы Айцец Пій XII у ліку новаствораных Экзархатаў ўсходняга абраду зацвердзіў так-жа і Беларускі Экзархат (169), гэтым самым кладучы канец юрыдычным умішанынам польскае ёрархіі ў беларускага ўсходнекаталіцкага жыццё. Дзяякуючы падтрыманню Рыму для беларускае эміграцыі былі выданы малітоўнікі для вернікаў ўсходняга і лацінскага абраду, зьявілася беларуская каталіцкая пэрыядычная прэса на эміграцыі. Дзе толькі знайшліся беларускія каталіцкія сьвятары, там былі ўтвораны беларускія рэлігійныя місіі на тых самых правох, як падобныя місіі для дзяржаўных народаў. Ватыканскія радыё першае ў вольным съвєце пачало перадаваць рэгуллярныя беларускія аудыёы. Беларускія студэнты на каталіцкіх універсітэтах атрымоўваюць помач нароўні з студэнтамі іншых народаў. У міжнародных каталіцкіх арганізаціях, калі толькі ёсьць адпаведная беларускія арганізацыі, дык ня сустракаюць ніякіх перашкодаў, калі яны жадаюць туды прыступіць. Для беларусаў каталікоў у Зах. Эўропе назначаны асобы Апостальскі Візітатор.

Будучыня народаў ведамая толькі аднаму Богу, але кожны народ з свайго мінулага можа і мусіць выцягнуць навуку для будавання будучыні, тое-ж мусім зрабіць мы, мусіць гэта зрабіць так-жа і нашы суседзі; да гэтага змушае ўсіх сучаснае жудаснае палажэнне так Каталіцкае, як і Праваслаўнае Царквы за зяленаю заслонаю.

а. Л. Гарошка

169. Charles de Clercq. Histoire des Conciles d'après les documents originaux. T. XI. Conciles des Orientaux catholiques. 2-me partie. Paris 1952. star. 978.

Змаганье з рэлігіяй на Беларусі

Успамін навочнага съвядка з 1928-1931 гадоў

Гэты ўспамін быў надрукаваны ў польскім часапісе «Oriens» № 6 у 1937 годзе стар. 179-182 і хоць ён адносіцца да падзеяў, што адбываліся ў сталіцы Беларусі і напісаны беларусам з

паходжання, чамусыці ў сваім часе на яго беларусы не звярнулі ўвагі, а потым і зусім забыліся. Таму аднак, што ён мае немалую дакумантальную вартасць, і да таго яшчэ ня страціў

свае актуальнасьці, публікуем яго ў беларускім перакладзе.

Рэдакцыя

Калішні расейскі афішэр у Францыі, «навернены» на камунізм і дзеяны сябра французская камуністычнае партыі, у 1927 г. я вярнуўся ў родны край — Беларусь, каб дзеяна памагаць у будове камуністычнага ладу на бацькаўшчыне. Шэсць гадоў тэй працы, асабліва мэтады, якія той працы накідала кіраўніцтва бальшавіцкое партыі і славутае ГПУ, зрабілі мне камунізм агідным і вылечылі з яго, а што яшчэ важнейшае; прасытэдаваныне рэлігіі і гераічнае цярпеньне вернікаў адчынілі мне вочы на рэлігійную прауду і з атэіста зрабілі мяне веруючага чалавека. У 1933 г. мне ўдалося вырвашца з сацыялістычнага раю дзякуючы шчасльвым уцёкам і цяпер я могу служыць як навочны съведак, бо часткава і вінаваты з прымусу, нягоднасці бальшавізму, яго жарстокасці і хлусыльвасці.

Хачу падзяліцца з чытачамі «*Oriensu*» сваімі ўспамінамі з часоў змагання супраць рэлігіі ў савецкай Беларусі, а перадусім у самай сталіцы Менску ў 1928-1931 гадох.

У 1928 г. я працаваў у Менску як савецкі журналіст. У гэтай ролі мяне так-жа ўжывалі для антырэлігійнае акцыі. У лютым гэтага году мяне выклікалі да менскага раённага сакратара камуністычнага партыі, каб там атрымаць якоесь даручэнніе. Сакратар мне «запрапанаваў», каб на наступны дзень я зрабіў антырэлігійны даклад для чыгуначных работнікаў у іхным клубе ім. Леніна ў вялікай салі Віленскага вакзalu. Паводле ўмовы савецкага ладу «прапазыка» раўняешна загаду.

— Рэфэрат трэба скіраваць супраць рэлігіі — казаў сакратар камітэту. — Трэба давесць работнікаў да таго, каб аднагалосна прынялі рэзалюцыю з дамаганнем закрыць Белую царкву. Рэзалюцыя ўжо ўложана і мусіць быць прынятая бяз ніякае зьмены. Прачытае яе пасля рэфэрату беспартыйны работнік, каб выглядела, што ініцыятыва закрыцця царквы выйшла з работніцкіх кругаў незалежна ад кіруючага партыі. Нельга дапусціць зъменаў у рэзалюцыі, бо мы яе ўжо разаслаў у рэдакцыі газетаў, каб зараз-жа пасля прыняцця магла з'явіцца на першым мейсцы тлустым друкам.

«Белая», як яе называлі, праваслаўная царква знайходзілася на канцы Захараўскага (цяпер Савецкага) вуліцы. Яе збудавана перад вайною галоўным чынам з дрэваў работнікаў менскага чыгуначнага вузла і яна аблугоўвала перадусім чыгуначнікаў, прыцягваючы іх туды і пасля бальшавіцкое рэвалюцыі. Вось-жо бязбожнікам

яна была не на руку, дык пастанавілі яе скасаць. Але ў краю, які хваліцца з «найбольшай ў сьвеце свабоды сумленья», съвятыні зачыняюцца «толькі» згодна з жаданьнем насельніцтва, іменна паразвіянданіе дане съвятыні. Якраз мой даклад павінен быў спрычыніцца да таго, каб з'явілася такое «адназгоднае» і «лабравольнае» жаданье.

— Рэзалюцыя досыць доўгая — съмляючыся дадаў сакратар — работнікі задрэмлюць, слухаючы яе, дык тым лягчэй прайдзе. Зрэштаю, таварышу, гэта вашая галава ў тым, кам яе прынялі.

Я быў ашаломлены тым, што пачуў. Толькі што прыехаўшы з Францыі, поўны «рэвалюцыйнага энтузіазму», я наўру думаў, што ў СССР сапраўды кіруюць «працоўныя масы», што голас тых масаў, іхныя думкі, сапраўды маюць якоесці значэнніе. Я думаў, што на сходах трэба даказаць масам слушнасць дане прапановы партыі і што сабраныя мелі поўную свабоду выказацца або згодна з прапановаю, або яе адкінуць. Тым часам мне загадвалася адыграць камэдью адносна чыгуначнікаў, а яе фінал вырашаны згары. І гэта ўважаюць за нармальнае з'явішча, як штосьці самазразумела! Але што было рабіць?

Усё пайшло, як прадсказаў сакратар ячэйкі. Пасля майго рэфэрату выступіла некалькі камуністкаў, якія ў «імені работнікаў» жадалі неадкладнага зачынення Белея царквы, гэтага «чорнага гнязда контррэвалюцыі». Потым «беспартыйны работнік» адчытаў тэкст рэзалюцыі, падрыхтаваны загадзя партыйным камітэтам. Гэтую завілую рэзалюцыю прачытана са сцэны без асаблівага стараннія, каб яе слухачы маглі зразумець. Сапраўды слухачы ўжо былі знуджаны і было іх ужо няшмат, бо большасць дзеля працягласці сабрання павыходзіла з салі. Закліканы, каб паднялі рукі тყя, хто мае штосьці супраць рэзалюцыі — ясна, што такіх адважных ня было, катоўся рызыкавалі-б супраціўца таму, чаго жадае кіруючая партыя. А назаўтра ранічаю ўсе менскія газеты ўжо ўслыхлі «новую перамогу работнікаў над сіламі чорнае рэакцыі».

Аднак радасць бязбожнікаў была перадчаснаю. Яшчэ на некаторы час Белую царкву ўратавалі кабеты, жонкі чыгуначнікаў.

— Увойдзіце ў царкву хіба па нашых трупах. — Крычалі хорам съмела жанкі, зьбегшыся да царквы на вестку, што да яе збліжаецца аддзел міліцыі і гурт «ваюючых» бязбожнікаў. — Мы на сходзе ня былі і не галасавалі за закрыццём царквы!

— Ну, але вашыя мужыкі!

— Што нас абходзяць мужыкі, мы так-жа поўнапраўныя грамадзяне. Царква ёсьць адначасна і нашаю і мы хочам, каб у ёй далей адпраўляліся багаслужэнні.

Міліцыя аставіла нявыкананым даручанае сабе заданыне, бо-ж у СССР няма рэлігійнага гвалту... Усё мусіць дзеяцца дабравольна. Вось-жа трэба было «добрую волю» стварыць іншым спосабам. На сцену выступіла ГПУ. Яно арыштавала старога параха Белае царквы, які нядайна вярнуўся з трохгодняе ссылкі. Ясна, што яго арыштавалі не за веру, а за «контррэвалюцыю», за «пропаганду» варожае да саветаў палітыкі. Пасля параха ўкінулі ў турму некалькі вернікаў, чыгуначных работнікаў, як небясьпечных контррэвалюцыянераў. Менскія газэты ўзмошнілі свае атакі супраць рэлігіі і духавенства; ведама-ж гэта дзеялася на аснове права «антырэлігінае прапаганды». Рэлігія — адсталасьць, рэлігія — опіюм для народу, рэлігія — найбольшы вораг саветаў!

Шалёны тэрор падрыхтоўваў належна «грамадzkую апінію» да таго, каб уладзіць паўторнае галасаваныне ў справе Белае царквы. Гэтага галасаваныне адбылося ўжо ня ў клубе, але ў чыгуначных майстэрнях. Мелася на ўвесьце тое, каб ад яго ня ўцёк ніводзін работнік, не падпаўши адразу пад кару за «прагул», нібы не зявіўся на працу. Загадана галасаваць яўна і на пісьме. Ведама гэта дзеяла таго, каб адхіліць матчымасць непажаданых контррэвалюцыйных уплыўваў. Зразумела, што ў такіх спрыяючых вольнаму галасаванню абставінах, усе підпісаліся за закрыццём царквы. Гэта сталася тым лягей, што некалькі дзён перад тым ГПУ арыштавала пад нейкім прэтэкстам колькі чыгуначнікаў больш «бо менш ведамых «царкоўных актыўістau»».

У адзін дажджлівы дзень у красавіку 1928 г. Белая царква была спрафанована і зачынена. Пад ударамі молатаў двух маладых бязбожнікаў зваліўся з енкам з верху купала на зямлю пазалочаны крыж. На яго мейсца заткнулі чырвоную плахту — сымбал пабальшавіцку панятае свабоды рэлігіі. А жанчыны? Ці іх гэтым разам ня было ля царквы? Былі, але кленчылі у балоце, молючыся і плачучы... Назаўтра газэты абвесцілі, што зачыненне царквы адбылося пры агульных азнаках задаволення прысутных пры гэтым людзей...

Я, гледзячы тады на народ, усьведаміў сабе ўсю фальшывасць бальшавіцкіх запэўніванняў аб вольнасці. Усьведаміў, што народ душою ня ёсьць на боку бязбожнага камунізму. Гэта была хвіліна, калі ў маёй душы затлілася якаясьці даўно прыгашаная іскра.

Каталікі мелі ў Менску некалькі касьцёлаў: катэдуру пры Катэдральным пляцы (цяпер пляц Свабоды), прыгожы новы касьцёл пры Захараўскай вуліцы, парахвільны касьцёл на магільніку, на так званай Залатой горцы. Бязбожнікі, перадусім польскія камуністы, рабілі ўсё, што толькі

маглі, каб тыя сьвятыні пазакрываць. Асабліва іх дражніў касьцёл на Захараўской вуліцы.

У 1929 г. пачалася акцыя з мэтаю аганьблення каталіцкіх сьвятароў у вачох вернікаў. Так было ў Менску, так было ўсёй Беларусі і ў іншых міяцсках. ГПУ арыштавала катэдральнага параха быццам за тое, што хаваў у катэдры контррэвалюцыйныя друкі, а нават і парнаграфічныя. Бязумоўна штосьці яму мусілі падкінуць. Святара пагналі на далёкую поўнач.

Крыху потым у Бабруйску арыштована двух каталіцкіх сьвятароў, авбінавачваючы іх, быццам яны выдавалі сваім вернікам даведкі, якія іх мелі бараніць перад польскімі ўладамі, калі тыя ў будучай вайне зоймуть Бабруйск. Контррэвалюцыя, шпіёнства! А гэтымі даведкамі польскае ляяльнасці былі запросіны ў касьцёл на якоесь больш урачыстае набажэнства. [Выясняньне непаразуменія ня выратавала арыштаваных ад ссылкі ў канцэнтрацыйны лягэр.

Больш менш у тым-же часе быў увязнены старэнкі парах з «Залатое Горкі», авбінавачаны за тое, што быццам змушаў школьніх дзяцей і нават чырвоных піянераў да споведзі і прычасція. Ведама, што аб сапраўдным змушаныні кагосці да рэлігійных практикаў у той краіне «вольнасцяця» і гутаркі быць не магло, ды і ня было ніякае патрэбы змушаць пабожных вернікаў з «Залатое Горкі» і іхных дзяцяй да рэлігійных парктыкаў. За «змушанье» лічылася тое, што сьвятар прыпапінаў сваім вернікам ававязкі адносна рэлігінага ўзгадавання дзяцей і яны яго паслухаліся. Для бальшавікоў гэта быў выстарчаючы доказ контррэвалюцыйнасці сьвятара і за гэту правіну ён мусіў пакутаваць на Салоўках.

Ад пачатку 1930 г. правакацыйныя спосабы змагання супраць каталіцызму, як і супраць працавалія начальнікаў з новаю сілаю. Банды камісамольцаў бязбожнікаў ўрываліся ў сьвятыні падчас багаслужэнняў, перарывалі іх, білі малельнікаў. Міліцыя, калі займалася гэтымі авантурамі, дык толькі на тое, каб арыштаваць вернікаў, супраць якіх, паводле загаду зверху, наскouвала чырвоная менская прэса. У ёй паўтаралася на ўсе лады, што «ксяндзы і папы ёсьць слугамі капіталізму, і што яны падбураюць цёмную частку народу супрапары саветаў». Шмат духавенства абодвух веравызнанняў у тых гадох арыштована, а нават некаторых растрэляна за «хаванье серабра і дробных металёвых грошаў», якія тады ўрад усюды рэковіраваў. Вернікі кідалі ў касьцёлах свае медзякі на тацу і пакуль ксёндз змог іх аднесьці ў банк для вымены на паперкі, адразу пасля багаслужэння ўрываліся агэнты ГПУ, знайходзілі звонкую манэту і арыштоўвалі ксяндза за хаванье забароненых грошаў.

Вяршком прасылданыня быў люты 1930 г., калі Сьвяцейшы Айцец Пій XI у лісьце да кардынала Пампілі выступіў у абароне прасылдананае бальшавікамі рэлігіі і заклікаў уесь съвет моліца за ахвяры прасылданыня і за захаванне веры ў Ратеі. З гэтае прычыны лютасьць бальшавікоў праста ня ведала межаў; з усім шаленствам савецкая прэса выступіла супраць папы, спрычыняючыся гэткім чынам супраць свайго намерання да папулярызацыі папскага кроку. І каталікі і праваслаўныя даведаліся, што на съвеце ёсьць хтосьці, што ўступаеца за іх, ёсьць хтось, што дакаре іх прасылданыня. Не хавалі сваё ўдзячнасці да папы, але гэта было прэтэкстам да ўзмашнення прасылданыня. Адначасна з высуплением савецкае прэсы супраць Апостальскага Пасаду і рэлігіі наагул началі ладзіць пратэстацийныя сходы, маніфэстацийныя паходы, на якія мусілі ѹсьці ўсе, хто якімсі цынам быў залежны ал бальшавіцкае ўлады. На гэтыя прымусовыя маніфэстациі пэтым паказвана, як на самавольны выяў народнага гневу супраць папскага ўмешваныня.

Якраз гэты мамант выкарысталі менскія камуністы, перадусім тамтэйшы польскі клуб, каб распачаць акцыю замыкання касьцёлаў, асабліва касьцёла пры Захараўскай вуліцы. Зарганіздана дэмансстрацыю з жаданнем неадкладнага закрыцця гэтага касьцёлу і ператварэння яго на польскі антырэлігійны тэатр. Нясучы адпаведныя блюзнерскія плякаты, гэтае дэмансстрацыя йшла праз горад сипываючы камуністычныя і бязбожныя песні і закончылася мітынгам перад касьцёлам. Трэба сцівердзіць, што ўдзельнікамі гэтае дэмансстрацыі былі пераважна камсамольцы і работнікі-жыды. Праваслаўных было ў ёй мала, а каталікоў амаль зусім ня было і гэта не зважаючи на наляганыне кіраўніцтва фабрыкаў, якія няўздел у дэмансстрацыі лічылі за няпрыход на працу. Фармальна дэмансстрацыю лічылі за выяў волі работнішкіх масаў і вернікаў і на гэтай аснове менскі гарадзкі савет загадаў закрыць касьцёл, а будынак пераадаць «на культурныя мэты». Калі апошні раз я быў у Менску ў красавіку 1932 г. дык зацікаўся доляю закрытых съвітыняў. У Белай царкве

быў камсамольскі клуб, у якім п'яная моладзь вечарамі лаялася і білася, а ў касьцеле пры Захараўскай вул. ладзіліся спектаклі, якія блузнілі супраць Бога і Найсвяцейшае Дзевы.

Яшчэ хачу ўспомніць аб адным спосабе баражы супраць рэлігіі, які я меў нагоду назіраць няраз. Рабіліся стараныні на розныя спосабы, каб давесыці каталіцкіх і праваслаўных съвітароў да скінення духоўнае вонраткі, а нават да адступніцтва. І здараліся выпадкі, што гэтую мэту асягалася, калі ГПУ пагражала ссылкою на прымусовую працу. Калі такі съвітар з слабымі нэрвамі заломліваўся, дык яму давалі да подпісу ўстаноўленую формулу, у якой гаварылася, што ён пакідае съвітарскі стан, праз які зводзіў людзей і падобнае. Часам такому няшчаснаму загадвалі выступіць на казальніцу і абвесыці адступніцтва перад вернікамі. Газэты адразу такое адступніцтва разгaloшвалі, пішуучы широка аб tym, як самыя «папы» прызнаюцца, што рэлігія ёсьць толькі абманам і вызыскам. На шчасце лік таких адступніцтваў ёсьць вельмі нязначны ў параўнанні з тымі дзесяткамі тысячаў слугаў аутара, якія адважна ўшлі ў турмы, на прымусовыя работы, а нават пад кулі. хоць маглі-б гэтага лёгка ўнікнуць, калі-б зрадзілі Бога і сваё пакліканыне. Нават здараліся выпадкі, што інсценізаваныя адступніцтвы перад вернікамі ператвараліся на ўмащаванне веры. Так напрыклад у 1930 г. у аднай вёсцы недалёка ад Віцебску праваслаўны съвітар пад націскам пагрозаў з боку гуртка бязбожнікаў і агентаў ГПУ, каб публічна выракся веры, уканцы повідна згадзіўся на гэта, але выступіўши з крыжам у руцэ перад сабранымі вернікамі і бязбожнікамі, якія ўжо напярод цешыліся сваю блізкаю перамогаю, расказаў прысутным аб tym, якімі спосабамі камуністы змушалі яго да адступніцтва і ўканцы заклікаў усіх веруючых, каб астаяваліся вернымі Богу і Царкве. Ясна, што адпомісцілі гэтаму «контррэвалюцыянэр» за пасаромленыне: пабольшыў лік мучанікаў.

Мікалай Беліна-Падгаецкі

Сучаснае рэлігійнае палажэнне на Беларусі

Аб рэлігійным жыцці на Беларусі нагул вестак даходзіць мала і тыя весткі, якія даходзяць, маюць пераважна агульныя характеристар, аднак калі іх усе супаставіць разам, тады магчыма ўбачыць ясьней ту ю супраставіць, якую сучасныя вададары Беларусі стараюцца схаваць ад вольнага съвету.

Да каstryчніцкае рэвалюцыі насельніцтва

Беларусі паводле веравызнаньня складалася з: праваслаўных — 66%, каталікоў — 18%, стара-вераў — 1,5%, юдэяў — 12%, пратэстантаў і сектантаў — 2%, магомэтанаў, караімаў і інш. — 0,5%. Пры tym беларусы ў асноўным належалі да праваславія і каталіцызму, толькі вельмі невялікі процэнт належаў да сектаў, якія з'явіліся на пачатку XX стаг. У Зах. Беларусі між 1923-39

гадамі была ўтварылася невялікая група каталя-
коў Усходняга абраду.

Цяпер працэнтныя адносіны паважна зъмя-
ніліся і да таго зъявілася новая група — бязбож-
нікаў так з перакананыя, як і з прымусу ў
зъвязку з адзіна дазволеным афіцыяльным матэ-
рыялістычным съветаглядам.

ПРАВАСЛАЎНАЯ ЦАРКВА

Найбольш выгадным і нават упрывілеяваным палажэннем вызначаеца цяпер на Беларусі, як і агулам на ўсім абшары СССР афіцыяльная Рэ-
сейская Праваслаўная Царква на чале з Маскоў-
скім патрыярхам. Такое палажэнне яна заўзя-
вае сваёй расейскасасці і цэнтральному кіраўні-
ству ў Маскве. Уласціва тут слова «Праваслаў-
ная» трэба браць у двукосье, бо яна пайшла так
далёка на супрацоўніцтва з бязбожнаю ўладаю,
што яе праваславіе сталася больш чым сумніўным.
Трэба памятаць, што на абшары СССР пасля 1917 г. было зъявілася некалькі аўтакефальных і аўтаномных Праваслаўных Цэрквяў — усе яны з часам былі зъліквідованы бальшавікамі на ка-
рысы патрыярша Расейскай Царквы так у са-
мой Расеі, як і іншых саюзных рэспубліках, у
тым ліку і Беларуская мітраполія.

Тое, што беларусы змаглі зрабіць на карысыць беларусізаціі праваслаўнае Царквы ў часе другое сусьеветнае вайны, было зьнішчана адрозу-
ж пасля заняцця Беларусі бальшавікамі ў 1944 г.
Новых япіскапаў прысыпалі на Беларусь выключ-
на расейцаў. Толькі ў Пінску некаторы час пра-
цаў рэпатрыянт з Чэхаславаччыны арх. Даніл (Юзьвюк). Наагул епархіі на абшары Беларусі былі абсаджаны рэдка, а цяпер з усіх БССР ство-
рана адну адзіную архіепархію з аседкам у Мен-
ску, дзе знайходзіцца правячы япіскап (ад не-
калькі месяцаў — мітрапаліт) і ягоны вікарны япіскап. (Аб іх пры розных нагодах былі частыя зацемкі на старонках «Божым шляхам»). Па-
за межамі БССР на беларускіх абшарах увесь час абсаджаныя япіскапскія пасады ёсьць ў Смален-
ску і Беластоку. Пры тым вельмі харктэрна, што апошнім часам у Беласточчыне дазволена бела-
руская мова ў царкоўным жыцці, чаго няма на-
ват у БССР.

З іншых беларускіх епархіяў некаторы час былі абсаджаныя: Берасцце ў 1944-46 гадох і некалькі месяцаў у 1950 г.; Горадня ў 1945-50 гадох; Пінск у 1945-52 гадох, Вінніца 1945-52 гадох. Іншыя беларускія епархіяльныя аседкі паслья 1944 г. зусім не абсаджваліся.

Колькі ёсьць парахвіяў на абшары БССР? Нельга алказаць нават і прыблізна. Ведама толькі, што іх ёсьць больш у Заходняй Беларусі чым ва Усходняй і што іх агулам ёсьць ня шмат, бо для іхняга кіраўніцтва выстарчае адна епархія.

Ува ўсім БССР усё рэлігійнае дзяяўдзтва вядзецца выключна ў расейскай мове і толькі ў гэтай мове гаворацца казаныні. Даля ўвядзеньня русыфікацыі і даля ўкараненія савецкае лініі ў «душпастырстве» ладзіліся так званыя «душпастырскія курсы» ў Горадні і Пінску для духавенства несавецкага паходжання.

Наагул да кадраў старэйшага праваслаўнага духавенства на Беларусі, хоць яно і было моцна зрусыфікована, савецкая ўлада адносіцца з вялікім недаверам і калі ў гадох 1945/53 раздаваліся духавенству розныя савецкія нагароды, дык з БССР не атрумаў нагароды даслоўна ніводзін съятар. З Смаленскае епархіі толькі 5 — і гэта тады, калі ўсіх было раздана 253 розных мэдаляў і ордэнаў.

Для папаўненія кадраў духавенства ад 1947 г. існуе ў Жыровічах Духоўная Сэмінарыя. Праграма навучання ў ёй накіравана больш на «практычныя прадметы», гэта значыць, што там аб уласцівым духоўным вырабленын дбаюць найменш. Кандыдаты прыймаюцца ў веку скончаных 18 гадоў. Звычайна кандыдатамі ёсьцы камсамольцы і для таго, каб магчы быць прынятym, выма-
гаецца рэкамэндацыя ад трох камуністаў. Трэба зазначыць, што для прыняцця ў сябры камуніс-
тычнае партыі вымагаецца рэкамэндацыя толькі двух камуністаў. Відаць такая ўзмоцненая кан-
тrolя ўведзена таму, што некаторыя камсамольцы выконваюць рэлігійныя практикі зусім шчыра, асабліва тады, калі ў камсамол быў ўцягнены пад нейкім прымусам. Вялікую частку сэмінарыстаў складаюць дзеци съятароў.

Усё духавенства, нават і найбольш ляльнае і саветафільскае ўсіцяж знайходзіцца пад надзо-
рам адпаведных агэнтаў. У выніку такого асоч-
ванняня адбываюцца чысткі, ахвярамі якіх стаюцца і съятары і япіскапы. Нажаль немагчыма даве-
дацца імёнаў вычышчаных съятароў, затое ніякім чынам савецкія пропагандысты ня можа схаваць долі япіскапаў. І вось доля савецкіх праваслаўных япіскапаў на Беларусі вельмі дзіўная: Горадзен-
скі яп. Варсофоні (Грыневіч) быў пераношаны некалькі разоў і ў 1953/54 знайходзіўся на пакоі, а цяпер працуе ў Калініне; Менскі арх. Васілі (Ротміраў) ад 1946 г. знайходзіцца «на пакоі»; Пінскі арх. Даніл (Юзьвюк) арыштаваны ў 1950 г.; яп. Паісі (Образцоў) за 9 гадоў япіскапства быў пераношаны аж 9 разоў і па некалькі месяцаў знайходзіўся ў Берасці, Горадні і Пінску і двойчы быў на пакоі; Смаленскі яп. Сяргей (Смірноў), які на сваім пасадзе знайходзіўся нязменна ад 1944 г., сёлета перанесены на пакой «даля хваробы» і перш чым было павядомлена аб гэтым перанясеныні, было павядомлена аб назначэнні яго наступніка.

Рэлігійнае жыццё вернікаў з некаторага

гледзішча на ўсім абшары Беларусі сталася мацнейшым, чым было калісі і тэта не зважаючы на ўзмоцненую бязбожную прапаганду. Якраз з гэтае прапаганды ў мінульым годзе было магчыма да-ведацца крыху больш аб tym, як цяпер выглядае рэлігійна жыцьцё. Агульна кажучы «Звязда» пі-салі 31-VIII-1954 г.: «Рэлігійныя практыкі.. ў радзе mest нават ажывіліся». У Берасцейскай вобл. быў нават якісьці асаблівы пэрыяд «масавага абаўлення іконаў» («Звязда» 24. IX. 54). Святы захоўваюцца амаль паўсюдна і агітаторы абураюцца, што «У любое рэлігійнае свята тут (гутарка йдзе аб Гомельскай вобл.) парушаецца агульны працоўны рэжым. У свята Успенія мала хто з калгасінкаў працаваў у полі» («Звязда» 22. IX. 54).

Інтэлігэнцыя так-же ня цураеца рэлігійных практыкаў, больш того, выконваюць іх нават некаторыя партыйцы. Напрыклад карэспандэнт з Добруша абураеца на тэхнічны пэрсанал фабрыкі за тое, што «ёсьць выпадкі, калі інжынернатэхнічныя работнікі прадпрыемства трymаюць у сваіх кватэрах іконы, хрысьціць дзяцей у царкве. Так нядаўна хрысьцілі дзяцей у царкве брыгадзір сартыровачнага цэху, член партыі Н. Смірнова, мэханік сышткавага цэху В. Лосеў» («Звязда» 22. IX. 54).

Хоць бязбожная прапаганда найбольш накіравана на моладзь, якую ўсякім спосабамі ўцягваеца ў рады камсамолу, але як відаць з савецкае прэсы, выпадкі выконвання рэлігійных практыкаў камсамольцамі ёсьць так частыя, што іх ня можа замоўчаваць камуністычная прапаганда. Напрыклад з Давыд-Гарадоцкага раёну паведамляеца, што там ёсьць выпадкі выконвання камсамольцамі рэлігійных абрадаў. Толькі ў адным калгасе ім. Молатава за апошні час павяячаліся 3 камсамольцы. Маюць мейсца факты выконвання рэлігійных абрадаў камсамольцамі і моладдзю і ў іншых раёнах» («Звязда» 24. IX. 54). За гэткія практыкі вельмі абураеца камсамольская газэта «Чырвоная змена». Напрыклад 16. V. 54 яна была накінулася на гомельскіх камсамольцаў за тое, што яны «трапляюць у павучінне царкоўнікаў і сектаў». Студэнты так-же не абыякавыя да рэлігійнага жыцьця, бо і на іх наракае камуністычная прэса, закідаючы студэнтам Горадзенскага сельска-гаспадарчага інстытуту, што яны «слаба ўяўляюць рэакцыйную сутнасць рэлігіі» і заклікае адпаведныя ўстановы «узмоцніць прапаганду матэрыялістычнага сьветапогляду сярод студэнт-кае моладзі» («Звязда» 26. VIII. 54).

Для праваслаўных беларусаў няма абсолютна ніякіх выданьняў у беларускай мове. Наагул у СССР рэлігійных выданьняў ёсьць вельмі мала. На Беларусь прыходзяць усяго некаторыя вы-

даныні ў расейскай мове Маскоўскае Патрыярхіі то толькі для духавенства.

Прыглядаючыся да тых пераменаў, якія стаціся ў савецкай Праваслаўнай Царкве на Беларусі за апошнія гады, можна съцвердліць дзіўную разьбежнасць. Калі на абшары БССР афіцыяльныя савецкія праваслаўныя кіраунікі зменшвалі лік епархіяў і параходвіяў, дык у тым часе камуністычная прэса падняла крык аб узроўні пабожных практыкаў. Адгэтуль можна дагадвацца, што рэлігінасць вернікаў заўдзячвае свой уздым не афіцыяльнай савецкай Царкве, а якімсьці іншым дзейнікам. Праўда часам савецкая прэса наракае так-же на дзейнасць некаторых душпастыраў і на Жыровіцкі монастыр. Напрыклад старшыня Жыровіцкага сельсавету цешыўся, калі прыехаў прапагандыст, які меў дапамагаць змагацца з рэлігіяй, бо маўляў Жыровіцкі монастыр залішне «дзейнічае» («Маладосьць» Менск, лістапад 1954), але ў даным выпадку хіба-ж больш чым духавенства мае ўплыў на вернікаў самое мейсца ласкай — цудатворная ікона Жыровіцкага Богамаці.

Аб існаванні нейкага «катакомбнага» праваслаўнага духавенства на Беларусі, не падпарадкованага Маскоўскаму Патрыярху, няма ніякіх вестак. Да 1945 г. такія святыя яшчэ былі, але потым супраць іх вялася вельмі юстрэя барацьба і ўсіх тых «упартых», якія адмовіліся прызнаваць Маскоўскага Патрыярха бязлітасна зылкідована, як ворагаў народу.

Уласцівым кірауніком савецкае Расейскае Праваслаўнае Царквы на Беларусі зьяўляеца камуніст I. Семёнов, упаўнаважаны па справах Расейскае Праваслаўнае Царквы пры Савеце міністраў БССР.

КАТАЛІЦКАЯ ЦАРКВА

Цяпер на Беларусі асталася толькі Каталіцкая Царква лацінскага абраду; невялікая група каталікоў ўсходняга абраду была зылкідована ў 1945 г. Праз нейкі час яшчэ існавала пару ўсходнекаталіцкіх параходвіяў у Беласточчыне, але і яны былі зылкідованы калі 1947 г.

Вестак з жыцьця Каталіцкай Царквы на Беларусі даходзіць вельмі мала і тыя якія даходзяць звычайна маюць агульныя характеристар. З пэўнасцю яшчэ можна сказаць, што каталікі на Беларусі ёсьць, аб гэткім пры розных нагодах успамінае савецкая прэса. Напрыклад «Звязда» з 11. 6. 1954 пісала: «У СССР каталіцызм пашыраны ў Літве, у заходніх вобласцях Беларусі і Украіны». Але колькі ёсьць каталікоў на Беларусі? Ніякіх даных да гэтага няма. Ведама толькі, што іх асталася невялікая колькасць. Шмат каталікоў беларусаў было вывезена разам з палікамі ў 1940 г., шмат дабравольна выехала ў Польшчу ў гадож

1946/47 (больш 600.000 чалавек) на засяленыне прылучаных да Польшчы абшарау, ліквідуючы тым самым цэлья паraphвii.

Уся каталіцкая епархія на Беларусі (за выняткам Беласточчыны) зьнішчана, але якоесь кірауніцтва яшчэ знайходзіцца ў Вільні і алтуль нават прысылаючы сьвятары ў некаторыя пустуючыя паraphвii. Колькі яшчэ на Беларусі асталося каталіцкіх паraphвіяў і колькі ў іх ёсьць паraphау, сказаць нельга. Ведама, што яны ёсьць яшчэ толькі ў Зах. Беларусі.

Наагул палажэнные Каталіцкае Царквы на ўсім абшары СССР азначаецца тым, што да яе бальшавікі адносяцца больш варожа чым да ўсіх іншых веравызнанняў. Усё вастрыё бязбожнае пропаганды ў першую чаргу накроўваеца супраць Каталіцкае Царквы. Спаміж бязбожных кніжак і артыкулаў у прэсе, якія зьявіліся ў СССР пасля 1945 г. большая частка мае выключна супрацькаталіцкі характар.

Каталіцкіх сьвятароў у прэсе абзываюць найгоршымі словамі, на якія толькі здольная савецкая пропаганда. Вось напрыклад, як аб іх адзываеца Янка Брыль у кніжцы «У Забалоцьці днене»: «Рукі... у ксяндзоў больш як ва ўсіх крывавыя. Была жывучай гадзіна — жывучай пакуль што і застаеца. Гэтыя шкодзяць і будуть нам шкодзіць на скону свайго» (стар. 180). У паасобных апавяданнянях пісьменнікі малююць каталіцкіх сьвятароў, як шпіёнеў, якія маюць звязкі з заграніцяю і пераходзяць супрацьсавецкіх парапашутыстаў і партызанаў. Бадайшто адзіным выняткам я гэтага гледзішча ёсьць апавяданне «Анеля» Аркадзя Чарнушэвіча, апублікаванае сёлета ў часапісе «Беларусь», дзе аўтар між іншым успамінае аб двух ксяндзох, з якіх аднаго старэйшага малюе як шпіёна, што ўцёк з немцамі, а аб другім, які пасъля быў прысланы з Вільні аўтар абзываеца прыхільна і нават цытуе ягоную казань, у якой той новы парах заклікаў «усіх верных каталікоў працеваць шчыра і сумленна, аднаўляць разбуррана», бо савецкая ўлада не збораняе рэлігіі».

Рэлігінае жыццё ў паraphвіях абмяжована выключна да ўдзелу ў багаслужэннях. Прауда гэты ўдзел бывае масавы і прыцягвае моладзь, выклікаючы праз гэта абгрэнныне ў камуністатаў («Звязда» 14. IX. 1954). Нават «многія студэнты Горадзенскага сельска-гаспадарчага інстытуту... слаба ўяўляюць рэакцыйную сутнасць рэлігіі, асабліва Каталіцкае Царкву і яе цэнтру Ватыкану, як прамое агэнттуры амэрыканскага імпэрыялізму» («Звязда» 26. VIII. 54).

Для падрыхтоўкі кадраў сьвятароў у БССР няма ніводнае каталіцкае сэмінары. Наагул ува ўсім СССР цяпер асталася толькі ална адзінія духоўная каталіцкая сэмінары ў Коўне з моцна абмежаваным лікам мейсцаў. У асноўным яна

прызначана для летувісаў, але здаецца, што і для іншанациональных кандыдатаў ёсьць туды хоць і абмежаваны доступ.

Усе каталіцкія манастыры на Беларусі пазачыненныя, рэлігійныя арганізацыі строга забаронены.

СЭКТАНТЫ

Дзеля недастатковае колькасці праваслаўных і каталіцкіх паraphвіяў, а так-жа дзеля матэрыяльных цяжкасцяў звязанных з утриманнем сьвятыняў і сьвятароў, цяпер на абшары БССР створаны вельмі спрыяльны грунт для рэзвіцця розных сектаў. Асабліва там цяпер пашираецца баптызм і штундизм. Сакратар Берасцейскага абкома Мядзведзеў пісаў у «Звяздзе» 24. IX. 54: «На тэрыторыі вобласці дзейнічаюць царкоўна-малітаўныя лады. Шмат рэлігійных таварыстваў і сектаў у Столінскім, Давыд-Гарадоцкім, Камянецкім, Іваноўскім, Высокадарскім і Пінскім раёнах. Царкоўнікі імкнуцца актыўізаваць сваё дзеянне сярод моладзі. Характэрна, што ў секты, як правіла, уцігваючыя юнакі і дзяўчата з адукцыяй 2-3 клясы. Аднак сустракаючыя ў іх і выпускнікі сямігодак. Толькі у адным Альшанскім таварыстве Давыд-Гарадоцкага раёна для ўступлення ў секту падрыхтованы 9 юнакоў і дзяўчата 1932-34 гадоў нараджэння; каля 20 чалавек моладзі гэтага раёна рыхтуючыя прыняць хрышчэнне».

Падобнае становішча і ў іншых вобласцях. У Гомельшчыне распаўсюджваеца штундизм. «У самым Добрушы на Пралетарской вул. секта штундистаў нядалёна адбудавала сабе новы малітаўны дом. Кожную нядзелю сюды звязджаюць людзі з Веткаўскага, Церахоўскага, Гомельскага, Рэчыцкага і інш. раёнаў Гомельскага вобласці на набажэнства» («Звязда» 22. IX. 1954, №р. 225).

Некаторыя кіраунікі сектаў належаць да камуністычнае партыі і гам служаць агітаторамі, але некаторыя з іх больш аддаючыя рэлігійнай, як партыйнай працы, выклікаючы гэтым дакор з боку камуністычнае прэзы. Напрыклад на пленуме Горадзенскага гаркома дакараліся кіраунікоў за тое, што «у партарганізацый... працеваў агітаторам сярод рабочых кіраунік баптыстыкі секты Крыштафовіч. І тут лічылі гэту язву зусім нармальнаю» («Звязда» 14. IX. 1954).

Лікавых даных аб колькасці сектантатаў на Беларусі і аб іхных грамадах, а так-жа аб колькасці самых сектаў — няма.

Ад 1944 г., відавочна па загаду з Москвы, трэх секты: баптысты, эвангельскія хрысьціяне і хрысьціяне эвангельскія веры або т. зв. пяцідзесятнікі аб'ядналіся разам, утвараючы «Царкву эвангельскіх хрысьціян баптыстаў» і цяпер маюць сваё цэнтральнае кірауніцтва ў Маскве ды выдаюць часапіс у расейскай мове «Братскій вест-

ник». На некаторы час яго выхад быў спынены, але ў 1953 г. адноўлены.

СТАРАВЕРЫ

На Беларусі стараверамі былі выключна расейцы. Да 1939 г. іх было на беларускім абшары каля 113.000 чалавек двух кірункаў: папоўцау і беспапоўцау. Цяпер савецкая улада больш спрыятліва адносіцца да папоўцаў так зване Белакрыніцкае згоды. Яны маюць добра зарганізаваную епархію. На чале старавераў з БССР і балтыйскіх краінаў стаіць Клінецкі і Новазыбкаўскі яп. Веніямін. З боку Маскоўскай Патрыярхіі былі стараныні іх падпарядкованы сабе, але кончыліся нічым.

На некаторы час для ўсяго СССР было дазволена стараверам адчыніць адну школу съпеву і выдаць некалькі царкоўных календароў.

ЮДАІЗМ

Да 1939 г. на абшары Беларусі ў невялікім мястэчку Mір знайходзіўся галоўны цэнтр духоўнага жыдоўскага жыцця ня толькі для ўсяе Беларусі, але так-жа для ўсяе Эўропы. Там быў галоўны эшыбот, у якім можна было стрэнуть навучэнцаў, папулярна званых маламантамі, да слоўна з усіх куткоў свету. Там-жэ ў Міры 80 чалавек згімалася выключна перапісваннем Торы і дзесяніцёраў. У іншых гарадох і мястэчках было шмат хэдараў. У 1939 г., калі балшавікі занялі Заходнюю Беларусь, усё гэта было зліквідавана. Галоўны эшыбот быў адразу закрыты, а хэдары пазаменяваны на жыдоўскія сямі — і дзесяці-годкі, якія аднак хутка на старанье самых-жэ жыдоў былі заменены амаль паўсяднай расейскія школы.

Пасля нямецкае акупациі ў гадох 1941/44 на Беларусі жыдоў асталося вельмі мала — ня больш 80.000 чалавек. Цяпер нават у большых гарадох жыдоўскія групы невялікія, а тым самым арганізацыя рэлігійнага жыцця мае неабы якія цяжкасці. Хвала антысемітизму, якая была пракацілася па ўсім СССР яшчэ дакінула свае цяжкасці. Хоць у 1942 г. савецкая пропаганда паведамляла, што паводле канстытуцыі загварантоўваная свабода багаслужэння, ужываныне выматае рытуалам ежы і пад. аднак забарона рытуальнага ўбою, забарона абрэзання, выданыя яшчэ ў 1927 г. ня былі адкліканы. Дзеля гэтага

ўсяго рэлігійнае жыццё жыдоў ува ўсім СССР і асабліва ў БССР вельмі спараліжаванае.

Колькі цяпер адчынена сынагогаў на Беларусі і колькі ёсьць рабінаў, ніякіх даных няма. Характэрна, што ў СССР няма цэнтральнага кірауніцтва для юдэйскага веравызнання; кожны рабін кіруе ўсю незалежна.

Наагул весткі аб жыдоўскім жыцці на Беларусі, як і аб іхным агульным палажэнні вельмі скіпия, не зважаючы на тое, што жыдоўскі цэнтр у ЗША іх зьбірае вельмі ўважна і калісць іхныя прадстаўнікі нават звярталіся па інфармацыі да самога міністра замежных справаў БССР Кісялёва, падчас ягонае бытнасці ў Сан Франціско.

Да 1939 г. былі на Беларусі ў Троках і Вільні невялікія грамады жыдоўскіх секты — караімай лікам каля 700 чалавек. Гэтая секта і цяпер яшчэ існуе, але гэта ўсяго, што аб ёй ведама.

ІСЛЯМ

Даволі шматлікай калісць магомэтанская грамада кірунку суньнітаў на абшары Беларусі з цягам часу зьменшвалася і перад 1939 г. іх аставалася на Беларусі каля 5.000 чалавек. Жылі яны гурткамі па гарадох і мястэчках, мелі 60 мечетаў і кіраваліся галоўным муфтіем. Цяпер магчыма іхны лік збольшыўся, бо на мейсца дэпартаваных беларусаў ў некаторыя раёны прусланы жыхары з Азіі.

Аб сучасным стане ісліamu ў БССР ведама мала што. Можна толькі дагадвацца, што яшчэ існуюць некаторыя мечеты, але муфтія ў БССР няма і беларускія магомэтане падлягаюць вышэйшаму кірауніцтву вызнаўцаў ісліamu эўрапейскае часці СССР і Сібіру, якое знайходзіцца ў Уфе (Башкірія). Для падрыхтоўкі магомэтанскага духавенства на ўсім абшары СССР існуе праудападобна толькі адзін мэдраш, у які прымаюць студэнтаў у веку скончаных 28 гадоў і на ваку там трывае 7 гадоў.

Вось тыя важнейшыя весткі аб рэлігійным жыцці на Беларусі, якія было матчыма здабыты з балшавіцкае прэсы. Скупыя яны, але з другога боку і вымоўныя якраз гэтаю скупасцю, бо жтым самым яны съведчыць, што наагул рэлігійнае становішча ў Беларусі такое, якім ня можа пахваляцца савецкая пропаганда.

Каго мець за ўзор?

Звычайна кожны чалавек мае нейкі ідэал, да якога імкненца і нейкі ўзор, якім хоча стацца. Толькі людзі ўетраннага характару, або зломаныя жыццём здавальняюцца тым, каб абы як праўшыць дзень да вечара.

Калісць у часы больш шчырае пабожнасці ўзорам для наследавання былі святыя. Іхныя цноты, іхныя ўчынкі, іхныя адносіны да Бога і да бліжніх былі тым ідэалам да якога мусіла націроўвацца людзкое жыццё. Зразумела, што пры

такіх адносінах кожны ўважаў сваім абавязкам ведаць біяграфіі прынамся больш ведамых сьвятых і між імі абавязкава таго сьвятога, якога імі сам меў і жыцьцё патрона свайго краю. У тых часох да гробаў сьвятых ішлі нязылічаныя паломніцтвы, здабываліся хоць-бы дробныя часткі іхных мошчаў..:

Але чаго людзі не надужываюць?! І культ сьвятых з часам стаўся ахвяраю нязумленых адзінак, якія стараліся прыдбаць сабе бағацьцё на людзкой пабожнасці. Разам з сапраўднымі мошчамі яны пачалі распаўсюджваць сфальшаванымі; для прыцбання большага розгаласу тым сьвятым, аб якіх захавалася мала гістарычных вестак, выдумоўвалі найбольш дзівосныя прыгоды; замест сапраўднае сьвятасці зъвярталі больш увагу на аскетычныя крайнасці. Іншыя зноў кідаліся ў іншую крайнасць, замяняючи культ сьвятых на іхнія абагаўленыне.

Усе падобныя надужыцьці потым пратэстанты выкарысталі для адкінення ўсякае пашаны адносна сьвятых быццам нейкага ідалапаклонства. Сталася сапраўды як з тою съляпою маткаю, якая памыўши дзіця, выліла яго разам з памыямі. І сёньня, як ні діўна, але паўсюдна адчуваеца што пратэстанцкія адносіны да сьвятых паволі пранікаюць і ў каталіцкае і ў праваслаўнае асяродзьдзе. Праўда ад некаторага часу гэты ўплыў значна зменшваецца.

Адначасна заўважваеца падзівугодны факт. У тым асяродзьдзі, дзе зменшваеца культ да сьвятых, пашыраеца культ да абыякіх людзей. Апарожненася мейсца сьвятых у жыцьці чалавека нідзе ня пустуе. У хатах, дзе зьніклі са сценой абразы і іконы сьвятых, іхніе мейсца занялі абразы і фатаграфіі розных кінавых зорак, спартовых чэмпіёнаў, баксэраў, палітычных дзеячоў і пад. Прабег нехта пару кіламетраў хутчэй на адну сэкунду ад іншых — і ўжо стаўся «слáўным» чалавекам Аб ім распісваюцца ў газетах, публікуюць ягоныя фатаграфіі. А якое ягонае жыцьцё, якія паводзіны да сваіх бліжніх? Гэтым ніхто ня цікавіцца.

Абвесціць нейкую кабету кіноваю ці тэатральную зоркаю і праслаўляюць яе на ўсе лады і ў газетах, і ў радыё, і ў кінах, не зважаючы на тое, што яна магчыма некалькі раз разводзілася, што пашырае навоکал сябе агідане маральнага гнілльё. — Гэта называеца сучасны «ідэал».

Яшчэ горш у таталітарных краінах, дзе сіламоц забараняеца культ сьвятых. Там адносна палітычных верхаводаў уводзіцца культ куды большы чым культ да сьвятых, хоць тыя верхаводы вельмі часта маюць такое сумлен'не, што як гэта вобразна выказаў адзін беларускі пісьменнік, «каб яны памылі сваё сумлен'не ў Беламорскім канале, дык-бы мора Белае пачарнела».

Усё гэта відавочна адбіваеца на маральнym

уздраўні сучаснага жыцьця Абцяжэнне жыцьцёвых умоваў не зважаючы на вялікі поступ матэрыяльнае культуры ня ёсьць ані прыпадковым зъявішчам, ані не абаснованым.

Усьведаміўшы сабе гэтыя сумныя факты, мусіць узьнікнуць само сабою жаданыне пазбыцца іх. Дзеля гэтага варта разабрацца прынамся ў галоўных рысах у наступным: калі чалавек мае схільнасць аддаўца чэсцьці і пашану адносна іншых, калі шукае для сябе ўзору, дык каму і якая чэсцьць належыць? і каго мае мець за ўзор?

Зачинем ад Бога, бо-ж Ён валадар сусьвету.

Богу ад чалавека належыцца найбольшая чэсцьць і пашана, якую называем богапашанаю. Толькі Бога мы можам і мусім абагаўляць — гэта значыць услаўляць Яго як абсалютнага вала-дара ўсяго сусьвету. І хто з людзей вызначаеца Богапашанаю, здабывае цноты, верна захоўвае Божыя і царкоўныя прыказаныні — той стае сьвятым. Некаторыя сьвятыя здабываюць на толькі гэраічныя цноты, што Царква іх абвяшчае агульна прызнанымі сьвятымі і ўстанаўляе для іх адпаведны культ. Праз іх можна зъвяртася з малітвамі да Бога, прасіць заступніцтва, насьледаваць іхнія цноты і добрыя учынкі, маліваць іхнія абрэзы, шанаваць іхнія мошчы, калі адпаведная царкоўная ўлада сцьвердзіць, што яны аўтэнтычныя.

Акрамя выяўленых, урачыста кананізаваных сьвятых, ёсьць яшчэ нязылічаная колькасць сьвятых нявыяўленых і гэта на іх чэсцьці устаноўлена сьвята ўсіх Сьвятых.

Спаміж усіх сьвятых найбліжэй да Бога стаіць Найсвяцейшая Дзева Марыя, таму ёй належыцца асаблівая пашана і чэсцьць.

Ці культ да сьвятых засланяе сабою Бога? Ці спрэвядліва называць культ сьвятых свайго роду ідалапаклонствам? Ніколі! Культ, які Царква ўстановіла для сьвятых служыць толькі дзеля таго, каб больш уславіць Бога. Да сьвятых зъвяртаемся толькі таму, каб яны ўспамагалі нашыя малітвы перад Богам, каб заступаліся за нас. Заступніцтва сьвятых можна прыраўніць да якогася мэгрофона, што узмацняе і ачышччае нашыя слабыя і нягодныя малітвы так, каб іх Бог выслушай. Аддаючы чэсцьць сьвятым гэтым самым і мы збліжаемся да Бога. Вось-жа культ сьвятых ня толькі не засланяе сабою Бога, але вядзе людзей да Бога, бо-ж німа сьвятысці бяз Бога.

Зъвяртаючыся да сьвятых мы можам і мусім заахвоціцца да насьледавання іхнага жыцьця і цнотаў. Бязумоўна найлепшым узорам для людзей ёсьць Хрыстос. Сам Ён, зъвяртаючыся да апосталаў казаў: «Я даў вам прыклад, каб як Я зрабіў вам, гэтац і вы рабілі» (Ів. XIII, 15). Але ў некаторых сваіх цнотах Хрыстос як Богачалавек ёсьць бесканечна дасканалы, а сьвятыя гэта такія-ж съяротныя людзі як і кожны з нас. І ка-

лі яны маглі жыць свята, захоўваючы Божыя прыказаныні, здабываючы гэрыскія цноты, дык тэтае-ж можа кожны з нас. У ліку сьвятых ёсьць людзі ўсякага ўзросту, ўсякага стану, ўсякага паходжанья: і бедныя і багатыя, сяляне і вала-дары, невукі і вучоныя, старыя і дзецы, духоўныя і сьвецкія, слáуныя і абыяслáуленыя. Яны за жыцьця азначаліся тым, што ўсім сваім жыцьцём, сваімі ўчынкамі ўслáулялі Бога, рабілі добро для ўсіх людзей, і па съмерці ня спыняеца іхны да брадзейны ўплыў на тое асяродзьдзе, дзе да іх звязртаюцца.

Што да съвецкіх вызначальных людзей, дык адносна іх ўжо адвечным звычаем выраблены пэўныя нормы пашаны, але гэтая пашана ніколі не павінна пераходзіць у культ, у абагаўленыне. Чаш्�вёртага Божае прыказанье, якое загадвае шанаваць бацькаў, мае на ўвесьце так-же пашану да старэйшых і да дзяржаўных кіраўнікоў. Аднак гэтая пашана не забавязвае ані да ўслáуленыя, ані да насыльдаваныя іхняга жыцьця. Толькі тыя людзі могуць быць узорам для іншых, якія сваім цнатлівым і пабожным жыцьцём могуць узъянць

чалавека, умацаваць яго ў добрым, заахвоціць да практикаваныя цнотай.

Адносна розных «зоркаў», якія блішчаць толькі ў зачаджаных зборышчах і якія часта цягнуць у балота, дзе топчуцца найбольш далікатныя людзкія пачуцьці, а так-же адносна тых чэмпіёнаў, якія сеюць навокал сябе калецтва і бязглазую пыхцікаватасць — дык бязумоўна яны не заслугоўваюць ніяке ўвагі. Асабліва моладзі неабходна звязрнуць на гэта ўвагу. Бо маючы ад Бога даны нахіл жыва цікавіцца і захоплівацца тым, што чым колечы выроўніватаецца з шэрае грамады, моладзь няраз памылкова прымае блудныя агенчыкі за сапраудныя съветачы, ня ведаючы таго, што над багнаю часта скачуць зводныя блудныя вогнікі.

Толькі тое можа быць узорам годным чалавека, што служыць да развіцця ўсіх людзкіх здольнасцяў, што ўзбагачвае духовае жыцьцё, уздымае годнасць чалавека і перадусім тое, што спрыяе збаўлению людзкое душы — найбольшага нашага скарбу. А такім ёсьць волаты людзкога духа — съвятыя.

ЖАРСТОКІ ШЛЯХ СЛАВАЧЧЫНЫ

Некалькі дзён таму назад у Остэндэ я ў масе падарожнікаў паволі прыйходзіў каля розных мытных і контрольных урадоўцаў, накіроўваючыся да карабля. Палагодзіўшы фармальнасці, падарожнія съпяшаліся на карабель, каб там заняць выгаднейшае месца і гэтак скараціць не заўсёды прыемнае падарожжа з Остэндэ ў Дувэр. Толькі два чалавекі ішлі паволі: жанчына гадоў пад шэсцьдзесят і шмат ад яе малодшы мужчына.

На тле эўрапейскіх падарожнікаў, асоба жанчыны вельмі выроўнівалася і сваім паводзінамі і сваім выглядам. Як толькі ўсе рассыеліся на караблі і крыху супакоіліся, мне карціла ўбачыць зноў тых нязвычайных падарожных. Думаю: дай прайдуся па караблі, мо' спаткаю знаёмага, а мо' каму як съвятар дапамагу; усяк здаряеца.

Прайшоўшы некалькі заляў, я заўважыў у адным больш зацішным рагу пострапу ту ю жанчыну, што кінулася мне ў очы яшчэ ў дарозе да карабля. Сядзела яна адзінока, злакіўшы мазалістыя паморшчаныя рукі быццам у касыцеле. Яе вялікія сінія очы глядзелі спакойна у марскую далічыню. Рэгулярныя рысы ablіча поўныя суровае павагі былі адначасна так простымі, што ў іх ня цяжка было вычытаць гісторыю яе жыцьця. На галаве і на плячах былі хусткі, завязаныя так як і ў беларускіх вясковых жанчын. Што за супрацьлегласць між яе вопраткою і тымі вояжэркамі ў дудкаватых портках, з вымазанымі губамі і нючыямі, з папяросамі ў зубах, з валасамі скудлачанымі на сартраўскі манер быццам у тых

лясных дзікуноў, што яшчэ ня ўмелі зрабіць грэбеня.

Падыходжу да сялянкі і пытаюся:

- Ці спадарыня гутарыць пабеларуску?
- Не, я славачка, — адказвае паславаць.
- Вы хіба разумееце чэску мову?
- Так, крыху разумею, але ніколі ня гутару пачэску. Нават апошнія нядзелі ў Празе, калі камуністы гутарылі да мяне выключна пачэску, я ім заўсёды адказвала паславаць.

— Дык вы нідаўна з чэскае Прагі? — Пытаю зыдзілени.

- А вы, каталіцкі кнэзь (съвятар)? — Адказвае яна запытаньнем.

- Так, я каталіцкі съвятар, вытнанец беларус.

Бачу ablіча жанчыны зазвязала радасцю, а ў вачох заблішчэлі пэрлы сълёзаў. Хвіліну памаўчалі, яна кажа:

- Я малілася да Святога Духа, каб не пакінуў мяне адзінока ў гэтым вялікім падарожжы і Бог паслаў мне вас. Я еду да мужа ў Канаду. Што дагэтуль да мяне гаварылі немцы, французы, ангельцы, я нічога не разумела..

Дзьмухнуў мачнейшы вецер і на пострапе сталася халаднавата. Запрашаю спадарожніцу ў салён, заказваю па шклянцы піва. Мая спадарожніца гаворыць выключна паславаць і я змушаны часам паясьніць некаторыя беларускія слова польскім, украінскім і Бог ведае яшчэ якім, каб толькі згаварыцца. Нягледзячы на свой прости

сялянскі выглял сп-ня С-ва ёсьць даволі інтэлігэнтнаю і вялікаю славацкаю патрыёткаю, добра разъбіраецца ў сучасных падзеях свае краінны.

— Як цяпер выглядае рэлігійнае жыцьцё ў Славаччыне? — пытаю.

— Перш у Славаччыне было шэсьць каталіцкіх біскупau; пяць лацінскага абрэду і адзін грэка-каталік. Цяпер усе біскупы, за выняткам Кошыцкага, кудысьці вывезены і няма ведама, ці яшчэ жывыя. Кошыцкі астaeцца магчыма таму, што ён вельмі старэнкі. Зрэштаю і яго воля-няволя, бо куды-б ён не парушыўся, ад яго ні на крок не адступаюць «чорныя анёлы»... На пэрэхвіях святыары яшчэ ёсьць. Царкоўная землі ўсё сканфікованыя, але некаторыя святыары дагэтуль атрымоўваюць ад дзяржавы невялікую суму грошаў. Гэта прадаўжэннe яшчэ габсбурскe традыцыі. На багаслужэннях касцёлы перапоўненныя. Званы звоняць, але працэсій забароненыя, аднак ня гледзячы на забарону яны нам так дарагія, што мы іх зрабілі ў крыжовыя дні. Усе людзі, а нават частка ўрадоўцаў вітаюцца хрысціянскім прыветам: «Пахвалёны Езус Хрыстус!» ня гледзячы на тое, што заўзятыя камуністы з гэтым змагаюцца.

Тут спадарожніца расказвае аб адным съмешным здарэнні на тле прывітання. Прыйшоў аднойчы селянін у валасную управу і прывітаў урадоўца пахвалёнкай. Урадовец, глянуўшы злосна на селяніна, паказаў яму дзъверы, кажучы: Ідзі дамоў! Тады буду таварыць з табою, калі пакінеш забабоны і прывітаешся, як прагрэсыны грамадзянін». Назаўтра прыходзіць селянін да таго самага ўрадоўца і... адсякае яму трохпавярховую расейскую манершчыну. Урадовец зъбянтэжыўся, а селянін на гэта: «Што, не спадабалася і прагрэсыунае прывітаньне?»...

— А калгасы маец? — пераходзячы на іншую тэму, пытаю далей цётку.

— Калгасаў у Славаччыне няма, але ўжо ад трох гадоў не смакавалі свайго хлеба. Усё трэба аддаваць за марныя гроши дзяржаве, а пасля ад дзяржавы купляць. Дагэтуль селяне маюць сваю зямлю і свой статак, але выкананыне плянаў, вызначаных дзяржаваю, пераходзіць змогу сялян. Ежы, вонраткі і абутку нехапае. У калгасы аднак ніхто ня хоча ѹсьці, кожны ведае, якая гэта зараза...

— Ці па вёсках ёсьць камуністы расейцы?

— Не, толькі сям-там па гарадох. Народ ня любіць і высьмейвае так-жа сваіх камуністаў, а яны помстуюць. Час-ад-часу людзі зьнікаюць. Іх вывозяць у Яхімава, канцэнтрацыйны лягэр у Чэхіі; там уранавыя шахты.

— Ці слухаюць славакі радыёперадачаў з вольнага сьвету?

— А як-жа! Цяпер нават не караюць тых,

каго зловяшь, слухаючи замежныя перадачы, але адбіраюць радыёапарат.

— Хто пераможа, камунізм, ці славацкі народ?

— Нам нічога не зрабілі немцы, чэхі, нам нічога ня зробяць і русы. — адказвае цётка з не-пахіснаю вераю.

— Як-же гэта вас выпусцілі за граніцу?

— Мой муж у Канадзе ўжо даўно. Зрабілі мяне нейкаю наведамай нацыянальнасці, муж прыслалі гроши і выпусцілі. — Тут паказала мне пашпарт, два лісты і патеры з надрукамі ў трох мовах: расейскай, чэскай і французскай. Перакідываю яго вачыма: год нараджэння — 1898, вочы — модэрэ, алічча — круглае... аб тым, што С-ва ёсьць славацкаю няма ні слова.

Яшчэ пару пытанняў:

— А ці вы ведалі Глінку, Тіко?

— О, так! — адказвае глыбока ўздыхнуўшы, і зноў у яе чистых, мадрых вачох заіскрылася сылёзы. Далей размова ніяк ня клеілася. Мы абое глядзелі праз шыбы вакна на мора. Я быў перакананы, што мы абое перажывалі аднолькавую трагэдыю: мая спадарожніца — Глінкі і Тіко, а я — Каліноўскага, Адама Станкевіча...

Карабель паволі набліжаўся да Дуўра. Пераносіны рэчаў, праверка клумкаў, што дазволілі камуністы забраць з сабою майі спадарожніцы, лішні раз пацвердзілі наша сіроцтва. Калі мы селі у вагон, больш ўжо ня гутарылі з сабою, а з Богам. Славацка дастала малітайнік і чоткі, я зрабіў тое самае. Скончышы малітвы, яна прасцягнула да мяне руку, гэтым разам з абразком. Бяру яго і ўважна агляджаю; захапіў ён мяне сваё простасцю і прыгожосьцю. Па ўсхваляваных водах плыве невялікі човен, у ім сядзяць троі асошы: ля стырна Хрыстос а на лаўцы з вёсламі ў руках хлапец і дзячына. На адвароце малітва ў славацкай мове, якую напісаў адзін з святыароў у 1954 г. Малітва ня хітрай, але моцная і датарнаваная да камуністычных абставінаў.

— Адкуль вы маєце такі прыгожы абразок?

— У нас, у Славаччыне святыары раздаюць шмат падобных абразкоў, хаця ўсе друкарні пазабіраныя камуністамі...

Прыехаўшы ў Лёндан, разам з прадстаўніком тэа кампаніі, якая адказная за падарожжа сп-ні С-ваў у Канаду, едзем у гатэль. На наступны дзень контактую яе з суродзічам, ведамым славацкім дзеячом у Лёндане др. П. П. Выявілася, што яны ня толькі суродзічы, але і з тых самых ваколіцаў. С-ня С-ва мае інтэрв'ю з карэспандэнтамі ББС і гаворыць у радыё да славацкага народа. І ў часе гутаркі, як і ў часе падарожжа яна з'ясёды тая самая: простая, пабожная і шчырая патрыётка. На разыўтаннe ўсе мы жадаём ёй шчасльівага падарожжа.

а. Ч. С-ч

КАЛЯДНЫЯ КАНІКУЛЫ

(Працяг 6-ы да апавяданыня «Няведамыя шляхі»)

Задоўга да Калядаў у хаце Зосі Протас чакалі ліста ад Андрэя з весткаю аб дакладнай даце калядных канікулаў. Сёлета Аленка спадзявалася, што як і ў мінулым тодзе, ліст прыніясе стараста і дзеля гэтага прахукала цэлую шыбу ў замёршым вакне, каб сачыць за кожным, хто прыйдзе па вуліцы і каб першаю магчы згледзяць старасту. Прауда мароз хутка замалёўваў нанава туу шыбу і Аленка, як толькі знайходзіла вольную хвіліку, зноў пачынала прахукаць вакенца ў шыбе і прытым ужо каторы раз пыталася ў маці:

— Мама, летась ужо за трох тыдні да Каляд дзядзька рыхтаваўся ехаць у Наваградак, а чаму гэта сёлета Андрэйка нічога да гэтага часу не напіша?

— Бо яшчэ больш як трох тыдні да Каляд — адказвала маці, а сама пры гэтым думала: «чаму ён праўды да гэтага часу нічога не напіша?»

Якраз таго дня вечарам, паслья гэтага размовы, ідучы да цёткі Палусі, Зося стрэнула на вуліцы Канюна Берага.

— Чакай Зося — перапыніў ён яе — маю для цабе нешта.

— Што-ж ты такое маеш для мяне?

— А вось глядзі! — Пры гэтым выцягнуў з-за пазухі нейкую запіску.

— Ліст ад Андрэйкі! Вось дзякую табе. Але дзе-ж ты яго ўзяў?

— Вось ня пытайся шмат. Ты адно нікому не кажы. Гэта я ўчора з сваім старым ездзіў да катарыся, і там у заезьдзе нейк Андрэй мяне аптытаў і перадаў.

— Чаму-ж ты мне не аказаўся, што паедзеш?

— Чаму?! Таму, што і цяпер цябе прашу, каб нікому аб гэтым нічога не гаварыла.

Ад таго дня маці і Аленка кожны вечар разгавалі дні, а Габрускік, хоць і ня з'верваўся нікому з сваімі думкамі, але часта думаў, ці Андрэй прывязе які гасцінец.

Калі нарэшце дзядзька Сыцяпан паехаў у Наваградак, Аленка адразу ўзялася замятаць і прыбіраць хату, а маці пачала падходжвацца каля гаспадаркі і пры гэтым Габрускік ёй мусіў памагаць, каб яшчэ здужаць дапамагчы падхадзіца братавай.

Позна вечарам, як толькі заскрыпелі сані на панадворку, усе хатнія кінуліся да дэзвярэй, але Андрэй адчыніў іх першы.

— Добры вечар, мама!

— А мой-жа ты сыночак, як-же ты здароў гадуешся...

Андрэй з пашанаю пацалаваў руку маці; яна на мамэнт быццам сумелася, але як ён толькі выпрастастаўся, моцна пацалавала ў вусны і шчокі ды

зрадаўшую глядзяла, як ён вітаўся з сястрою, братам і цёткаю.

Пачаліся звычайнія распытваныні, але раптам маці скамянулася.

— Мы ўсё тое ды гэтае, а вы-ж з дарогі прамерзылі і мусіць выгаладаліся за цэлы дзень.

Як бачыш на стале з'явілася цёплая страва і лыжкі дружна заходзілі па місе, толькі адна лыжка Зосі ляжала настале незакраненая. Маці ня зводзіла вачэй з сына. Яна адразу зауважыла, што ён падрос і паблажэў ды неяк криху зъмініўся.

Паслья вячэры Андрэй выцягнуў з свайго клунка дзяве невялічкія, але прыгожа ўкручаныя пачакі.

— А гэта вось табе Аленка і табе Габрусь гасцінец.

— Гэта-ж нейкія сухарыкі і цукеркі; дзе ты іх узяў — з цікавасцю пыталася маці.

— Вельмі проста ўзяў, купіў; ды яшчэ за свае гроши.

— Ты-ж забылася, што ён ужо вучыць нейкіх французскіх дзяцей, дае ім лекцыі, — замест Андрэя адказаў Сыцяпан.

На дварэ было съюдзенна і цёмна, а ў зосінай хаце было радасна і цёпла. Рэдка яна бачыла такія дні, але шмат хто з багатых і магутных мог пазаздроўшыць іх. Некалькі бліжэйшых родных і суседзяў з'явіліся ў хату, каб падзяліцца зосінаю радаўшчыцю, а іншыя аднавяскоўцы знайходзілі нейкую справу, каб прайсціся каля гэтага хаты і хоць праз вакно цікнучы у сярэдзіну, але ўбачыць яны нічога не маглі праз замёршыя шыбы. А Якуб Брыль, адзін з багацайшых гаспадароў, што ня пусціў свайго сына ў замкавіцкую школу, калі той прасціўся йсыці туды разам з Андрэйкам, прымудрыўся заглянучы у хату праз туу шыбу, што прахукала Аленка. Якраз Андрэй штосьці апавядаў, усе ўважна слухалі, а потым дружна засмыяляліся.

— Бачыш ты, што з гэтага заморка выходзіць, а бывала і смаркачу які мог абцерці пад носам... Як разышоўся... І халерая яго не бярэ... — мармытаў сабе пад носам Якуб, ідучы ад акна і хаваючы голаву ў высокі барані каўнер новага кажука.

Наступнага дня Андрэй адведаў свайго калішняга найлепшага сябру Барыса Хадуна і разам з ім пайшоў вечарам на пасядзенікі. Там усе спачатку глядзелі на яго, бышчам бачылі першы раз. Гэта было дзіўна для Андрэя, бо-ж усяго чатыры месяцы таму ён, працуучы на полі і на сенажаці, здавалася нічым ня розніўся ад сваіх вясковых сяброў. Але пачалася гутарка аб што-

дзенных навінах, пасыпаліся вясёлыя жарты і сцяна, што іх дзліся, няпрыметна зьнікла. толькі дзяўчата паглядалі на яго ўпотай і ўпотай сачылі адна за другою, каторая паглядае больш.

Пакуль Андрэй быў у дома на канікулах у Стараброды часцей заглядала таліца з Замчышча, і пад вакном зосінае хаты часта мігалі розныя патаёмныя цені.

Дзесяць дэён канікулаў мінула для Андрэя як маланка. І не агледзяўся ён, як трэба было ехаць назад у бурсу. Быў якраз другі дзень Каляд па старым стылю. Дзядзька Сыцяпан рыхтаваў сані, а маші складала бялізу, напаўняла розныя мяшочкі і торбачкі харчамі. Раптам на вуліцы пацуліся тукі гармоніка і бубна. Гэта равеснікі Андрэя ладзілі вечарыну. У мінулыя гады ён так-жа ад'язджаў на другі дзень Каляд вечарам, калі ў вёсцы моладзь танцавала і было крыху сумна выязджаць у такі час, але цяпер, калі ягоныя равеснікі выходзілі ў дзяньшокі, яму вельмі карцела ў гэткі вечар быць разам з імі. Але заўтра рана яго ўжо чакалі заняткі ў гімназіі, а вечарам аж дзівэ лекцыі. Ды ўжо ўсё было гатова да ал'езду, дык што думца аб чым іншым. Але на Коляды каля царквы Андрэй дагаварыўся з сваімі сябрамі з Семакоў, што паедуть разам, а тымчасам семакоўцаў чамусыці ня было, дык ён наважыўся хоць на хвіліну заглянучы на вечарыну.

— Мама, я пайду разъвітаюся з хлопцамі.

— Ідзі, але ня баўся.

Дзязька глянуў на Андрэя, на Зосю і нічога не сказаў.

Пад гукі гармоніка і скрыпкі андрэавы равеснікі скакалі такую імклівую польку, што здавалася аж падлога ўгіналася пад іхнімі ногамі. Маладосьць бурапенна вырывалася з шэрага штодзеннага вясковага жыцця. Круг танцораў тварыў якісці вір, які цягнуў да сябе глядачоў. Андрэй спыніўся ля парога ў невялікім гуртку старэйшых жакчын. Усе з такім зацікаўленнем глядзелі на танцораў, што спачатку ніхто не зівярнуў увагі на яго, але як толькі скончылася полька адрозу каля Андрэя знайшоўся Барыс Хадун і цягнуў яго на пожуць. Ледва адпраصіўся ад яго, хоць у глыбыні душы хацелася паслушаць просьбу і разам з сваімі равеснікамі кінуцца ў вір маладога жыцця. Барыс памічаўся да музыкантаў і ў гэты мамант старабродзкая маладая прыгажуня Вера Голуб успомніла, што мае смагу і кінулася да дзіверэй.

— А, і Андрэй тут! — зъдзівілася яна, быццам убачыла яго неспадзевана.

— Вось, як бачыш.

— Чаму-ж ты ня йдзеш далей?

— Бо зараз мушу ехаць. Прыйшоў сказаць табе, бывай здарова і танцуй вясёла!

— Як, нанач паедзеш? — дапытвалася Вера, забыўшыся аб смазе.

— Так выпадае, бо заўтра рана трэбыць ужо быць ў школе.

Музыка ўрэзала кадрыля, а ў дзіверах паказалася Зося. Вера зауважыла яе першую і пасыпала ў сені.

— Андрэйка, ўжо семакоўцы прыехалі. — Ціха гаварыла маші, лагодна бяручи яго за плячо.

Не разъвітаючыся з нікім, Андрэй і маші выйшлі на двор. Пад нагамі рыпаў сьнег, мароз чапляўся за аблічча і за вуши. На вуліцы было шіха, толькі да вушэй Андрэя даходзілі слабеючыя гукі музыкі і бубна.

Праз колькі хвілін у хаце ўладава Зосі запанаўала сумная пустка. Цяпер ніхто не затримоўваўся, калі вакон, толькі месяц зерні ў іх праз усю ноч. Так ужо ад вякоў вядзенца, што южны бачыць, як сірата скача, але ніхто ня бачыць, як сірата плача.

Праўда, цяпер Зося ўжо ня плакала і Андрэй ня лішне сумаваў; жыцьцёвия цяжкасці ўжо не палохалі яго, яны цяпер здаваліся яму зусім нармальным зъявішчам і яму было прыемна іх перамагаць.

Далёкая дарога юччу выдаецца яшчэ даўжэйшаю і каб яе скараціць Андрэй з сваімі семакоўскімі сябрамі знайходзілі нейкія нагоды, каб перакінуцца некалькімі словамі з стрэчнымі падарожнымі і так няпрыметна узгоркаватая, цяжкая дарога замест нараканья выклікала радасць у спадарожнікаў. Дзядзька Сыцяпан з задаволеннем глядзеў на плямініка і ягоных сяброў, усьміхаўся з іхняе юнацкае бадзёрасці, якое не маглі прыгоніць ні доўгае падарожжа, ні люты мароз, ні бяссонная ноц. І чамусыці прыгадаліся яму ўцёкі Хрыста ў Егіпет: «Такі ёсьць над намі Божы правіл і, як Гэрад ня змог загубіць Боскага Дзіцятка, так і варожыя сілы ня змогуць выгубіць на нашай Беларусі ўсяю таго лобрага, што Бог пасылае на съвет», сказаў Сыцяпан сам сабе і моцна пашынгнуў лейпы:

— Ну, Сівая, варушыся жвавей, ужо нам ня шмат асталося да мэты!

А. Жменя

НА РЭЛІГІЙНАЙ НІВЕ

ТЫДЗЕНЬ МАЛІТВАЎ ЗА АБ'ЕДНАНЬНЕ ЦЭРКВАЎ

Як штогод, так і сёлета між 18 і 25 студзеня ўсіх каталіцкіх краінах адбываліся багаслужэні, канфэрэнцыі і зборкі з адпаведнымі дакладамі прыгусвеченымі пытаньню аб'еднаньня ўсіх хрысьціян. Не зважаючы на вілкія розніцы і агрэмдныя цяжкасці, якія стаяць на шляху да аб'еднаньня сам узрост зацікаўленыя да гэтае проблемы ёсьць вымоўным знакам часу.

УСТАНАЎЛЕНЬНЕ ЕРАРХII Ү БІРМЕ

Бірма — краана дзе на 18 з палавінаю мільёну жыхарства ёсьцы/ усяго 152.000 каталікоў, а рэшта переважна буддысты. Да гэтага часу там, як у краіне місія, каталіцкая епархія мела місійныя харктар. Нядуна Свяцейшы Айцец устанавіў у Бірме нармальную каталіцкую епархію, дзелячы ўсю краіну на дзьве правінцыі з чатырмі дыяцэзіямі.

ПАВОДКА СЭКТАЎ У ЯПОНІ

Ад 1941 г. да сёння ў Японіі зьявілася 120 розных новых сектаў. Некаторыя з іх маюць хрысьціянскі падклад, але большасць вытварылася з буддызму. Між імі ёсьць і такія дзівосныя секты, як «рэлігія электрычнае культуры», якая «богам» прызнае Эдісона. Фінансава юныя секты, не зважаючы на малую колькасць «вернікаў», стаяць шмат ляпей, чым старых рэлігіяў і таму нават плянуюць місійны паход у новыя краіны.

ВЫМОЎНАЯ ПЕРАМЕНА

Калішняя гуманістычная бажніца ў Лёндане, у якой на выгражох знайходзіліся партрэты ведамых антыхрысьціянскіх дзеячу, нядуна сталася ўласніцтвом католікаў, партрэты бязбожнікаў зьніклі і яна была заменена на каталіцкую святыню. Акт пасвячанья выкананы Вэстмінстэрскі Карынал Я. Эм. Грыфін.

У АРГЕНТЫНЕ НЕСПАКОЙНА

Супрацькаталіцкія мерапрыемствы сучаснае пэроністычнае ўлады ў Аргентыне выклікаюць паважны неспакой у краіне, дзе насельніцтва ў 99% ёсьць каталіцкім. Ломячы векавыя традыцыі урал Перона правёў закон аб адзьядзялены Царквы ад дзяржавы, завёў цывільныя шлюбы, скасаваў на-вучанье рэлігіі ў школах, арыштаваў больш

дзеяных святараў пад прэтэкстам розных крымінальных злочынаў, а да гэтага ўсяго дзяржаўная прэса і радыё праводзяць вострыя атакі супраць духовенства. І гэта ўсё дзеяцца быццам для «дабра» рэлігіі.

АМЭРЫКАНСКІ СВЯТАР ВЫСЕЛЕНЫ З МАСКВЫ

Пасля съмерці савецкага экзарха Маскоўскага Патрыярха для З. Ш. А. м. Гермагэна Кожына, з Масквы выслалі ў З. Ш. А. новага экзарха арх. Барыса Віка. Але 28-га лютага амэрыканскія ўлады адмовілі яму і ягонаму сакратару прадоўжання візаў. Тады савецкая ўлада дэмантрасціравала сябе абаронцаю «Праваслаўнае Расейскае Царквы» і як рэпресію супраць высяленыя Маскоўскага экзарха адмовіла права пражываньня на абрашы СССР амэрыканскому каталіцкаму святару ў адзінай на ўсю Расею каталіцкай царкве св. Людовіка ў Маскве айцу Бісонет, загадваючы яму на працягу 4-х дзён пакінучы СССР.

МАНАСТЫР ЗАМЕНЕНЫ НА ТУРМУ

Калішні манастыр айцоў прэмонастратаў у Сэляу (Усходняя Чэхія) камуністычная чэхаславацкая ўлада замяніла на лягэр для інтэрнаваных каталіцкіх святараў. Цяпер там знайходзіцца каля 150 духоўных манахаў і 10 сьевецкіх святараў. Усе зъняволеныя носяць паласатую вопратку крыміналістых і забавязаныя да цяжкае працы. Шмат з іх цяжка хворых і шмат выснажаных непасільнаю працу. Перш камуністы змушалі ўсіх святараў штодзённа слухаць «пераўзгадаваўчыя» даклады палітуру, цяпер, пераканаўшыся аб бязуплывнасці гэтых лакладаў, пакінулі гэтаю практику, але затое ўзмоцнілі зьдзек над зъняволенымі

БІЛЯНС ПРАСЛЬЕДАВАНЬНЯ КАТАЛИЦКАЕ ЦАРКВЫ Ү КІТАІ

За шэсцьць гадоў наступу камуністычнае ўлады ў Кітаі супраць Каталіцкае Царквы выгнана Апостальскага інтарнунцыя, выселена 49 архібіскупаў, біскупаў і апостальскіх прэфектаў, 17 біскупаў увязнена, 6 архібіскупаў і біскупаў памерлі ў турмах, выселена 2645 святараў і місіянароў някітайскага паходжаньня, 98 місіянароў увязнена, каля 200 каталіцкіх кітайскіх святараў памерла ў турмах, сканфіскавана 3 каталіцкія універсітэты, забаронена ўсю каталіцкую прэсу. Аднак не зважаючы на ўсе гэтыя насыльствы кітайскія каталікі можна захоўваюць қвае рэлігійныя перакананьні.

Беларускі краявід. Рака Вільля каля Жодзішак.

БЕЛАРУСКАЯ ХРОНИКА

Дзеля вялікага спазынення, з якім выходзіць гэты нумар часапісу, тут падаюцца ўсяго больш важныя весткі; уласцівіа толькі іх пералічэнне, звязвтаючи больш увагі на весткі з Бацькаўшчыны.

НА МІЖНАРОДНАЙ АРЭНЕ

Маніфэстация ў чэсьці Царквы маўчанья

Гішпанцы не забываюцца аб прасльедаваных за рэлігію вернікаў у падбалшавіцкіх краінах. У іхнюю чэсьці 27-III была зарганізаваная аграмадная маніфэстация ў Мадрыдзе з удзелам прадстаўнікоў амаль усіх паняволеных народаў, у тым ліку і беларусаў. Прадстаўнікі гэтых народаў няслы і паходзе па вуліцах Мадрыду панкарты з напісамі «сваіх краінаў». Перад маніфэстациёю была адпраўлена Служба Божая ў намераны Царквы маўчанья. Да шматтысячнага націпу сабранных прамаўляў Я. Э. Гарсія-Лягіэра, заклікаючы не забывацца аб прасльедаваных за веру братоў. Спонтанічныя і магутныя заклікі: Жыве Беларусь! Жыве Украіна! і пад. з шматтысячных грудзей суправаджалі слова біскупа. За прыкладам Мадрыду падобныя маніфэстациі

ладзіліся ў іншых гішпанскіх гарадох. На асаблівую ўвагу заслугоўвае маніфэстация ў Мурсіі з 27-III, дзе пасля маніфэстациі беларускі дэлегат меў інтэрв'ю з галоўным рэдактарам газэты «Ля вэрыдад».

Сход душпастыраў

З ініцыятывы ўпраўвы Міжнароднага Аб'яднання Хрысьціянскіх Сындыкату Работнікаў і Эмігрантаў з-за Зялезнае Заслоны (ФІТКРЭ), да якога належыць 12 народаў і між імі так-жа беларусы, адбылася ў Парыжу 23 красавіка, у салі Хрысьціянскага Сындыкату сходка душпастыраў паасобных сындыкальных сэкцыяў, прысьвечаная агульнай тэмэ: «Нашы мэты і наша місія». На сходзе ўдзельнічаў так-жа гэнэральны вікарый для чужынецкіх Місіяў у Парыжу Я. Э. Рюпп. Сходка прыйшла ў прыемнай і дзелавой атмасфэры.

37-ЫЯ УГОДКІ 25 САКАВІКА

З году ў год съведамая беларуская эміграцыя, рассысаяная па ўсіх куткох вольнага сьвету, у ме-

ру магчымасыці стараеца ўшанаваць угодкі авшечаньня незалежнасці Беларусі. Нават найменш актыўныя арганізацыі і групы, прайўляюць ervaю дзеянасць з тэтае нагоды. Свайго часу беларуская прэса ўжо падавала больш або менш дакладная справаздачы аб гэтых сьвяткаваньнях, таму няма патрэбы іх тут паўтараць, але варта звязрнуць увагу на што іншае. Ад некаторага часу нашы ўсходнія суседзі і самі пішуць і іншых на- маўляюць аб неабходнасці правядзення аптынанія паняволеных Расеяй народаў адносна іхняга жаданія незалежнасці пасля магчымага ў будучыні іх вызваленія ад бальшавізму. Вымоўны адказ на падобнае пытаньне ўжо сёньня дае ўсюды вольная частка беларускага народу на эміграцыі і голасна кажа на ўесь съвет, што ня толькі хоча мець сваю бацькаўшчыну Беларусь вольнаю і ад нікога незалежнаю, але дзеля гэтага не пашкадуе, ніякіх высялкаў і ніякіх ахвяраў. — Такая вымова сакавіковых акадэміяў, а вось карткае пералічэнне важнейшых з іх:

АНГЛІЯ. У **Лёндане** азначэнье ўгодкаў адбылося 26. III у Беларускім Доме з прынагадным дакладам і мастацкаю часткаю, а 31. III ангельцы, прыяцялі беларусаў, ладзілі вялікае прыняцце ў чэсьць беларускага дня незалежнасці. У **Брадфордзе** сакавіковая акадэмія адбылася 27. III, у **Кэмбрыйдже** беларусы з гораду і ваколіцы разам з госьцямі ладзілі съвяточную зборку 3. IV. У **Манчэстэры** ў майсковым Беларускім Доме 27. III. пасля Службы Божая адбылася шматлюдная акадэмія з цікавым прынагадным рэфэратам.

АРГЕНТЫНА. Беларусы з **Буэнос Айрэс** і ваколіц памаліўшыся на Службе Божай за Беларусь 27. III. неладзілі съвяточную акадэмію ў съвятліцы ЗВА.

АЎСТРАЛІЯ. Беларусы з **Адэляіды** і ваколіц масава зьявіліся 27. III. на Службу Божую і пасля, наладзіўшы сакавіковую акадэмію, доўга не пакідалі салі, дзе запанавала прыязная атмасфера. У **Мэльбурнe** была адпраўлена архірэйская Служба Божая за Беларусь і пасля адбылася шматлюдная акадэмія. У **Сыднеі** быў адслужаны малебень за Беларусь, а пасля стараннем майсковага Беларускага Аб'еднання была наладжана ўрачыстая акадэмія і пачастунак.

ГІШПАНІЯ. У самы дзень 25-III у **Мадрыдзе** была адпраўлена Служба Божая за Беларусь, і таго-ж дня, дзякуючы старанням беларускіх студэнтаў, Гішпанскіе Нацыянальнае Радыё перадавала спэцыяльную аўдыцыю з беларускую пра- мовою. З гэтага нагоды некалькі цэнтральных гішпанскіх газетаў апубліковалі артыкулы і за- цемкі аб беларускім нацыянальным съвяце, а гэта «**Мадрыд**» апубліковала інтэрвю з беларус- кімі студэнтамі.

З.Ш.А. У Нью Ёрку ўгодкі авшечаньня незалежнасці Беларусі сёлета азначана больш годна чым калі. 26-III адбылася патрыятычная беларуская радыёперадача праз радыё **WEVD**, а 27-III пасля архірэйская Службы Божая адбылася ўрачыстая акадэмія з багатымі афіцыяльнаю і мастацкаю часткамі. На акадэміі віталі беларусаў шматлікія госьці, між імі губэрнатар штату Нью Ёрк, бурмістр гораду, некалькі сэнатараў, шматлікія амэрыканскія дзеячы і іншанацыянальныя прадстаўнікі. У **Дэтройце** 27-III пасля багаслужэння у салі нарадаў Міжнароднага Інстытуту была наладжана акадэмія з зымястоўнымі рэфэратамі і багатаю мастацкаю часткаю. Беларусаў між іншымі вітаў мічыганскі губэрнатар. У **Чыкаго** на старанье беларусаў майсковая ўлады штату Іллінойс дзень 25-III абвесцілі беларускім днём для ўсяго штату. У **Філіядэльфіі** 27-III адбылася зборка беларусаў з гораду і бліжэйшых гародоў на супольнай акадэміі — праграма яе была нескамплікованая, але тлібокапатрыятычная. У іншых асяродках так-жа ладзіліся зборкі і ўрачыстасці.

ІТАЛІЯ. Невялікая група беларусаў ў **Рыме** складаеца пераважна з духоўных. Усе яны 25-III ахвяравалі свае малітвы і Службы Божая за Беларусь і наладзілі супольную сходку.

КАНАДА. У **Віньніпэгу** стараннем БНК адбылася ўрачыстая зборка 27-III з багатаю афіцыяльнаю і мастацкаю праграмаю. У **Торонто** стараннем БНА 27-III пасля Службы Божая за Беларусь адбылася ўрачыстая акадэмія з вельмі багатаю мастацкаю часткаю.

НЯМЕЧЧЫНА. Цяпер цэнтр культурнага і грамадзкага беларускага жыцця знайходзіцца ў **Мюнхэне** і там 2-IV у салі Нямецкага Музэю адбылася ўрачыстая акадэмія, у якой акрамя майсковых сілаў у выкананьні мастацкае часткі ўдзельнічалі праф. Карповіч з Ольдэнбургу, П. Конюх з Рыму і пару студэнтаў з Лювэну. У тым жа Мюнхэне беларуская сэкцыя радыё «Вызваленіне» 24-III перадавала спэцыяльную Сакавіковую праграму.

ФРАНЦЫЯ. У **Парыжу** сакавіковая акадэмія адбылася 27-III. Пасля ўрачыстасці Службы Божая за Беларусь праведзена акадэмію з вельмі зымястоўнымі прамовамі прэз. М. Абрамчыка і М. Наумовіча і з адпаведнаю мастацкаю часткаю. У **Ля Крэзо** 3-IV пасля Службы Божая і супольнага абеду беларусы і госьці наладзілі ў салі мэрства глыбока патрыятычную акадэмію. У **Рубэ** хоць і съцілымі сіламі, але належна азначана славная ўгодкі Службаю Божаю і сходкаю беларусаў з поўначы Францыі.

Усюды беларуская эміграцыя маніфэставала сёлета перад усім съветам, што Беларусь живе і

што беларускі народ нязломна імкнецца да асягнення свае незалежнасьці, абвешчанае 25-ІІ-1918 году ў Менску.

БАЦЬКАЎШЧЫНА

Бязбожная пропаганда

Паводле загаду з Масквы ўва ўсіх савецкіх беларускіх газетах і часапісах што некаторы час зьяўляюцца супрацьрэлігійныя артыкулы, а ў клубах чытаюцца супрацьрэлігійныя даклады. Відаць аднак, што ўся гэтая сіламоц накіненая кампанія такая супяречная ў сабе, што некаторыя артыкулы, а нават і акадэмічныя бязбожныя выданні, самото-ж савецкаю прэсаю крыткуюцца, як моцна нездавальняючыя. Напрыклад кнігу Карлюка «Рэакціонная сущность фізіческага идеализма», выданную Акад. Нав. БССР газета «Советская Белоруссия» назвала «ніядачнау кнігаю па філясофскім пытанням фізики».

Але як заўсёды, так і цяпер бязбожная савецкая пропаганда вызначаеца вострым супрацькатализмі харктарам. Напрыклад «Звязда» з 5. 1. 55 паўтарыла ўжо няма ведама каторы раз, што «Адным з найбольш злосных ворагаў навукі зьяўляеца Ватыкан». Пару тыдняў пасля, яна зноў пісала: «Ватыкан — зброя рэакцыі» і так без канца. На пачатку студзеня Менская дзяржаўная бібліятэка ладзіла выстаўку навукова-атэстычнае літаратуры — асноўную масу гэтая «літаратуры» складалі расейскія творы, а брашуры ў беларускай мове ў аграмаднай большасці ёсьць перакладамі.

Макулатура сіламоц у руці

На колькі апастыла народу бальшавіцкая пропаганда можна бачыць з гандлю савецкімі кнігамі — іх апошнім часам нават і на паперу для папяросаў купляць ях хочуць, дзела гэтага некаторыя крамнікі сіламоц намагаюцца ўцінучы іх у руку купцом. Напрыклад у фэльетоне «Чаравікі з нагрузкаю» «Звязда» з 11. 1. 55 апавядае, што ў Камянецкім раёне крамнік прымусова даваў кожнаму, хто купляў цукар ці прыговыя тавары так-ж якуось савецкую кнігу.

Адзін млын на цэлы раён

Савецкая прэса ведамая на ўвесь сьвет з свайго самахвальства рознымі асягненнямі. Асабліва яна шмат гаворыць аб асягненнях індустрыйлізацыі. Але вось у так расхвалена індустрыйлізаванай краіне калгасынікі Тураўскага раёну пытаюцца ў рэдактароў газеты «Звязда» 12. 1. 1955: «Дзе змалоць збожжа?», бо выяўлена, што ў раёне з ранейшых дзесятка млыноў астаўся толькі адзін. Рэдакцыя ліст калгасыніку зъмісціла, але рады ім ніякае не дала.

Галодныя працадні

Былі і ёсьць на сьвеце вельмі жарстокія эксплататарскія сістэмы кіраўніцтва, але яшчэ нідзе ях чувана, каб змушалі людзей працаўца зусім задарма — аднак гэткія жудасныя выпадкі эксплататациі практикуюць бальшавікі. Падобныя выпадкі яны стараюцца хаваць, аднак часам праз стальнія цуглі цэнзуры няўпрыцям прарываюцца колькі слоў праўды. І вось з самое-ж савецкае прэсы можна даведацца, што ў некаторых калгасах на Беларусі калгасынікі працуюць зусім за дарма, не атрымоўваючы за свае працадні **абсалютна нічога**. Напрыклад у апавяданні «Кімінка» («Звязда» 15. XII. 54, № 296) у дакладна не азначаным калгасе Віцебскага вобл. калгасынікі кажуць новаму старшыні: «Мы ўжо досыць наслухаліся прамоваў і абяцанак, а на працадзень пакуль атрымліваем нуль цэлых і нуль дзесятых». Тая-ж «Звязда» сёлета падала весткі, што ў калгасе «17 верасня» раён Шаркаўшчына: «Прыходзіць зіма, і раптам высьвятляеца, што кармоў для жывёлы не хапае, а збажыну, якую склалі да часу ў сыціры, мышы змалацилі, на працадні выдаваць няма чаго». Вось і «шчаслівае багатае» жыццё, калі для свайго пражыцця калгасынікі маюць толькі невялікі агарод пры хаце. Зразумела, што гэткіх калгасаў бальшавікі не паказваюць ніякім замежным госьцям.

З жалобнае карты айцоў Марыянаў

Свайго часу ў «Божым шляхам» паведамлялася аб сумнай долі беларускіх айцоў Марыянаў, якія трапілі ў руکі камуністаў у 1948 г. Нідаўна дайшлі больш дакладная весткі, але яшчэ больш сумнія. Кіраўнік ўсходняе Mісіі айцоў Марыянаў у Харбіне і быўшы генэрал айцоў Марыянаў Я. Э. Андрэй Цікота, памёр ад зынясілення і мукай 21 лютага 1952 году ў савецкім канцэнтрацыйным лягеры ў ваколіцах Краганды. Дня 21 сакавіка 1955 г. памёр а. Антось Падзява ў Скурцу каля Седльцаў (Польшча). Ён быў выселены разам з іншымі беларускімі марыянамі польскаю ўладаю ў 1938 г. за беларускую працу сярод беларускіх дзяцей і ад таго часу пражываў у Польшчы. Брат пакойнага, так-ж саветар, знайхоліўца ў савецкім лягеры прымусовае працы.

АНГЛІЯ

З дзейнасьці БАКА «Рунь».

Ад імені Беларускага Акадэмічнага Каталіцкага Аб'яднання «Рунь» 27 сакавіка а. д-р Ч. Сіповіч меў у Вэстмінстэрскай катэдральнай галі даклад на тэму «Рэлігія за зялезнай заслонай».

Дакладчык ілюстрауаў свой зымистоўны даклад висъявіленьнем шматлікіх аўтэнтычных дакумантаў. На прысутных даклад зрабіў незабыўнае ўражэнне.

БЭЛЬГИЯ

Згуртаваньне Беларускіх Камбатантаў у
Бэльгіі мела 9 студзеня ў Лювэне Агульны Зьезд
з справа здачаю аб праробленай працы і выбарам
новае управы.

ГІШПАНІЯ

«Вы не забыты!»

Гішпанская каталіцкая арганізацыя «Аліянца дэль крэдо» ладзіла падчас Калядных сьвятаў перадачу праз радыё пасланнія гішпанскага народу да ўсіх народаў за зялезнай заслоной ў роднай мове кожнага з гэтых народаў. Перадаваліся яны праз радыёстанцыю Барцэлёна. Змест пасланнія быў глыбокарэлігійны і падбадзёруочы. Без засцярожна шырыасцю веяла ад кожнага слова спікера, калі ён звяртаўся да беларускага народу: «...Мы ведаем велич вашае пробы, цалуем вашия кайданы і вашия раны. З асаблівую ўвагай аддаём пашану вашым біскупам і сьвятыаром, якія сярод вас і разам з вами цярпяць паніжэнне і зьдзекі. І ад шчырата сэрца высылаем таксама нашае братняе пасланніе тым, што не належачы да Каталіцкае Царквы, але цярпяць разам з вами за імя Хрыста... Вы не забыты!.. Браты Беларусы, будзьце непахіснымі ў вашай веры! Перамага — перамога Любові ёсьць ваша. Бо «вароты пяцельныя не перамогуць» — сказаў Хрыстос»... На заканчэнне аудыцыі адаграна з дыскаў песьню «Магутны Божа», а пасля хор з радыёстанцыі Барцэлёна адсپявав беларускую калядку «Ночка ціхая зарыста».

Сапраўды гішпанскэе радыё не забывае Беларусі. За кароткі час некалькі разоў перадаваліся беларускія радыёадыцы. Гішпанскэе Нацыянальнае Радыё 22. XII. 54 перадавала беларускія калядкі, а 25. XII. 54 спэцыяльнную беларускую гудыцу з Мадрыду. Радыёстанцыя SEU 26. III. 55 перадавала канцэрт беларускіх песьняў, а 29. III адкрыты ліст да беларусаў.

На книжнай паліцы

Vaclau Panucevic, *Zamojdż i Litva. Roz-nyja krainy i narody*. Tom I. Chicago 1953/54. star. 383, f. 8°.

Колькіразовая зъмена нашага нацыянальнага назову і зъвязаная з гэтым блытаніні ў гісторычных актах адбываецца вельмі некарысна ў беларускай гісторыяграфіі. Нашы суседзі ад даўна выкарыстоўваюць гэтую абставіну на нашу шкоду. Дзеля гэтага карпатлівая праца Пануцэвіча

Канцэрт беларускай музыкі

На просьбу шматлікіх студэнтаў з розных мадрыдскіх калегіяў і інтэрнатаў беларускія студэнты ў Мадрыдзе ладзілі канцэрты беларускай песьні і музыкі з грамафонных плітак. Такія канцэрты адбыліся ў паасобных калегіях 6-га студзеня, 23 студзеня, 6 лютага і 10 лютага, здабываючы ўсюды вялікую папулярнасць.

Даклад

У сэмінары Сучасных Праблемаў пры Мадрыдзкім універсітэце 26 лютага Я. Сурвіла, студэнт факультetu палітыкі і эканоміі, прачытаў вельмі зьямстоўны даклад на тэму «Беларусь і праблема ўсходне-еврапейскага фэдэралізму», выклікаючы ў прысутных агульнае зацікаўленыне да парушанае тэмы агулам і да беларускай праблемы ў асаўлівасці. Выявілася гэта ў ажыўленай амаль двухгадзіннай дыскусіі.

3.Ш.А.

У Інтэрнацыянальным Клубе ў Калюмбіі інж. А. Асоўскі меў некалькі рэфэратаў аб Беларусі, выклікаючы агульнае зацікаўлен'не ў слухачоў да нашае бацькаўшчыны.

Беларускі Інстытут Навук і Мастацтва ў Нью-Ёрку на сваім Агульным Зьездзе 12 сакавіка правёў крытычны агляд дзейнасці за два мінультыя гады і, абмеркаваўшы плян працы на будучынню, п'еравыбраў управу.

НЯМЕЧЧЫНА

Канцэрты

Беларускі Студэнцкі Ансамбль пад кіраўніцтвам К. Кіслага супольна з праф. Ал. Карповічам, опэрыю съяўвачкаю Б. Вержбаловіч і баяністкам Г. Ганчарэнка далі тры канцэрты ў Зах. Нямеччыне. Першы 11 лютага ў салі Бонскага університету і два 12 лютага ў Кельні; адзін для афіцэраў беларускай арміі і другі для жаўнераў тае-ж арміі. Усюды канцэрты зрабілі вельмі глыбокое ўражэнне на слухачоў, аб гэтым съведчылі і доўгансевмаўкаючыя воплескі і артыкулы ў бенскай прэсе так аб самых канцэртах, як і аб беларускай песьні агулам.

вілася шмат новага археалягічнага матэрыялу ў звязку з сучаснымі раскопкамі на абшары Беларусі, Летувы і Прусіі. Амаль цэлы 52 Выпуск «Кратк. Сообщ., Ист. Ист. Мат. Культ. Акад. Наук СССР» з 1952 г. прысьвечаны археалёгіі Прыбалтыкі. Нямала ёсьць так-жэ артыкулаў на гэтую тэму ў іншых выпусках гэтата выдання, якія, не зважаючы на іх паходжанье, варты каб былі выкарыстыны ў наступных томах гэтае вартаснае працы.

Л. Г.

Часлаў Будзыка, Кнішка аб Іашку Гарнастаю. Том першы. 1955, стар. VII-423, ф. 8°.

Гэта ўласціва кнішка не аб Іашку Гарнастую, як кажацца ў загалоўку, але зборнік дакументаў з часоў пісарства Іашка Гарнастая пры вялікім князю і каралю. Бязумоўна, што на эміграцыі нельга чакаць ад аўтара, які ня мае доступу да старых дзяржаўных архіваў, выданья якіхсьці новых дакументаў. Апублікованая праца ёсьць толькі перавыданьнем дакументаў апублікованых ўжо перш у розных старых выдавецтвах. Але таму, што гэта ёсьць збор рэсыярушаных і нават мала даступных дакументаў, якія сабраны разам даюць магчымасць адтварыць абраз жыцця нашае бацькаўшчыны ў XVI веку, гэтым аўтар зрабіў немалую прыслугу для дасьледнікаў старое беларускае гісторыі. Шкада толькі, што аўтар «усучасніў правапіс» дакументаў, бо-ж і правапіс зьяўляеца дакументам свайго часу.

Пр. К.

Стахій Стэблецкій, Переслідування Української і Білоруської Католицкай Церкви російскими царями. Мюнхен 1954, стар. 103, ф. 8°.

На гэтую тэму ў мінулым стагодзьдзі было звязвалася шмат розных публікацыяў, але часта з тэндэнцыйным асьвятленнем падзеяў. Дзеля гэтага думку аўтара адсвяжыць у памяці падзеі з мінулых стагодзьдзяў у звязку з сучасным пала-жэннем, трэба прывітаць як вельмі актуальную. Аўтар меў на мэце акрамя ведамых фактаў, звязаных асаблівую ўвагу на менш ведамыя факты і такіх ляпур падзеяў па стараўся знайсці. Кнішка апрацавана папулярна. Нажаль самая апрацоўка вельмі павярхоная. Невялікое абыядоўкі аўтар пабольшвае штучна — амаль пала-віну яе займаюць ілюстрацыі і пустыя старонкі, што вельмі кідаеца ў очы. Да таго сам зъмест гэтае невялікое кніжкі ўзорэйшы чым зазначана ў назове і абыядмае даследаваны пэрыяд і пэ-рыяд сучасных расейскіх валадароў.

Акрамя гэтых няспраўнасцяў агульнага ха-рактару ў кніжцы ёсьць нямала недакладнасцяў і памылак. Магілёўская праваслаўная епархія бы-ла ўтворана за доўга да Кацярыны II, ў 1632 г., а ў 1797 г. была ўзынята да годнасці архіепархii.

незалежна ад вуніяцкае мітраполіі (с. 44). Праў-да стараныні скасаваныя вуніяцкае мітраполіі былі, але ўвесі час мітрапалітам быў Тэадозі Рас-тоцкі (1787-1805). Пры тым неабсаджанье мі-траполіі і нават унемагчымліванье выканванія свайго ўраду, яшчэ не азначае скасаваныя.

Агульна ведама, што Кацярына II дазволіла езуітам існаваць на абшары свае імперыі пасля 1773 г., але з таго часу ня ведама ніводнага езу-іцкага монастыра на Украіне (с. 45). Езуіцкія манастыры ў тым часе былі толькі на Беларусі, у Галіцкі-ж езуіцкія манастыры былі развязаны як і ўва ўсёй Аўстра-Вугорскай імлэрый.

Першая забарона, якую выдала Кацярына II, католікам вяртаща ў каталіцызм пасля насель-нага наверненя на праваславіе, з'явілася не ў 1779 г. а ў 1794 г. і адноўлена яна была ня ў 1883 г., а ў 1830 р. (с. 61).

Сыпіс сьвятароў на с. 68 нібы сасланых у Сібір, у сапраўднасці ёсьць сыпісам сьвятароў сасланых у манастыры ў цэнтр Рәсей. Заувага да сыпісу ўзята не з якоесці «хронікі», а ёсьць за-цемка Магілёўскага каталіцкага мітрап. Галавін-скага з 1856 г., даданая да сыпісу ведамых яму 76 вуніяцкіх сьвятароў, якія яшчэ ў тым часе бы-лі на сасланыні ў манастырох.

Крыніцы, якімі карыстаўся аўтар пры апра-цаваныні свае кніжкі, ёсьць вельмі невялічкія, як абелік съведчыць сыпіс бібліографіі, паданы ў канцы кнігі. Але і ў тым сыпісе ёсьць недаклад-насці. Напрыклад «Acta Sedis Apostolicae 1823-1864» гэта няіснуючы твор. Падобная з на-зову пэрыядычнай публікацыя Acta Apostolicae Sedis пачала выходзіць толькі ад 1909 г., а пе-рэдтым напоўніць публікацыя Апосталь-скага Пасаду выходзіла ад 1865 г.

Аб праследаванынях беларускае Каталіцкае Царквы лацінскага абраду амаль зусім нічога не ўспамінаецца.

а. Л. Г.

НА ВЫДАВЕЦТВА «БОЖЫМ ШЛЯХАМ»

апошнім часам прыслалі: (Сумы паданы ў французскіх франках): Антановіч А. 500, Бандароўскі В. 1000, Бобако Л. 500, Булыга М. 400, Варабей К. 350, Гасцееў Ю. 500, д-р Гр-іч С. 1704, Гл-кі Я. 350, Дунец Ул. (група Клевэлянд) 3428, Емельячык С. 500, Каз-ая 500, Лобач І. 700, Мі-іч В. 930, Нагорны Б. 400, Падэрна Я. 350, Рагалевіч А. 500, Рашкевіч Ф. 500, Сімановіч М. 500, д-р Ся-а У. 700, Ст-іч Д. 700, Тарапако С. 500, Тат-віч С. 1000, Хорват С. 500, Чарнэцкі Я. 700, Юрчык Р. 50, Янчэнко П. 500, Яшкевіч Г. 500, Яшкевіч Д. (група Аўстралія) 2274, Ка-неўскі М. (група Новая Зэляндія) 3.700, а Ч. Сіповіч (група Англія) 8.000.

Абразкі з жыцьця

САПРАЎДЫ ВЯЛІКОДНАЯ РАДАСЬЦЬ

У в. Васіліны Пастаўскага пав. у 1938 г. частка съведамае беларускае моладзі пастанавіла, каб на першы дзень Вялікадня не рабіць ігрышча і ня пісь гарэлкі, а на мейсца гэтага ўсяго пасьвяціць першы вялікодны дзень для бедных, старых, сіратаў і калекаў, аддаючы ім частку тэй ежы, каторая была падрыхтавана на съвята для сябе. Да гэтага пастановы далучылася шмат моладзі, як дзеяўчат, так і хлапцоў. Яны выбралі сярод сябе прадстаўнікоў і даручылі ім наладзіць гэтую справу. З якою шчыраю радасцю бедныя і цярпячы спатыкалі моладзь, якая ім разносіла дарункі і колькі было ўдзячнасці за іхныя ахвяры, дык праста гэтага ўсяго нельга выказаць словамі.

«Хрысьціянская Думка» №р. 16 (164) з 1938 г.

ШЧЫРАЯ ДЗІЧЧАЯ ЛЮБОЎ

Айцец Уладзімер С., вярнуўшыся з дому адпачынку для школьніх дзяцей, дзе ён быў душпастырам, дўога ня можа знайсьці супакою, дык ідзе за свайго сябры. Той, глянуўшы на ablіччу а. Уладзімера зажаўнуўся:

— Што з табою сталася?

— Са мною асабіста нічога ня сталася, але вось сёньня мне давялося ў доме адпачынку перажыць такое ўзрушэнне, якога я яшчэ ня меў ніколі.

— Відаць па табе.

— Ведаеш, там у доме адпачынку ёсьць некалькі вучаніцаў, якіх маткі жывуць бяспутна. І вось сёньня — гэта быў апошні дзень прабывання вучаніцаў у tym доме — пасылья Службы Божай прыйходзіць да мяне дванаццацігадовая дзеячынка з анельска чыстым ablіччам і пасылья кароткае гутаркі аб бяспутным жыцці свае мачі, кажа, што пастановіла ахвяраваць сваё жыццё за збаўленне душы свае мамы і просіць багаславіць яе на съмерць, на ўсякую съмерць, якую толькі добры Бог будзе ласкаў ёй паслаць. Я пытаўся: «Хто ёй даў тадую раду?» А яна кажа: «Христос на крыжы»...

У съятароў на вачох былі сылёзы. Потым яны даведаліся, што щырую ахвяру дзеяўчынкі Бог прыняў і выслушваў яе просьбу.

ВЫЗНАНЬНЕ ВЕРЫ МАСТАКА

Выдатны німецкі мастак пэйзажыст Ганс Тома (1839-1924) незадоўга перад съмерцю пісаў: «Я змучаны і з тугою чакаю адыходу з гэтага съвету да вечнага супакою, які мне хутка будзе прызначаны. Да яго я йду ні радасна, ні сумна, але ў поўнай надзеі на Божую айцоўскую дабра-

ту. Ён, што ня пытаючы мяне, пусьціў мяне на гэты заблытны съвет, напэўна ведае: чаму? Я веру ў супольнасць съвятых і вечнае жыцьцё».

ЗНАК З НЕБА

Восем гадоў пасылья абвешчання догмы непарочнага пачацця Богамаці, гэта значыць у 1862 г. пратэстанцкі німецкі вучоны Бікель ездзіў спэцыяльна ў Лёндан, каб там у бібліятэцы Брытыйскага Музэю перапісаць так званы нізібэнскія песні съв. Яфрэма Сірыйскага (306-378). Падчас падарожжа вучонаму прыйшла думка: «Калі я ў гэтых старых пісанынях знайду штосьці аб непарочным зачацці, дык гэта будзе для мяне знакам, што Каталіцкая Царква праз усе стагодзьдзі вуцыць пэўную прафіцэту!» У творах съв. Ефрэма ён хутка знайшоў тое мейсце, дзе съвяты звяртаецца да Хрыста: «Ты і Твяя Маці, вы адзінай поўнасцю прыгожы; бо ў Табе, о Госпадзе, ніякае плямы і ў Твяе Маці ніякае заганы» (Вершы Нізіб. 27, 8). Вучоны знайшоў тое, чаго шукаў і стаўся католікам, а праз пяць гадоў ён, як новавысьвячаны съятар адпраўляў сваю першую Службу Божую у Фульдзе.

ТРАПІНАЕ ПЫТАНЬНЕ

Адзін вальнадумец, начытаўшыся бязбожных кніжак, вандраваў ад гораду да гораду і чытаў супрацьрэлігійныя даклады. Пасылья дакладу ён заўсёды звяртаўся да слухачоў з запытаннем, што ёсьць між імі такі, што можа абвергнуць ягноўня цверджаньні. Звычайна слухачамі былі бязбожнікі і ніхто з іх ня выступаў супраць дакладчыка. Але аднойчы між слухачамі знайшоўся прости, але шчыра веруючы чалавек, які замест доўгага абвяржэння звярнуўся да дакладчыка з запытаннем: «Колькі людзей вы зрабілі лепшымі праз свае даклады?» Дакладчык бязрадна маўчала. Тады прости чалавек дадаў да свайго запытання: «А я магу вам пералічыць цэлы рад людзей з нашае ваколіцы, якія стаўшыся веруючымі хрысьціянамі, пакінулі сваё ранейшыя грэшнае і бяспутнае жыцьцё».

Вальнадумец больш ня важыўся ладзіць сваіх бязбожных дакладаў.

ПОШУКІ

Уладзімер Шульжыцкі шукае сваяка Цітовіча, родам са Смаргоні, які ў 1942/44 гадох быў у Нямеччыне і потым выехаў у Бразілію. Весткі просіцца слаць у рэдакцыю.

З Ъ М Е С Т

а. Андрэй А. — Ратуй сваю душу!	1
а. Леў — У справе сьвятарства	2
Т. Д. — Яркі абрэзок з мінулага	3
а. Л. Гарошка — Пад знакам «рускае і польскае веры» (Заканчэньне)	4
М. Белінга-Падгаецкі — Змаганье з рэлігіяй на Беларусі (Успамін навочнага съведка з 1928-31 гадоў)	14
а. Л. Гарошка — Сучаснае рэлігійнае палажэнныі на Беларусі ..	17
а. Л. Гарошка — Каго мець за ўзор?	21
а. Ч. С-ч — Жарстокі шлях Славаччыны	23
А. Жменя — Калядныя канікулы	25
На рэлігійнай ніве	27
Беларуская хроніка	28
На кніжнай паліцы	31
Абрэзкі з жыцця	** *
Пошуки	**